

Sulo Kumpulainen:

Anaski ja hänen aikansa

Tarua ja totta

Pieneläjät ovat aina leipänsä etsineet niin maasta kuin puun ja kuoren välistäkin. Oli vuodenaikojakaan, että elantoa ei ollut mahdollista saada kummastakaan, sanoivat että täytyy kämmentä imeä. Nuoret, terveet ja rohkeimmat miehet lähtivät maailmaa kiertelemään, aina Amerikoihin saakka.

Ananiaksen, tai Anaskin (kuten kyläläiset ja toiset nuoret sanoivat) mielessä pyöri monenlaisia ajatuksia aina Ameriikkoja myöten. Lähestyvä maailmansota ehkäisi kuitenkin sellaiset ajatukset, jotain muuta oli keksittävä. Menneen talven savotassa Viinijärvellä hän oli kuullut kerrottavan Neittävän kanavan uitosta, joka alkaisi elo - syyskuussa. Uittohan oli loppunut kesäkuun lopussa ja mitään muuta työtä ei ollut saatavilla. Heinäkuun lopulla olisi taloissa niittomiehen paikkoja, mutta se ei oikein miellyttänyt, sehän oli erittäin raskasta ja hikistä työtä, eikä palkkakaan ollut kovin houkutteleva.

Anaski päätti lähteä pohjoista kohti, tavoitteena tuo uittotyömaa.

Kevätuitossa käytettiin yksipohjaisia kenkiä, ne olivat uittomiehen jalkineet. Uiton päätyttyä löi suutari niihin puolipohjat ja sen jälkeen kengät olivat melkein uudenveroiset, kestäväthän ne huomattavasti enemmän kulutusta. Jalkaisinhan sitä siihen aikaan kuljettiin, talvella myös suksilla ja hevosella.

Reetastiina-äiti laittoi matkaevääksi ruisleivän, voita, palvattu lampaanlapaa ja suolattuja pikku-Lapin ahvenia. Nahkainen laukku tuli melko täyteen. Laukku oli parkittua vasikan nahkaa ja isä-Pekan tekemä. Siinä oli yksi hihna ja sitä roikotettiin olkapäällä niinkuin naiset nykyään kantavat laukkuaan. Sitä oli pitkillä matkoilla hyvä vaihtaa olalta toiselle ja kääntää myös selkään, niin että hihna oli rinnan edessä.

Iisalmen pappilasta hän haki papintodistuksen. Tämä piti olla mukana kun liikuttiin oman paikkakunnan ulkopuolella, muuten olisi voinut joutua pidätetyksi irtolaisena ja joutua Rautavaaralle Kettulanmäkeen linnoitustöihin. Kun ensimmäinen maailmansota oli ovella, linnoitti venäläinen kaiken varalta, ettei Pohjanlahdelta etenevä vihollinen pääse hyökkäämään tästä kautta Itä-Karjalaan ja siitä Pietariin.

Veli-Pekka oli uiton päätyttyä päässyt Putkolan sahalle töihin. Työ oli lautojen taapelointia lautatarhalla. Anaski pistäytyi Pekkaa tervehtimässä ja kertoi vähän matkasuunnitelmistaan. Sitten hän käveli rautatieasemalle ja osti sieltä tiketin Murtomäkeen. Sinne päästyään hän otti suunnan länteen, kohti Mainuaa. Mainualla hän yöpyi eräässä mökissä ja kyseli työmahdollisuuksia. Töitä ei ollut tiedossa niillä seuduilla. Vuolijoella sanoivat olevan lähinnä niloksi tekoa. (Pöllä kuorittiin aivan kuorettomaksi ja kirveen kasalla hakattiin mustat oksat syville kuopille, tätä sanottiin ymppäämiseksi. Paperipuu meni seuraavan kesän

uitossa Kajaaniin.) Anaski lähti kävelemään Oulunjärven rantatietä kohti Vuolijokea. Ilma oli kuuma ja hiostava, niinpä tien kulkiessa lähellä rantaa matkamies riisuuntui ja polskahti rantaveteen vilvoittelemaan ja samalla maisteli laukun sisältöä. Lämmin ja aurinkoinen ilma rupesi raukaisemaan, asumuksia ei näkynyt. Jonkun matkan päässä oli ränsistynyt heinälato. Ladon nurkassa oli vähän heinän roskia. Anaski keräili niitä aluseksi ja oikaisi itsensä pitkäkseen. Hiiri alkoi rapista pänpohjissa. Anaski nosti laukkunsa ylemmäksi seinänrakoon työntämäänsä kalikkaan, ettei hiiri pääsisi samoille eväille jyrsimään eikä reviiirinsä rajoja merkkaillemaan.

Aamulla alkoi aurinko paistaa ladon seinän raoista suoraan silmiin ja siihen matkalainen heräsi. Rannassa hän istahti kivelle syömään voileipää, ahventa ja lampaanlapaa, päälle ryyppäsi Oulunjärven vettä ja totesi sen juomakelpoiseksi, vaikka lämmintä olikin. Sitten hän nosti laukun olalle ja lähti kävelemään. Jonkun ajan kuluttua edestäpäin alkoi kuulua lehmän ammunta, se oli merkki että edessä oli talo. Savunhaju pisti nenään ja kohta tuli lehmä lypsäjineen näkyviin. Lehmä huomasi tulijan ensiksi ja ynähti kuin tervehtiäkseen. Lypsäjä, keski-ikäinen nainen käänsi päätään ja nyökkäsi oman tervehdyksensä. Anaski pyysi pullollisen maitoa ja emäntä käski hänet tupaan odottamaan että hän saa lehmänsä lypsettyä. Tuvassa oli ukko kahvinkeitossa. Anaski sanoi ovelta, että keitähän sen verran enemmän, että minullekin riittää. Ukko pyörähti ympäri, katsoi tulijaa ja kysyi mistä kaukaa matkamies näin aikaisin aamulla tulee.

- Tuolta huvilaltahan minä. Ukko katsoi pitkään ja sanoi ettei siellä mitään muita huviloita ole kuin vanha latorähjä. - Se jäi rokuliin kun oli niitty niin huonokasvuinen, mitä jakkia lie kasvanut, ei sitä lehmätkään syöneet kuin ihan viime tingassa. Vai siellä sinä yövyit. Olen minä huomannut että on siellä kulkijoita yöpynyt ennenkin. Kortteerinvuokraa en ole keltään pyytänyt.

Emäntä tuli lypsyltä, Anaski ojensi hänelle tyhjän pullon ja sai maitonsa. Kahvia juodessa ukko kyseli mistä kulkija on kotoisin ja minne matkalla. Anaski kertoi olevansa töitä etsimässä, tavoitteena Neittäväen kanava. - Voi kun olet liian aikaisin liikkeellä, uittohan alkaa vasta elo-syyskuulla.

Maidon maksettuaan Anaski lähti jatkamaan matkaa. Vuolijoelle saavuttuaan hän etsi työnjohtajan, joka neuvoi kortteeritalon. Kaupasta sai jo samana iltana kirveen, sahanterän ja viilan. Anaski itse rakenteli kortteeripaikassaan sahan pokat ja kirveenvarren.

Aamulla hän meni työnjohtajan mukana metsään palstanottoon. Metsä oli vähä-oksasta korpimetsää. Pomo selitti ja neuvoi tarkkaan miten niloropsi piti valmistaa. Kuorimisessa ei tarvittu petkeliä, kirveellä vähän pöllinpäätä rikottiin. Kuusen oksasta tehtiin talttamainen nyljin, joka työnnettiin puun ja kuoren väliin ja käsin vetäistiin kuori pois.

Ilma oli kuuma ja hiostava, keskipäivällä piti pitää taukoja ja jatkaa työtä illalla. Ansiota rupesi tulemaan aika mukavasti kun nuoruuden innolla oikein lujasti puski. Pian tämä työ rupesi kyllästyttämään ja Anaski alkoi suunnitella matkan jatkamista vaikka Oulun suuntaan. Anaski pisti kaikki tekemänsä pöllit tapuliin.

Kun pomo iltasella tuli palstalle, esitti Anaski että pöllit pitäisi lukea. Tämä työ on liian rankkaa tähän vuodenaikaan. Pomo yritti estellä, lupasi lisäpalkkaakin, mutta Anaski oli jo lähtöpäätöksensä tehnyt. Kirveen ja sahan hän myi kortteeri-talon isännälle ja käveli aamulla laivarantaan. Kajaanista kulki Salo-niminen laiva Vaalaan ja Anaski osti lipun Säräisniemeen. Laivassa oli runsaasti matkustajia, olihan kesä kauneimmillaan. Matkustavaisia kulki Oulunjoelle ja sieltä koskiveneillä viilettivät aina Ouluun saakka.

Säräisniemellä Anaski tapasi ukkopomon, jolle ilmoitti työhön halukkuutensa. Ukkopomo kysyi ensimmäiseksi henkilöllisyyspaperia ja Anaski esitti papintodistuksensa. Tutkittuaan todistuksen tarkkaan pomo kirjoitti ylös työnhakijan nimen ja merkinnän papintodistuksesta. Uiton hän sanoi kanavassa alkavan vasta elokuun lopussa, voipa mennä syyskuun alkuunkin, riippuen siitä kuinka Oulunjärvellä olevat tukit saadaan Painuanlahden kanavan suulle.

Anaski matkusti laivalla Vaalaan, jossa mietti muutaman päivän ja suuntasi askeleensa jokivartta pitkin Oulun suuntaan.

Muhoksella hän kuuli kerrottavan, että valtio ojituttaa aukeaa nevaa, josta pitäisi tulla valtiollisen koulutilan viljelysmaata. Anaski oli jälleen kysymässä työtä. Työnjohtaja antoi Anaskille lapion käteen ja vei hänet työmaalle. Suo oli puutonta upottavaa ja vetistä, ojien paikat oli kepitetty. Anaski aloitti kaivamisen, lapio oli sopiva ja terävä, joskin aika painava valukihveli.

Jokivarren lähellä oli pieni mökki. Mökissä asui kaksi vanhusta, mies ja vaimo. Heiltä Anaski sai nukkumapaikakseen pienen aittarakennuksen, lisäksi mökin emäntä lupasi keittää vellin aamulla ja kalakeiton illalla. Keitto oli todellakin kala-keittoa, siinä kun ei ollut perunoita lainkaan, vaan pelkästään kalaa, joka oli useimmiten siikaa ja säynettä, kerran oli lohtakin. Mies kertoi olleensa nuorena tervaveneillä laskemassa. Kun se oli loppunut, hän oli lasketellut matkalaisten koskiveneitä. Nykyisin ainoana toimeentulona oli kalastus ja onkipaikkojen näyttäminen matkalaisille. Miten noista paikoista sitten sai kalaa, se jäi Anaskilta kokeilematta.

Ojaa rupesi tulemaan eikä kesän kuumuuskaan paljon kiusannut, sillä suosta nousi viileää ilmaa. Ei tarvinnut paitaa sen enemmän kuin päällyshousujakaan. Otettu urakka alkoi olla loppuillaan ja kaivuukin tuntui aivan miellyttävältä. Uutta linjaa ei kuitenkaan saanut, kun toiset olivat ennättäneet varata kaikki kaivamattomat ojat. Tilin saatuaan oli Anaski taas vapaa mies. Hän poikkesi lähimpään kauppaan ja osti leipää, voita ja makkaraa. Kaiken varalta hän osti myös jätkän "rautaisannoksen", kilon herneitä ja toisen kilon rusinoita. Tingantullen tullen tällä annoksella voi kesäiseen aikaan kävellä useita satoja kilometrejä.

Ouluun mennessä ei ollut minkäänlaista työtä tarjolla, uitossa oli täysmiehitys. Oulussa oli monenlaisia houkutusia. Pienet pojat ja tytöt esittivät että heiltä saa kulkumiehet ruokaa ja yösijan. Kaiken kokeneet jätkät olivat varoittaneet, että näitten mukaan ei pidä lähteä, sillä siellä juotetaan mies humalaan, ryöstetään rahat ja sitten heitetään kadulle. Kaupungilla kävellessään Anaski huomasi vaatteensa kovin nuhruisiksi. Osto- ja myyntiliikkeessä (narikassa)

myytiin pukuja halvalla ja sinne Anaski suuntasi kulkunsa. Hänellä oli tuuria, sillä kauppias etsi puvun, joka oli tullut kauppaan edellisenä päivänä ja jota oli pidetty päällä vain muutamia päiviä. Kauppias kertoi että puvun oli tuonut nuori mies, joka oli ollut talven pohjoisessa metsätöissä ja tullut uiton mukana kaupunkiin. Hän oli ostanut hankkeillaan uuden puvun ja aloittanut juhlimisen ja jonkun päivän päästä löytänyt itsensä rahattomana kadulta. Rahaa saadakseen hänen oli myytävä uusi pukunsa. Narikassa oli aina kaiken varalta sellaisia vaatteita, joita ei tarvinnut maksaa, narikan pitäjä antoi kaupantekijäisiksi ettei ihan alusvaatteisillaan tarvinnut kadulla koikkelehtia. Puku oli Anaskille sopiva, kangaskin oli tummaa sefiottia, sen aikaista miesten pukujen muotikangasta. Narikasta löytyi myös patiinit, paita, ravatti ja tumma vilsa. Nämä kaikki hän sai alle puoleen hintaan tavallisiin liikkeenhintoihin verrattuna. Näin tuli kulkumiehestä kertahetimitalla oikein herrasmies. Nyt oli edessä tilapäisen asunnon etsiminen, kun aikomus oli katsella kaupunkia ja vaikkapa löytäisi työtäkin. Laitakaupungilta löytyi pieni lämmittämätön kamari, vuokrakin oli halpa. Asunnon omistaja oli sahan lautatarhalla töissä ja ehdotteli, että hän voisi hommata sieltä työtä. Vaatimuksena oli että piti liittyä ammattiosastoon. Se tuntui Anaskista vastenmieliseltä, hän halusi olla riippumaton ulkopuolisista edunvalvojista. Hän kävi kuitenkin sahalla, katseli ja jututti työmiehiä. Kaikilla tuntui olevan kireä mieliala, mistä se johtui, sitä hän ei kysynyt. Åströmmen nahkatehtaalla oli samanlainen ilmapiiri ja työ olisi ollut erittäin liikaista ja haisevaa vuotien käsittelyä.

Anaski kierteli ympäri kaupunkia. Satamassa eräästä tervahöyrystä tarjottiin kansimiehen paikkaa, palkka oli pieni, harjoittelupojan palkka. Tähän aikaan vuodesta työpaikkoja oli vähän ja pyrkijöitä paljon, kun metsätyöt oli seisoksissa ja uitot päättyneet.

Oulu ei enää kiinnostanut. Anaski maksoi kortteerin vuokransa, mietiskeli aikansa ja lähti kohti etelää. Tiestä nousi hieno hiekanpöly, sen sai aikaan ohi ajavat hevosrattaat. Muuta liikennettä ei paljon ollutkaan. Hieno hiekka kirveli silmiä ja kuivasi suuta niin että hampaat kirskuivat. Edessäpäin näkyi kirkon torni, mutta se ei näyttänyt lähenevän lainkaan ja hän poikkesi tien sivuun lepäämään ja vilvoittelemaan. Samalla hän vähän siisti ulkoasuun ja vaihtoi puvun päälleen. Viimein hän saapui pieneen kirkonkylään, Kempeleelle. Tien varrella oli maa-laistaloja ja sattumanvaraisesti hän poikkesi yhteen keskikokoiseen taloon. Talossa oli kotosalla isäntä ja emäntä. Anaski otti hopeakolikoita taskustaan ja pani pöydälle kysyen saisiko talossa syödäkseen. Isäntä katseli hetken kolikoita ja sanoi: -Laita Amalia tälle miehelle ruokaa. Pöydälle laitettu raha osoitti, että mies oli maksukykyinen eikä peräänkuulutettu rikollinen, niitä kun kuljeskeli metsärosvoinkin ja saattoivat ryöstää taloista ruuat ja rahat. -Olet syntyperäinen savolainen, ainakin murteesta päätellen. Millä asioilla liikut? Isäntä oli utelias keskellä viikkoa tumma puku päällä kulkevan miehen suhteen. -Lähdin muutamia viikkoja sitten kotimökiltä Iisalmelta työtä etsimään. Vuolijoella tein ropsia, vaan kuumuus ja sääsket pakottivat avarammille alueille. Säräysniemellä tapasin uittopomon ja hän lupasi ottaa kanavalle uittoon, se alkaa elokuun puolessa välissä. Odotellessa lähdin kävelemään Oulunjokivartta. Muhoksella kaivoin suohon ojaa. Se oli valtion työmaa, mutta se loppui ja menin Ouluun. Siellä katselin tehtailta ja sahalla työtä ja olisin saanutkin, mutta se tehtaantyyö ei minua

huvittanut, kun olen maalta kotoisin ja niistä töistä ja metsistä leipäni hankkinut.

Syötyään Anaski esitti papintodistuksen isännälle, joka luki sen tarkkaan sana sanalta. Ensimmäinen maailmansota oli alkanut ja kaikenlaisia kulkijoita liikkui. Oli Ruotsin kautta Saksaan pyrkijöitä sekä "lipettiin" lähteneitä rikollisia. Näitä molempia jahtasivat vallesmannit, apunaan venäläiset sotilaat. Jos jostain talosta sellaisen tavoittivat, niin isäntä sai sakot avunannosta. Jokaiseen kulkijaan ja taloon poikenneeseen täytyi suhtautua hyvin varovasti.

Isäntä kysyi Anaskilta osasiko tämä niittää, johon Anaski vastasi niittäneensä pikkupojasta asti. -Meillä kun olisi niittäminen kesken. Pellot on niitetty koneella, mutta sitten on monta hehtaaria sellaista vesijättömaata joka ei kannu hevosta ja konetta ja se olisi viitakkeella niitettävä. Monena kesänä on Kiuruvedeltä ja Vieremältä tullut niittomiehiä Liminkaan. Viime kesänä sain yhden miehen joka oli aivan mahdoton niittomies. Hänellä oli kaksi viitakkeen terää ja varsi mukana ja minä ostin ne häneltä, mutta täällä ei ole ketään joka osaisi sillä niittää. Täällä kun viitakkeet ovat sellaisia tehdastekoisia ja varsi on suurempi. Isäntä herkesi ihan puheliaksi ja ehdotti että lähdetään katsomaan. Viitakkeet olivat jyvähinkalon laidalla ja varsi orrella. Anaski otti terän käteensä, se oli sepän jäljiltä ja käyttämätön. Toinenkin terä oli aivan käyttökuntoinen. Työvälineet tarkastettuaan Anaski sanoi että kyllä näillä niittämään pystyy, ne vain täytyy teroittaa. Isäntä sieppasi liipan seinän raosta ja sanoi: -Aamulla voit aloittaa. Tuossa tallin vieressä on aitta, jossa saat nukkua ja majoilla. Minä olen sitten Hemmi. Hän ojensi kätensä Anaskille ja niin oli työsopimus tehty. Mentiin tupaan, jossa oli koko talonväki koolla, Amalia-emäntä, isännän sisar, vanhapiika Manta ja talon ainoa tytär Anna, joka oli ehkä vähän alle kaksikymmenvuotias. Anaski otti eteisestä laukkunsa ja käveli hänelle osoitettuun aittaan. Hän puki ylleen työvaatteet ja kysyi Hemmiltä lähintä pajukkoa, että saisi viitakkeen niotuksi. Hemmi neuvoi pajukon tallin takaa. Anaski otti puukon vyöltään ja veti pajun rungosta parin senttein levyisen nauhan, viitakkeen nie oli valmis. Nidottuaan viitakkeen varteen, Anaski mittasi kenttään viitakkeen etevyyttä, se tarkoittaa sitä, miten laajalti heinää kaatuu kertavetäisyyllä. Sitten hän liippasi viitakkeen ja kopeloi sormilla terävyyttä ja kun tunsu terän olevan kunnossa joka paikasta, katsoi tallin seinustalta sopivan kohdan ja alkoi niittää. Alkuun hän löi muutamia lyhyempiä lyönnejä ja kun tunsu kaiken olevan kohdallaan, alkoi kävellä täyteen askeleeseen. Hemmi katsoi vierestä ja sanoi: -Kyllä näkyy luottavan, noin pitkään askeleeseen se viimekesäinen mieskin niitti. Nosta viitake tuohon portaaseen, niin lähdetään tupaan katsomaan onko Amalialla jo kahvi valmiina. Kahvipöydässä Hemmi alkoi kertoa, miten ajettiin talvella rahtia Oulusta Iisalmeen. -Minä ajoin toista hevosta, ikää oli siinä viisitoista vuotta. Kuormassa oli säkkitavaraa, suolaa, kahvia ja pienempää kappaletavaraa. Iisalmesta tuotiin Ouluun tervaa, pajun parkkia ja vuotia Parkit ja vuodat menivät Åströmmiin nahkatehtaalle ja terva tervaporvareille. Laivaliikenne ja rautatie sen rahdin ajon sitten lopetti.

He keskustelivat hetken vielä seuraavana päivänä alkavista töistä ja sitten Anaski meni aittaan ja köllähti levolle.

Hän nukkui yön rauhallisesti ja heräsi aamulla virkeänä, vilkaisi kelloa, joka

kävi jo viidettä tuntia. Uni ei enää silmään tullut ja hän kuulosteli aamuyön ääniä. Jostakin kaukaa kantautui niittokoneen vaimea räksätys ja linnut lauloivat. Ulkoa alkoi kuulua askeleita jotka lähenivät aittaa ja kohta Hemmi koputteli ovea ja ilmoitti aamukahvin olevan valmiina. Sen jälkeen lähdettiin niitylle, jonne oli matkaa puolisen kilometriä. Ympärillä oli vain niittyä ja samanmallisia latoja rivissä pitkin sarkoja. Saavuttiin perille ja Hemmi sanoi, että hän näyttää rajat ettei vain vahingossa tule niitettyä naapurin heiniä. Anaski arvioi mielessään niityn kokoa noin kuudeksi hehtaariksi ja niin Hemmi sen vahvistikin olevan. Koko ala oli entistä meren pohjaa, joka ei kantanut hevosta.

Ensimmäiseksi Anaski niitti ladon ympäröyksen, muutenhan heinikko polkeutuisi ladolla liikuttaessa. Sitten hän alkoi niittää halkaisua pitkin sarkaa. Hemmi seuraili niittomiehen rytmiä ja ajatteli mielessään, että mistähän ihmeestä savolaiset miehet ovat tuon koulutuksen saaneet.

(Niittäminen oli savolaisten urheilulaji. Varsinkin talkoissa miehet ottivat mittaa toisistaan, samassa jonossa saattoi olla toistakymmentäkin niittäjää. Arvojärjestys oli pian selvillä. Se oli komiata katsella kun tusinan verran miehiä niitti ja kaikilla oli sama tahti. Etumainen määräsi tahdin ja sitä seurasivat jäljessä niittävät.)

Kello näytti kymmentä kun Hemmi sanoi: -Pistä viitake ladon seinälle, nyt lähdetään syömään. Ruokatunti on meillä kymmenestä yhteentoista. Hän katsoi tyytyväisenä niitettyä alaa, sänkikin oli lyhyttä. Ruokatunnin päättyessä emäntä ojensi Anaskille pajukorin. Siinä oli kahvia pullossa ja vähän eväitä. He sopivat puolisruuan olevan neljän ja viiden välillä ja iltasen seitsemän jälkeen ja siihen päivän työt päättyvät.

Niin meni ensimmäinen päivä kohti iltaa, kello näytti seitsemää ja Anaski nosti viitakkeen ladon seinälle. Viereisellä niityllä työskennellyt mies alkoi kävellä Anaskin luo ja sanoi: -Et sinä ollutkaan se Hemmin viimekesäinen niittomies. Minä ensin luulin kun niittotapa ja nopeus on sama. Anaskia nauratti. -Kaikki savolaiset, jotka kerran ottavat viitakkeen käteensä pystyvät samaan. Naapuri uteli Anaskilta miten tämä osui Hemmin taloon, esitteli itsensä Junnuksi ja sanoi asuvansa viereisen talon mökissä vaimonsa kanssa. He olivat talon entisiä piikoja ja renkiä, lapset olivat jo maailmalla.

Anaskilla ja Junnulla oli sama kotimatka ja kävellessä Junnu alkoi kertoa Hemmin entisestä työmiehestä Aatusta, ja miten hänet oli laitettu pois talosta juuri parhaasen heinänteko aikaan. -Aatu oli sunnuntai-iltana mennyt kirkonkylälle ja ottanut vähän naukkuja. Puolenyön maissa hän oli palannut takaisin ja laulellut Annan aitan ovella, että "Aukaise Anna se aittasi ovi, täällä on Aatu ja Aatu". Ei Anna avannut aitan ovea ja tuskin oli avannut ennenkään, vaikka kylällä vihjailtiin että Aatusta tulee taloon vävy. Emäntäpä pitikin silmällä tyttärtään, näki Aatun hoipertelevat askeleet ja herätti Hemmin kuuntelemaan yöllistä laulelijaa. Aamulla isäntä käveli kamariinsa ja palasi sieltä lompakko kädessä ja sanoi Aatulle: -Nyt se on lopputili. Tämän talon pihalla ei laulella öiseen aikaan, ei liioin päivälläkään. Manta ja Anna olivat ihmeissään, että miksi nyt parhaaseen työaikaan laitetaan työmies pois. He

eivät olleet yöllä heränneet koko laulamiseen, eivätkä tienneet koko asiasta mitään. Aatu keräsi kampeensa ja lähti. Kylällä hän kertoi monessa talossa minkä takia hän oli lopputilin saanut.

Hemmin perhe on lestadiolaisia ja Anna on saanut lestadiolaisen kasvatuksen ja siitä johtuu hänen hiljaisuutensa. Käy hän meilläkin kylässä ja on aivan reipas, mutta hän kaipaisi nuorten seuraa, jota ei ole kun Amalia-emäntä pitää aina silmällä kaikkea hänen liikkumistaan ja puheitaan. Hemmi on myös vähän juro ja totinen, lupaamansa pitää ja muuten ylöspitokin on kertomusten mukaan kohtalainen.

Aamulla Anaski heräsi koputukseen ja siitä tiesi, että oli aamukahvin aika. Muu päivän ohjelma olikin selvä. Jonkun aikaa niitettyään huomasi Anaski saavansa niitylle lisäväkeä. Eukkoja, vanhoja ukkoja ja keskenkasvuisia tyttöjä ja poikia tuli niitynlaitaa pitkin, kaikilla haravat ja hangot olalla. Nuoremmat alkoivat hajottaa niitettyjä laisteja, vanhemmat aloittivat haravoinnin ojan laidoilta keskelle sarkaa. Niityllä olivat emäntää vaille koko talonväki, isännän johtaessa työtä.

Kymmeneltä lähdettiin taloon ruokailemaan. Nuoret tulivat viimeisenä ilkamoiden päivänkakkaroiden kanssa, että onko huomenna pouta. Ruokailun jälkeen vanhemmat miehet niinkuin naisetkin pötkähtivät pihanurmelle ruokalevolle. Kun tunti oli kulunut, Hemmi kuulutti kovalla äänellä että oli aika lähteä. Anna jäi pihaan emännän avuksi ja palasi päivemmällä kantaen suurta kahvipannua ja koria Ladossa oli muutamia lautoja, Hemmi pisteli niitä seinärakoon ja siinä oli tilapäinen pöytä. Anna levitti lautojen päälle pyyheliinan ja kaateli kahvit kuppeihin. Hemmi käski Anaskia ottamaan ensimmäisenä. Anaski esteli, että onhan täällä vanhempiakin. -Sinähän sitä tuolla niitylläkin olet ensimmäisenä, sanoi Hemmi ja niin tämäkin arvojärjestys tuli selväksi.

Heinäväki haravoi ja kouhotteli heiniä kaiken päivää. Heinät alkoivat kuivua, ne oli ohutta luonnon nurmea. Viimein Hemmi sanoi että eiköhän päivä ala olla täysi. Manta ja Anna olivat lähteneet jo aikaisemmin iltalypsulle. Heinät heiteltiin hajalleen yön ajaksi. Taivas oli selkeä, pilvenhattaraakaan ei näkynyt millään suunnalla.

Kolmantena päivänä heinät olivat täysin kuivia. Hemmi kokeili niitä kädessä hieroen, heinät murenivat. Iltapäivällä hän jakoi vesihaudasta nostamansa takkavitsat. Ne olivat ongenvavan vahvuisista koivuista väännettyjä vitsaksia, joiden latvapäihin oli tehty silmukka, tyvipää oli suipoksi veistetty. Heinäväki alkoi kasata heinistä pieniä rukoja. Takkavitsaksen tyvipää työnnettiin ruvon alta ja silmukasta läpi, vedettiin tiukalle, toinen auttoi taakan selkään ja matka alkoi kohti latoa. Hemmi oli latomiehenä. Taakka pudotettiin ladon kynnykselle, irrotettiin takkavihta ja Hemmi nosteli heinät ladon seinustalle. Anaskille tämä oli aivan uutta. Savossa heinät kannettiin sapilailla kahden hengen voimin. Työ kävi kuin tanssi, varsinkin ilman pelimannia (vanha savolainen sananlasku), Hemmille riitti hankotöitä jatkuvasti. Iltasella, vähän ennen töiden päättymistä, kun kuivaa luokoa oli vielä jäljellä, päätti Anaski kokeilla hänkin taitojaan. Ensin hän kantoi ruvon kerrallaan, kuten toisetkin, sitten hän otti kaksi rukoa ja

hyvinhän se kulki, vankalta ja riskiltä mieheltä. -Kannoin minäkin nuorena kahta rukoa, vaan nyt ei selkä enää kestä, sanoi Hemmi.

Lauantaina työt päättyivät neljältä, kuudelta kirkonkellot soittivat sunnuntain alkavaksi ja siihen mennessä oli työt saatava päätökseen. Sitä ennen piti käydä saunassakin. Tämä oli tuttua Anaskillekin, hän kävi saunassa viimeiseksi, pesi siellä hikiset alusvaatteensa ja ripusti aitan päivänpuoleiselle seinustalle kuivumaan. Kun iltanen oli nautittu, aloitti naisväki virren veisuun. Hemmi ei veisannut, eikä Anaski, kummallakaan ei ollut lauluääntä. Sen jälkeen mentiin nukkumaan

Sunnuntai-aamuna nukuttiin pitempään. Kello oli jo seitsemän, kun Anaski heräsi siihen, että Hemmi toi hevosta pihaan. Anaskin mentyä tupaan, emäntä kertoi heidän menevän kirkkoon, joten aamiainen on vähän aikaisemmin kuin tavallisesti. Ruokailun jälkeen naisväki pukeutui kirkkohameisiin ja isäntä meni valjastamaan hevosta. Anaski meni kaveriksi, kun tamma oli vähän rauhaton syöpäläisten pyöriessä turvan ympärillä. Hemmi kävi tuvassa pukemassa ylleen mustan puvun ja päähänsä leveälierisen huopahatun. Naiset tulivat ulos, emäntä nousi kieseihin eteen, Manta ja Anna kiipesivät taakse ja irrotettuaan tamman seinästä, kiepsahti Hemmi Amaliansa rinnalle. Vanhasta tottumuksesta tamma pyörähti pihan ohi kulkevalle maantielle, kiesit keinuivat kun tamma alkoi ravata. Matka oli tuttu niin tammalle kuin kyydissä istujillekin. Anaski meni aittaansa ja nukahti, heräten siihen kun joka suunnalta alkoi kuulua kirkon kellojen kumahtelu. Puolenpäivän jälkeen kirkkomiehet palasivat. Anaski riisui hevosen ja talutti sen laitumelle ja työnsi kiesit vajaan. Emäntä tuli rapulle huutamaan häntä kirkkokahville. Hemmi kertoili Anaskille kirkolla kuulemiaan uutisia sodan kulusta ja siitä, miten suomalaisia menee Ruotsin kautta Saksaan, mutta varoitti samalla asian arkaluontoisuudesta. -Nämä asiat eivät saa mennä santarmien tietoon.

Naiset pyörivät keittiössä valmistaen sunnuntaiateriaa, joka olikin erittäin maukas, suolalohtakin oli runsaasti. Hemmi kertoi ostaneensa kalastajilta, itse hän ei sanonut kalastavansa.

Niin meni päivät heinänteossa. Ilmat olivat hyvät ja suotuisat. Loppuviikolla Anaski sanoi: -Tänä iltana minä lopetan niittämisen. Saattaa mennä muutama tunti myöhempään, mutta joutuupahan huomenna toisten matkaan kuivumaan. Myöhemmin illalla Anaski näki Annan kävelevän hänen luokseen kahvikori kädessään. Anaski veteli viitakkeella heiniä kasaan, Anna levitti sen päälle pyyheliinan ja asetti siihen kahvikupit ja muut tykötarpeet. Anna aloitti keskustelun kyselemällä Anaskin kotioloista, sisaruksista, ylipäänsä kotiseudusta, Iisalmesta, liikenneoloista ja kirkosta. Kyseltävää tuntui olevan paljonkin. Anaski selitti parhaan kykynsä mukaan. Olisi kai hänelläkin ollut paljon kysyttävää, kun kerran puheen alkuun pääsi. Kun Anaski sitten lähti takaisin työmaalleen, hän mietti mikä ihmeen puheripuli häneen oli tullut kun ei aikaisemmin ole sanaa suustaan saanut. Anna kokosi kahvivehkeet kasaan ja niittomiestä hetken katsottuaan lähti kävelemään kotia kohti.

Niittäminen päättyi, seuraavana päivänä koottiin heinät latoon. Edellisen päivän niitoksetkin olivat jo kuivia latoon kannettaviksi, illan tullen kaikki oli selvää.

Ennen nukahtamistaan Anaski ajatteli Annaa, keskustelua kahvitauolla, olisiko sillä ollut jotain muuta merkitystä. Samalla hän suunnitteli lähtöään; ottaisiko kievarikyydin Paavolan Ruukkiin. Junassakin pääsisi, mutta asemalle pitäisi kävellä. Ennen ratkaisuaan Anaski nukahti ja heräsi vasta aamulla. Aurinko oli jo korkealla eikä Hemmi ollut herättänyt, siitä Anaski päätteli työsuhteen päättyneeksi. Niittämäänhän häntä oli pyydettykin.

Päivä oli jo puolessa, talonväki puheli ilmoista ja tulevasta syksystä. Anaski muutti puheenaiheen lähtöönsä. -Niittohan päättyi jo pari päivää sitten ja minun on lähdettävä kohti Siikajokea ja Neittävää. Hemmi teki yllättävän ehdotuksen:

-Jää taloon. Tässähän alkaa pian viljan korjuu ja muut syystyöt ja talvella olisi metsästä polttopuiden kaatoa ja ajoa. Ja onhan tässä yhdelle miehelle muutenkin jatkuvasti töitä, sanoi Hemmi ja vilkaisi samalla Annaa, joka punastui ja meni sanattomaksi. Anaski tajusi isännän tarkoituksen ja oli puhumatta hänkin vähän aikaa. Sitten hän alkoi selittää: -Minä kun kysyin siltä uittopomolta töitä ja hän lupasi uiton alettua ottaa uittosakkiin. Ei passaisi pettää, pitää olla rehellinen.

-Kyllä rehellisyys on ihmisen säilytettävä. Vaan kun uitto loppuu, niin tule sitten tänne, kyllä tällä tilalla pärjätään, sanoi Hemmi. Anaski sanoi miettivänsä asiaa. Hemmi maksoi tilin runsain mitoin, emäntä alkoi laittaa matkaeväitä; pohjalaista ohutta reikäleipää, palvattua lammasta ja voita, kehottaen Anaskia laittamaan eväät laukkuunsa. Lähtiessään Anaski hyvästeli talonväen kädestäpitäen. Anna puristi hänen kättään voimakkaasti ja katsoi silmiin. Anaski näki miten kyyneleet alkoivat vieräiä Annan silmistä poskille. Enempää ei Anaski voinut katsoa, olisi voinut käydä hänelle samoin.

Vähän sekavin tuntein hän jätti Hemmilän talon. Askeleet suuntautuivat kohti Siikajokea ja uusia seikkailuja. Ilma oli edelleen lämmin ja tie pölisi kun kärrimiehet ja ratsastajat ajoivat tiellä molempiin suuntiin. Tien varrella oli tuuhea paju-pensas ja virtaava, kirkasvetinen puro. Anaski meni puron varteen, pesi kasvonsa ja istahti pajukon varjoon, siitä oli hyvä näköala kylälle. Kirkko näkyi, samoin erottui toisten talojen joukosta hänen äsken jättämänsä Hemmilä. Aikansa istuttuaan häntä alkoi raukaista ja niin hän oikaisi pitkäkseen. Hän heräsi siihen, kun santarmit ratsastivat paikalle ja alkoivat kysellä kuka olet ja mikä matka. Anaski näytti papintodistuksensa ja selitti tulemisensa ja menemisensä. Sen enempää kyselemättä santarmit nousivat ratsaille ja häipyivät näkymättömiin. Anaski avasi laukkunsa, leikkasi leipää ja lihaa leivän päälle. Ajatukset risteilivät mielessä, kääntyisikö takaisin vai jatkaako matkaa. Heikkopäiseltä tuntui kyllä näin pian takaisinkin palata. Oliko Hemmikään tosissaan, vai halusiko hän saada vain jonkinlaisen ilmaisen työmiehen ja samalla vanhuudenturvan. Lestadiolaisuuskin oli ainakin näin alkuun mahdoton käsittää, kokemukset heistä olivat pienet. Muutamia lestadiolaisia asui kyllä kotipaikkakunnalla. Enemmän hän oli kuitenkin kuullut heistä työkavereiden kertomana tällä reissulla.

Anaski otti lippalakin päästään ja heitti korkealle ilmaan, lakki näyttäköön mihin suuntaan matka jatkuu. Lippa osoitti Siikajoelle päin, niinpä suuntaa ei

tarvinnut vaihtaa. Ilma alkoi viiletä niin että oli oikein miellyttävä kävellä, eikä tiekään pölissyt pahemmin, kun muita kulkijoita ei ollut. Limingan kirkon ääriviivat alkoivat erottua yhä selvemmin ja ympärillään matkamies näki yhtenäen latomerta. Toisin paikoin oli vielä niittämätöntä heinikkoa. Niittämään ei Anaskilla mitään erikoista halua ollut, tulipahan mieleen että odottavatkohan tuollakin savolaista miestä, joka niittäisi ja voisi ehkä jäädä vävyksi. Kirkko näytti varsin yksinäiseltä, kun seisojien suuren aukean keskellä muutamia pensaita seuranaan.

Ilta alkoi olla pitkällä ja Anaski rupesi katselemaan yökortteeria. Moneen mökkiin hän kävi pyrkimässä, mutta mihinkään eivät halunneet matkalaista sijoittaa. Anaski ajatteli jo että pitäisikö vaihtaa päälle paremmat kampeet ja mennä kysymään yösijaa isommista taloista tai kievarista. Anaski kulki työvaatteet päällä, kun niissä oli mukavampi kävellä ja toisekseen oli sellainenkin pelko, että hyvin-pukeutunut saattoi tulla ryöstetyksi. Viimein hän pääsi yhteen mökkiin ja mökin mies kertoi että talolliset on kieltäneet majoittamasta kulkijoita. Maailmansota kun oli meneillään, niin kaikkia kulkijoita seurattiin. Jatkuva aukean kävely alkoi Anaskista käydä kiusalliseksi, vaivasi aukean paikan kammo. Kortteeripaikan isäntä neuvoi lyhyemmän tien. Suunnitelmana oli nousta Siikajokivartta Neittävälle, vaan nyt matka muuttuikin kohti Temmestä. Käveltyään jonkun matkaa, Anaski kääntyi katsomaan taakseen ja tuo "kaaheen aakee laakee" näytti vieläkin suuremmalta kuin ennen. Kirkon tornejakin hän laski näkevänsä seitsemän, eikä meinannut uskoa todeksi, ennenkuin kysyi vastaantulevalta mummolta. Mummo sanoi että kyllä se totta on, vaikka hän ei tällä hetkellä näe kuin viisi tornia kun näkö on niin paljon heikentynyt. Tie seuraili Temmesjokivartta ja siinä oli hyvä kastella hikistä naamaa ja samalla syödä eväitä.

Illan lähestyessä hän saapui Temmekseen ja jälleen oli etsittävä yöpymispaikka. Erään mökin räystään alla olevassa kepissä roikkui vanha kenkä, josta oli pohja irronnut tai irrotettu. Se tiesi sitä, että mökissä harjoitettiin suutarin ammattia. Anaski näytti puhki kulunutta kenkäänsä ja suutari sanoi että laitetaan puolipohjat. Samantien Anaski kysyi saisiko hän yöpyä mökissä ja sai luvan. Oli lauantai-ilta ja sauna oli lämpiämässä. Anaski tiedusteli saisiko hänkin kylpeä loppulöylyissä ja sai luvan siihenkin. Suutari otti kengät heti työn alle. Suutarit ovat yleensä puheliaita miehiä ja niin oli tämäkin. Hän kertoi lähteneensä aikoinaan Savon ja Pohjanmaan rajoilta ratatöihin rantaradalle. Radan valmistuttua hän lähti palaamaan kotiseudulleen, mutta osui matkallaan sattumalta tähän mökkiin. Mökissä oli asunut suutari, joka oli kuollut. Häneltä oli jäänyt leski ja suutarin kampeet. Matka päättyi lesken lempeen. Suutari sai puolipohjat naulattua ja meni emäntineen kylpemään. Kun he olivat kylpeneet, oli Anaskin vuoro. Hän kysyi olisiko suopaa, kun pitäisi pestä vähän alusvaatteita. Emäntä neuvoi suopaa olevan eteisen nurkassa pytyssä. Anaski kylpi oikein vastan kanssa, pesi vaatteensa ja laittoi ne kuivumaan. Sitten hän laittoi päällyshousut saunan eteisen penkille, keräsi vastoja pään alle ja levitti pusakan peitteeksi, peti oli valmis. Alkuillasta oli vähän liian kuuma, mutta pian alkoi olla sopivan lämmintä. Aamulla suutari oli tervannut puolipohjat valmiiksi. Anaski osti emännältä "taltrikillisen" velliiä, maksoi suutarille ja lähti jatkamaan matkaa kohti Rantsilaa.

Suutari oli kertonut Anaskille savolaisista ja pohjalaisista, ja ennenkaikkea pohja-laisten tappeluista, joihin sanoi itsekin joutuneensa. Rantsilan vaivaisukostakin hän kertoi ja sen tarkoituksesta. Kuulu vaivaisukko oli kirkon oven pielessä. Se oli suuresta honkapölkystä veistetty ja tervalla kyllästetty. Rinnassa oli aukko johon sai pudottaa kolikon sisään. Nämä rahat käytettiin vaivaishoitoon, siitä tuli nimi vaivaisukko, ja sanonta, seisoo niinkuin Rantsilan vaivaisukko. Anaski kaivoi taskustaan muutamia kuparikolikoita ja pudotti yksi kerrallaan aukkoon ja kuunteli miten kolikko putosi toisten joukkoon.

Matka jatkui Siikajokivarteen, jossa oli uitto meneillään. Nämä tukit olivat lähtöisin Siikajoen sivujoilta ja uitettiin Ruukin sahalle samana vuonna sahattaviksi. Uitossa oli täysmiehitys, uusia ei mahtunut ja nämä olivat uiton vakituisia miehiä. Joki oli huomattavasti valtavampi kuin mitä Anaski oli aikaisemmissa uitoissa nähnyt, varsinkin mahtavat kosket ja suuret tukit teki vaikutuksen.

Kestilään menevä tie seuraili jokivartta. Illansuussa alkoi seutu muuttua asutummaksi. Anaski vietti yön savottalaisten kämpällä ja tapasi siellä myös saman pomon joka oli luvannut ottaa hänet Neittävän uittoon. Pomo kirjoitti paperille Anaskin nimen, vahvasti sen omalla nimikirjoituksellaan ja käski antaa paperin kanavan yläpäässä olevalle pomolle. Hän sitten neuvoo tarkemmin tulevan työkohteen. Kirkonkylästä löytyi ruokala, jossa Anaski söi tukevasti. Hän täydensi muutenkin eväslaukkuaan. Uiton alkuun oli aikaa vielä useita päiviä, niinpä Anaski jäi kirkonkylään. Pyhänseutukin oli tulossa ja sen hän ajatteli viettää siellä. Kortteeripaikan hän sai vuokrattua pienestä aitasta. Huonekavereiksi tuli muitakin miehiä, jotka olivat menossa uitolle. Heiltä Anaski kuuli, että läheisellä työväentalolla oli tanssit illalla. Hän lähti toisten mukana lystinpitoon. Sakkia oli paljon, niin oli myös pullosta nauttineita. Arpalippuja kaupattiin ja Anaskikin osti muutaman. Päävoittona oli naisten silkkihuivi ja arpa osui Anaskille. Tämä laittoi huivin omaan kaulaansa ja alkoi katsella tyttörivistöä. Tytöt hymyilivät kauniisti toivoen jokainen mielessään, että tuntematon, hyvinpukeutunut pulska mies sitoisi huivin juuri hänen kaulalleen. Toisista vähän erillään seisoi tyttö, joka ei ollut mitenkään silmiinpistävän kaunis. Tätä tyttöä alkoi Anaski lähestyä hitain, mutta varmoin askelin, otti huivin ja satoi tytön kaulaan. Salissa alkoi kaikenlainen mielenosoitus ja herjan heittäminen, toiset jopa syljeskelivät ja sanoivat, että tuolleko Ellulle silkki-huivin antoi. Pelimanni alkoi vedellä polkkaa viisirivisellä. Anaski otti Ellua kädestä ja sanoi että lähdetään puhvettiin kahville. Osa hälisijöistä alkoi seurata heitä. Ellu pisti puhvetin oven sisäpuolelta lukkoon ja sanoi että painutaan ulos. Ulkona oli hämärää ja he pääsivät pakenemaan läheiseen pensaikkoon. Sieltä he seurasivat mitä talolla tapahtuu. Humalaiset alkoivat tapella ja noitua. Kuului laukauksia ja joku huusi apuakin. Ellu ja Anaski lähtivät kävelemään ja kun he saapuivat tytön kotiin, ei Ellu käännyttänyt saattomiestä ovelta pois.

Aurinko oli noussut jo puiden latvojen yläpuolelle kun Anaski saapui majapaikkaansa. Huonekaverit alkoivat kysellä illan tapahtumista. Talolla oli ollut kova tappelu järjestysmiesten ja yleisön välillä. Anaski kertoi päässeensä tappelusta karkuun Ellun avulla.

Puolenpäivän maissa miehet lähtivät ruokalaan syömään jatkaakseen sitten

matkaa Painuanlahteen. Kestilän itäpuolella Siikajoki haarautui kahteen suuntaan. Siikajokena se jatkoi etelään haarautuen siellä moneksi pieneksi sivujoeksi ja Neittävänjokena koilliseen. Joki muodosti sellaisen V-kirjaimen ja siitä tuli se kuuluisa Retuperä.

Miesten ensimmäinen tavoite oli Veneheitto. Leiviskänkylässä he poikkesivat jossakin talossa syömässä, Veneheittoon oli jäljellä vielä melkoinen matka. Illansuussa he viimein saapuivat jalat hiertyneinä yhtiön kämpälle. Paikalla oli satoja miehiä. Osa oli töihin pyrkijöitä, osa irrallisia kulkijoita ja korttihuijareita. Anaski esitti Kestilästä saamansa paperin työnjohtajalle, joka merkitsi ylös myös papintodistuksen tiedot. Vallesmannikin saapui, mukanaan useita ratsukasakoita. Myöskin hän alkoi tarkistaa miesten papereita ja silloin passittomat lähtivät karkuun. Vaikka kasakat saivat useita heistä kiinni, ehkä pahimmat roistot sittenkin pääsivät pakenemaan.

Töihin hyväksytyt jaettiin yhdeksän miehen ryhmiin, jotka kymppi otti komentoonsa ja opasti itsekunkin työkohteisiinsa. Anaski joutui ensimmäiseen ryhmään ja niin lähdettiin kohti Painuanlahtea. Matkalla kanavan alkupäähän kymppi esitteli kanavaa ja sen toimintaa. -Alkupäässä on suuri sulkuluukku joka avataan uiton alkaessa. Minun paikkani on tässä luukun lähellä. Täältä on huutoyhteys kanavan toiseen päähän. Kun täältä huudetaan "Luikku on auki", niin silloin alkaa tukit juosta kanavaan ja jokaisen miehen on silloin oltava paikallaan. Ja kun huudetaan "Luikku kiinni", niin viimeisten tukkien mentyä ohi katsotaan siltä osin työt päättyneeksi. Samoin voidaan tehdä jos kanavassa sattuu ruuhkautuminen ja vesi alkaa virrata kanavasta yli äyräitten.

Kanavan rakentamisen oli aloittanut Tie- ja vesihallituksen Oulun piiri hätäaputyönä vuonna 1902. Kanavaa oli vaatinut Raahen puutavara-osakeyhtiön omistaja Arthur Laagerlöf. Kanavan alkupäässä oli Tie- ja vesihallituksen sekä Raahelaisen miehet, jotka suorittivat tukkien laskennan kappaleen tarkkuudella. Tukista joutui maksamaan kanavan vuokraa koon mukaan 1-12 penniä kappaleelta. Uitto tapahtui ympäri vuorokauden kahdentoista tunnin vuoroina, päiväpalkan ollessa 3,50-4,00 markkaa. Parhaimpina vuorokausina meni alas 8 000 tukkia. Pari kuukautta sitten oli Anaski kulkenut tätä Painuanlahden rantaa, silloin oli lahti ollut tyhjä, mutta nyt se oli tukkia täynnä. Hän palasi ajatuksissaan noiden kuukausien tapahtumiin. Mielessä kävi koko hänen kiertämänsä matka, pysähtyi viimein Hemmilään. Ajatukset harhailivat niityillä ja viimeisessä päivässä, kun hän otti lopputilin. Hän havahtui kuin unesta, kun kymppi alkoi selittää: -Tässä on sitten Anaskin vonkapaikka. Vonkapaikalla on tukkihaka valmiina. Tästä on näkö- ja kuuloyhteys seuraavaan mieheen, paikalta ei saa poistua kuin enintään seuraavan miehen luo. Metsä on käymälänä. Ukko ja akka kiertävät säännöllisin ajoin kahvipannuineen ja rinkeleineen. Muonakuski ajaa hevosella kerran päivässä ja häneltä on saatavissa kaikkea ruokatarviketta, joskus piimää, kotikaljaa ja tupakkaa. Viinan rypiskely ja kaupittelu on kielletty ja jos sellaista tavataan, niin siitä seuraa polttotili. Muitakin kaupustelijoita saattaa esiintyä, mutta niihin ei puututa, itsekukin vastaa niistä omalta kohdaltaan. Korttihuijareita saattaa kulkea, mutta kortinpeluu on työaikana kiellettyä. Lepokämppeä on noin 1-2 kilometrin välein ja siellä saa vapaana olevat miehet levätä, kun toinen tuuri on tullut paikalle.

Huuto kuului alhaalta: Luikku auki! Ääni raikui voimakkaana pitkin kanavan vartta. Kun huuto meni perille, luikku avautui ja jokainen vonkamies nosti tukkihakansa pystyyn merkiksi, että viesti on mennyt perille. Kanavan kaksi suurta sulkuluukku nostettiin miespelillä ylös. Vesi alkoi virrata kanavaan ja kanavan yläsuussa olevat solijat alkoivat työntää tukkia virtaan. Anaskin vonkapaikka oli kanavan yläsuulla, lähellä tukkien ylösottajia. Kanavassa oli tällä kohtaa tasainen virtaus, niin ettei tarvinnut kuin jotakin tukkia vähän ojentaa virran suuntaan. Vesi Oulunjärvässä oli kuivan kesän ansiosta normaalin alapuolella. Aivan ylimmäinen kohta oli kallioon louhittu, muutenhan vesi olisi syövyttänyt niin syväälle, että koko järvi olisi karannut. Tämä kohta säännösteli vesirajan, niin että aivan suurimmat tukit piti miesvoimin vetää ohi. Kanavalla oli pituutta vähän yli kymmenen kilometriä ja putousta 21 metriä. Suurin osa kanavasta oli maapohjaista, jyrkimmät laskut oli puulla verhottuja rännejä. Näissä ränneissä miehet harjoittelivat tukilla laskua. Mielenkiintoinen urheilu ja ajankulu, eikä sitä pomotkaan kieltäneet, kun se ei haitannut työsuorituksia.

Tukit oli uitettu Painuanlahteen Oulunjärven rantamailta. Vuolijoelta, Manamansalolta Kivesjärven yläpuolelta ja jatkuen jokia pitkin ylös Kainuuseen.

Kanavan mestari kulki päivittäin tarkastamassa, ettei kanava päässyt syöpymään ja samalla katsoi että kaikki vonkamiehet ovat paikallaan. Vallesmannikin ratsasti usein yllättäen parin kasakan kanssa valvomassa, etteivät "lipettiin" lähteneet päässeet majoittumaan laillisten uittomiesten joukkoon.

Syyskuu oli jo pitkällä. Alkoi kylmät syysateet. Lämpimikseen ja kuivana pysymiseen sai rakentaa rakovalkean pienemmistä latvatukeista. Uitto päättyi Veneheittoon ja siellä oli kaikki tukit nostettu höyrykäyttöisellä kiramalla maalle. Kirama oli sellainen rautakettingistä ja koukuista rakennettu elevaattori, joka kuljetti vedestä ohjattujen koukkujen päällä olevan tukin kymmenien metrien korkeuteen ja pudotti sieltä kasaan. Se oli valtava tukkikasa katsella. Seuraavana kesänä tukit vieritettiin jokeen ja alkoi uusi uitto, joka päättyi Paavolaan ja Ruukin sahalle. Noihin aikoihin on Raahelaisen sahat olleet Suomen suurimpia, niin kertoivat sen aikaiset uittomiehet. Painuanlahden ja Veneheiton välinen uitto työllisti noin 300 miestä. Tilin maksukin kesti useita päiviä, eihän silloin ollut muita laskukoneita kuin kynä ja kynäpin tekemät muistiinpanot.

Veneheiton ja Muhoksen väliselle korpialueelle oli pesiintynyt metsärosvojen yhdyskunta. Rosvoilla oli siellä alkeelliset asunnot, joista käsin he suorittivat ryöstöretkiä, joskus pitkienkin matkojen päähän. He pitivät silmällä, koska uitto päättyy. Veneheitossa oli tilin maksun aikaan useita satoja miehiä tilapäisesti majoittuneina. Heidän joukkoonsa sijoituivat nuo rosvo vanimaan osaansa. Kaikki uittomiehet eivät mahtuneet yhtiön taloon, jossa asuivat kassöörit tilipäivinä ja jossa oli yövahti, koska siellä maksettiin miesten tilit. Uittomiehiä majoittui tilapäisesti naapuritalon tupaan. Tupaan mahtui kymmeniä miehiä, keskelle lattiaa jätettiin käytävä kulkemista varten. Yksi rosvoista oli mennyt tuvan perille ja asettui makuulle niinkuin muutkin, eikä kukaan huomannut mitään. Kun miehet nukkuivat ja alkoivat kuorsata, rosvo alkoi kopeloida

vieruskaverinsa taskuja ja veti rahapussin omaan taskuunsa. Siirtyi sitten seuraavan viereen ja sama uusiutui. Vanha savotan jätkä, jota sanottiin Nooluksi, seuraili rosvon puuhia mielenkiinnolla ja odotteli että kunhan tulet hänen vierelleen, niin katsotaan kuinka käy. Hän oli ottanut taskustaan linkkuveitsen ja piilottanut sen avattuna kämmenensä sisään. Kun rosvo sitten tuli kohdalle ja alkoi työntää kättään Noolun taskuun, niin tämä veti samalla hetkellä rosvon kämmenselän halki. Tästä säikähtyneenä rosvo hyökkäsi ovea kohti kompastellen mennessään nukkuvien miesten jalkoihin. Miehet tietenkin heräsivät ja syntyi hälinä. Isäntä tuli kamaristaan pistooli kädessään ottamaan selvää metelin syystä. Noolu selitti tilanteen ja lattialla näkyi veriranttu, joka vahvasti kertomuksen. Isäntä haki kamaristaan vahtikoiransa. Koira oli suurikokoinen ja vihainen, siksi sitä ei voinut pitää ulkona kun talossa oli paljon tuntemattomia ihmisiä. Isäntä ohjasi koiransa verijäljille ja usutti rosvon perään. Koira teki työtä käskettyä ja pian alkoi navetan takaa kuulua haukuntaa ja murinaa. Siellä oli lantaresla kumollaan. Rosvo oli koiraan paetessaan mennyt reslan alle ja siellä repinyt paidanhelmasta siteen käteensä. Isännällä oli lyhty kädessä ja toisessa ukkomauseri. Miehet kokoontuivat reslan ympärille, niin ettei rosvo pääse pakenemaan. Kaksi miestä kohotti reslaa toisesta päästä ja isäntä komensi rosvoa nostamaan kädet ylös. Rosvo nosti kätensä ja kaksi miestä tarttui hänen käsiinsä toisten ruvetessa tutkimaan taskuja. Taskusta löytyi amerikkalainen rullarevolveri panoksineen. Nyt rosvo komennettiin seisomaan ja käskettiin riisua vaatteet ja luovuttaa rosvotut rahapussit pois. Rosvon ei auttanut muu kuin totella. Jokainen sai rahansa takaisin. Sitten kokoontui korpioikeus. Lautamiehinä toimivat ne miehet, joilta oli varastettu. He olivat kovasti sitä mieltä, että luovutetaan rosvo vallesmannille, toimitettavaksi Siperiaan niinkuin muutkin pahantekijät. Isäntä ylimpänä tuomarina ratkaisi asian. -Sinut lasketaan vapaaksi sillä ehdolla, että et ikinä enää tule näille kylille. Jos sinut vielä täällä tavataan, sinut ammutaan ja kuopataan suohon, eikä sinua kukaan osaa kaipailla. Vie myös niille toisille kavereillesi sellaiset terveiset, että täältä pääsee Siperiaan. Rosvo puki vaatteet päälleen ja häipyi vähin äänin tiehensä, koira vain murisi perään.

Uiton alkaessa olla loppuillaan, alkoi Anaski mietiskellä, palaisiko takaisin Hemmilään vai jatkaisiko matkaa kotiseudulle. Tilin saatuaan hänkin meni tuohon edellämainittuun tupaan yöksi. Tupa oli täysi, ainoastaan aivan oven suussa oli sen verran tilaa, että siihen mahtui kyljelleen. Uni ei oikein tullut silmään, hän mietti edelleen tulevaisuuttaan, kun rosvon herättämät miehet alkoivat liikehtiä. Anaski oli ensimmäisten joukossa ulkona ja piirittämässä rosvoa. Kun tapaus oli ohi ja rosvo laskettu vapaaksi, alkoi Anaski tuijottaa takanaan seisovaa miestä. -Oletko sinä Heikki? -Olenhan minä, ja sinä olet naapurin Anaski. Miehet kättilivät ja vetäytyivät talon kuistille juttelemaan ja kyselemään toisiltaan, miten he kumpikin olivat tänne joutuneet. Heikki kertoi: -Minä lähdin keväällä Vieremälle päin etsimään uittoa ja menin sitä kyytiä aina Luvejoen latvoille asti. Siellä maksoivat aika pientä palkkaa ja niin kaksi vanhempaa jätkää ehdotti, että lähdetään Siikajoelle. Siellä meidät otettiin ilomielin vastaan, kun miehiä oli vähän tarjolla ja salomaisemien uittomatka pitkä. Tavaskenkä oli jo asutumpi paikkakunta ennen Kestilää. Kestilässä oli yleinen tili ja minä lähdin nousemaan Neittävänjoen vartta ylös-päin ja pääsin tähän uittoon ja nyt on taas tili taskussa. Anaski kertoi oman kiertämisensä ja sen, millainen tarjous hänelle oli Kempeleellä tehty. -Olen ajatellut palata sinne.

Kuultuaan koko tarinan, sanoi Heikki: -Kuule Anaski, älä mene sinne niiden lestadiolaisten joukkoon. Ethän sinä tiedä miten ne kyläläiset sinuun suhtautuvat, saattavat vielä pieksää mustasukkaisuudessaan. Anaski ei ollut sitä asiaa perusteellisesti ajatellutkaan, mutta nyt hänelle tuli mieleen, miten vähäpuheisia toiset kylän miehet olivat häntä kohtaan ja olihan naapurin mieskin vähän siihen suuntaan vihjaillut. Nukkumisesta ei sinä yönä tullut mitään, kun Heikki ja Anaski suunnittelivat matkareittiä Iisalmeen. Lyhin kävely matka olisi Veneheitosta salon poikki Säräisniemeen, sieltä laivalla Kajaaniin ja junalla Iisalmeen. Päivän valjettua ja ruokailtuaan kaverukset olivat valmiit lähtemään kotikylälle.

Kievarista he kysyivät kyytiä Säräisniemeen. Heille sanottiin että sen päivän ajot on tilattu ja samoin seuraavan. Matkaa kuului olevan noin puolitoista peninkulmaa ja tie on huonossa kunnossa sateiden vuoksi. Kaverukset lähtivät nostelemaan toista toisen edelle. Kumpikin oli tyytyväinen kesän hankkeisiin. Hopea-kolikot helisivät taskun pohjalla. Matka oli ehkä puolessa, kun metsästä hyökkäsi heitä kohti kaksi miestä lyömäaseet käsissä. Anaski ja Heikki ottivat pitkillä eteenpäin ja syntyi kova juoksu. Alkuun tilanne näytti toivottomalta, mutta vähitellen alkoi rakoa tulla. Laukut selässä hidastivat juoksua, vaan olivathan pakenijat nuoria ja hyväkuntoisia vaikka maaotteluun. Tilanteen laukaisi edestäpäin tuleva, Säräisniemeltä lähtenyt kyytihevonen. Siinä vaiheessa rosvot poikkesivat metsään ja hävisivät näkyvistä. Hevosen edessä käveli suurikokoinen koira, joka alkoi murista. Kuski komensi sen istumaan ja koira totteli. Kuski pysäytti hevosen ja suu virneessä kysyi, että mihin sellainen kiire oli, kun molempien pitää noin kovasti juosta. Anaski ja Heikki vastasivat, että rosvoja pakoon. Kiesien takaistuimella oli kaksi hyvinpukeutunutta miestä, joilla kummallakin oli isot mauserit hihnassa kaulalla. He ojensivat aseensa sinne päin, mihin rosvot olivat kadonneet ja sanoivat että annetaan vähän vauhtia lisää, etteivät ihan paikalla ole tiellä. Kuski usutti vielä koiransa rosvojen perään ja kuullessaan haukun etenevän saloja kohti kutsui koiran pois, kehottaen matkalaisia kuitenkin olemaan varovaisia.

Anaski ja Heikki pitivät molemmin puolin tienvarrtta silmällä. Viimein alkoi näkyä asumuksia ja he olivat Säräisniemellä. Kievarikin löytyi ja sieltä he saivat huoneen johon majoittuivat laivan lähtöön saakka.

Illalla tuli kyytimies matkalaisten puheille kysellen, miten loppumatka oli sujunut.

-Tuo väli on asumatonta saloseutua ja siellä ei ole muita kuin metsärosvoja. On hyvin vaarallista lähteä pienen porukan kanssa matkalle ilman asetta. Muutama vuosi sitten ryöstivät kuskin matkustajineen. Kuski oli jo vanhanpuoleinen ja koira paremminkin rakki, joka ei uskaltanut käydä mieheen kiinni. Nämä rosvot kun kyttäävät metsässä, niin yksi hyökkää hevosen turpaan kiinni ja katkaisee ohjakset, toinen käy kyydissä olevan kimppuun, lyö tajuttomaksi, vetäisee alas kieseistä ja ryöstää rahat ja Arvoesineet, joskus vaatteetkin. Kerran yrittivät minunkin kimppuun käydä, mutta eivät onnistuneet. Tuo Liinakko on sellaiseksi koulutettu, että jos tuntematon ottaa turvasta kiinni, se nousee kahdelle jalalle ja voi vaikka kopauttaa etusella päähän. Jepu-koira taas on koulutettu niin, että jos sille käskyn antaa, se hyökkää jalkaan tai kurkkuun kiinni. Se puri polveen

minun päälle hyökkäävää rosvoa ja sen piti paeta kaverinsa kanssa metsään. Kun rosvot näkee Liinakon tulevan, ne antavat tietä, niinkuin äskenkin painuivat karkuun. Olen joskus heidän jälkeensä laittanut "siivettämiä" muistin virkistämiseksi.

Yöllä rupesi tuulemaan idästä, tuli oikein myrsky. Salo-niminen laiva, joka oli aamulla lähtenyt Vaalasta, pystyi hädintuskin ajamaan laituriin. (Näitä Salo-nimisiä laivoja oli samalla omistajalla "kasi" ykkönen ja kakkonen, tämä oli kakkonen. Kun ykkönen aamulla lähti purjehtimaan Kajaanista Kaivannon kautta Vaalaan, lähti samanaikaisesti Vaalasta kakkonen Alasalmen kautta Kajaaniin. Laivat poikkesivat asutuilla seuduilla laitureissa.) Päivänmittaan myrsky yltyi niin, ettei laivan kokki voinut keittää täyttä pannua kahvia, kun se läikkyi yltä, eikä kupit pysyneet pöydällä vaan ne piti pitää kädessä ja kaataa kahvi siihen. Ärjänselkä oli aivan valkeana aalloista. Kapteeni huuteli: - Täyshöyrä päälle! Illansuussa saavuttiin Kajaaniin ja myrskykin laantui kun ranta ja satama lähenivät.

Kajaanissa kaverukset etsivät kievarin, jossa yöpyivät. Aamulla he lähtivät katselemaan kaupunkia. Heikillä oli yllään vanhat, loppuunkuluneet savotan kampeet. Hän poikkesi vaatetusliikkeeseen ja puki itsensä herrasmieheksi. Anaskilla oli Oulusta ostamansa puku. Oli se vähän rutistunut, mutta muuten hyvänä säilynyt. Sen kauempana he eivät kaupungissa viivytelleetkään, kun piti ehtiä Iisalmeen lähtevään junaan.

Iisalmessa he menivät ensimmäiseksi torille, mutta eivät tavanneet siellä yhtään tuttua. Eräällä kauppialla oli myytävänä matkalaukkuja, eli "kapsäkkejä" ja kumpikin osti sellaisen. Matka jatkui "kivijalkaan". (Viinakauppaa kutsuttiin kivijalaksi ja sillä nimellä se tunnettiin vielä viime sotien jälkeenkin. Samassa paikassa alkoholiliike alkoi toimia kieltolain päätyttyä. Nykyään siinä on Iisalmen Sahain-talo Pohjolan- ja Savonkadun kulmassa.) Pienin annos viinaa oli kaksi litraa ja astia piti olla itsellä, tai sitten piti ostaa pullo tai peltikanisteri. Kaverukset ostivat kaksi litraa konjakkia mieheen ja pistivät pullot kapsäkkiin.

Matka suuntautui Pitkälampi-laivaan, jolla he pääsivät Pitkälampin alasuuhun. Laivassa ei ollut tuttuja, he ottivat pienet huikat ja jatkoivat matkaa kohti Jokelan kylää. Sieltä he saivat kyytipojan, joka vei heidät Pentan rantaan. Isäntä oli rannalla verkkoja selvittelemässä. Hän katsoi pitkään ennenkuin tunsu ja sanoi sitten: -Anaski ja Heikkihän sieltä tulee. Minä ensin luulin että mitä herroja ovat, kun on oikein kapsäkit mukana. Teitä on muuten paljon kyselty kaikilta kulkevilta, että ovatko nähneet sen nimisiä miehiä. Anaski ja Heikki kertoivat savottareissunsa ja kuinka olivat toisensa tavanneet, Heikkihän oli lähtenyt länteen ja Anaski pohjoiseen. Sitten he antoivat isännälle konjakkiryypyt ja lähtivät kävelemään Yläpihaan, missä Heikki sisarensa Siljan ja veljensä Juhon kanssa olivat huonemiehinä. Juho pani saunan lämpiämään ja Silja laittoi ruuan. Syönnin jälkeen miehet menivät saunaan Juhon toimiessa saunottajana. Aikansa saunottuaan he pötkähtivät lauteille pitkäkseen ja pitkästä aikaa turvallisista mielin, olivathan he omalla kylällä. Päivä oli jo valjennut kun nukkujat havahtuivat ja alkoivat pukeutua. Kaikki koettu tuntui kuin painajaisunelta nyt, kun oltiin kotona.

II

Toisena "likamarkkinapäivän" (syysmarkkinat) iltana huomasi Reetastiina, että Mössöstä päin tuli mies selkähevosella. Hän katsoi aikansa hikisen neliruutuisen ikkunan läpi, eikä tuntenut miestä. -Kukahhan tuo lienee? Anaski oli lähinnä ja tuli katsomaan. -Poika-Pekkahan tuo on. Nyt tuli isä-Pekka ikkunaan. -Mitä se nyt hevosella. Onhan meillä tuo Piiju-tamma vielä hyväkuntoinen. Viime talvenkin ajossa selvisi hyvin, eikä se ikäloppukaan ole. Poika-Pekka satoi liinakkoruunan tallin seinään ja alkoi kävellä torppaa kohti. Vastan tuli Anaski, Kalle ja viimeisenä isä-Pekka, joka aloitti kestailun: -Oletpa löytänyt komian ja ison ruunan, korkeuskin taitaa olla puolta kahtatoista (hevosen korkeus mitattiin kortteleina). Mitäpä aijot tällä tehdä, sinullahan on työpaikka siellä Putkolan sahalla? -Niin oli, vaan ei ole enää. Otin lopputilin, kun tuo kauppalan ilmapiiri on vähän kapina-henkinen ja ahdasmielinen maalta tulleita kohtaan. Kuulin sukevalaiselta valtion metsävahdilta, että Volossa alkaa talven tullen iso savotta. Kesän on halkoja hakanneet ja niitä ajetaan rautateille Murtomäen ja Sukevan asemille. Tukit kaadetaan talvella ja ajetaan vesireitille, josta ne jättien lähdettyä uitetaan Sukevalle valtion sahalle. Ajoa on talveksi luvassa ja halkojen ajomatka on aika pitkä, varsinkin Murtomäkeen, ja matka on vastainen. Tukeilla on hyvä ajomatka, on ala-mäkeä sopivasti. Kallehan aloitteli ajamista viime talvena ja hyvin selvisikin, ja Piijukin pärjää sillä matkalla. Minä yritän ajaa tällä liinakolla. Anaski on hakkamiehenä ja jos saisi pari, kolme miestä vielä lisää. Luulisi tältä kylältä löytyvän. Tuo liinakko oli markkinoitten vankin hevonen ja ikäkin on varmasti alle kymmenen vuotta, niin vakuutteli isäntä jolta sen ostin. Hän sanoi olevansa Kiuruvvedeltä. Hänellä oli körttipuku päällään ja sanoi tuntevansa tämän seudun körttiläisiä. Kun kysyin minkä vuoksi hän myy hevosen, hän sanoi rehellisesti sen olevan ai-tomus. Kesällä ei pysy omilla laitumilla. Hinta oli huokea, kun isäntä halusi päästä liinakosta eroon ja viimeinen markkinapäivä alkoi olla illassa.

Tallin ovesta ei liinakko mahtunut sisään, matala oli karjaladonkin ovi. Anaski otti pokasahansa ja katkaisi oven yläkamanasta yhden hirren poikki. Nyt hevonen sopi latoon ja siitä se sai oman tallin. Poika-Pekalla oli taskumatti piilossa heinien alla. Siitä he lähtivät maistelemaan ja samalla ihailivat ostokkia. -Mikä sen nimi on? kysyi isä-Pekka. -En muistanut kysyä. Annetaan sille nyt nimi, pitäähän hevosella nimi olla. Isä-Pekka lojautti kämmenellään ruunan lautasilille ja sanoi että ole vaikka Liinakko. Tämä käänsi päätään nimen kuultuaan, lieneekö ollut tuttu nimi.

Aikaisin aamulla meni poika-Pekka Liinakkoaan ruokkimaan ja palattuaan sanoi: -Minä lähden ostamaan ladollisen heiniä Sametista. Isä-Pekka neuvoi häntä: - Osta se ensimmäinen lato siitä oikealta. Mehän teimme ne heinät viime kesänä, ne koottiin kuivina ja kattokin on siinä ehjä. Poika-Pekka tapasi Ransun, Sametin pehtorin, pihalta ja tämä sanoi heiniä olevan. Poika-Pekka sai haluamansa ladon ja hinnasta sovittuaan antoi rahat, kaivoi taskumatin ja tarjosi kaupantekijäisryppyt. Läheisestä vesakosta hän repäisi koivun vesan juuriltaan, pani tyven jalkansa alle ja väänsi vitsakseksi. Latvaan hän teki silmukan ja alkoi lappaa ostamia heiniä vitsaksen päälle, paineli ne tiukkaan ja työnsi tyven silmukan läpi. Sitten hän nosti takan selkäänsä ja lähti kävelemään Mustanlahden rantaa, kohti kotimökkiä. Vietyään heinät latoon hän

meni kertomaan isä-Pekalle nähneensä sorsapartin Mustanlahden päässä aivan rannan tuntumassa. Tämä koppasi pöytälaatikosta patruunoita taskuunsa ja naulasta Juvoselta jonkun aikaa sitten ostamansa Johanssonin. Sitten hän alkoi harppoa pitkin askelin kohti lahtea. Sorsat olivat nousseet maalle auringon paisteeseen. Vesakon suojassa isä-Pekka hiipi sopivalle hollille. Kolme sorsaa oli sopivasti rivissä, siihen hän tähtäsi ja laukaisi. Nämä sorsat jäivät siihen toisten lähtiessä lentoon. Tyytyväisin mielin hän keräsi saaliinsa ja lähti kotiin. Isä-Pekka oli hyvä ampuja. Hänellä oli myös suustaladattava luodikko, jolla hän metsästi teeriä lehtien pudottua syksyllä. Koskaan hän ei ollut himometsästäjä, hän ampui sen verran kuin tarvitsi perheen ruuaksi. Samoin hän oli ahkera kalamies ja kala oli heillä jokapäiväistä ravintoa suolattuna ja keitetynä.

Veljekset miettivät, mistä saisivat uudelle hevoselle tarpeeksi isot länget. Kylällä ei ollut ennen näin isoa hevosta ollut, jolta olisi voinut länget jäädä. Aikansa tuumailtuaan he tulivat siihen tulokseen, että teetetään Pykälämäen Matilla. Hän oli kaiken alan seppä, niin puun kuin raudankin. Poika-Pekka haki Liinakon tallista ja lähti länkimestarin luo. Matti oli ulkona puuhastelemassa kuivaan otettavien tarvispuittensa parissa. -Minneppä ruunaa talutat? -En tämän kauemmas. Pitäisi saada tälle länget. Matti kokeili entisillä längeillä kaulan kaarevuutta ja sanoi, että pitää olla ainakin pari tuumaa pitemmät. -Tule kahden viikon kuluttua ruunasi kanssa niin sovitetaan kaulan mukaiseksi. Sillä aikaa oli Reetastiina keittänyt sorsakeiton ja syötyään otti poika-Pekka viitakkeen ja takkavitsaksen ja lähti Pikku Lapinjärven rantaan. Ranta kasvoi pitkää kortteikkaa, jota torpan asukkaat niittivät hevoselle ja lehmille. Eläimet söivät sitä hyvin halukkaasti. Tuotuaan takan tallin eteen hän näki pitkän miehen kävelevän Kanavaharjulta päin. Tulija oli Pentan isäntä, joka oli lähtenyt ihan vartavasten katsomaan isoa ruunaa. Isäntä ihaili ja taputteli hevosta kysellen, oliko aikomus lähteä talvisavottaan. -Sellainen on aikomus, mutta tässä on vielä melkoiset hommat. Länget on Pykälämäen Aatulta luvassa, mutta pitäisi vielä tehdä reet. Antaisiko isäntä ottaa metsästä pankkorekien tarvispuut? Minä kyllä maksan. -Kyllä saat ottaa, kun olet hevosengin hankkinut. Meillä on painimet vapaana ja riittä lämmitetään ahoksien puinnin takia. Siellä on jalakset hyvä hautoa, painaa ja myös kuivattaa. Eikä niistä puista tarvitse maksaa. -Ihanko ne sitten kiitoksella saa? -Sillä ne on kuitattu. - otetaanpa sitten pienet harjakkaiset tämän päälle.

Seuraavana päivänä miehet lähtivät etsimään jalaspuita. Isä-Pekka valjasti Piijun pankkoreen eteen, Anaski otti sirnikan ja kirveen, Kalle otti myös kirveen oksimista varten. Matka suuntautui Mössöä kohti. Sillä suunnalla oli parhaat koivikot, isä-Pekka tiesi. Kun rekien tarpeet olivat pihassa, alkoi jalasten veistäminen isä-Pekan toimiessa mestarina. Hänhän oli pienestä pitäen taloissa renkinä ollessaan nähnyt ja tehnyt rekiä muille ja itselleen. Iltaan mennessä jalakset oli veistetty ja niitä lähdettiin viemään Pentan riihelle. Isäntä oli riittä lämmittämässä, he olivat ahtaneet päivällä uuden ahoksen rukiita. Isäntä katseli jalaspuita asiantuntevasti: -Kyllä noiden pitäisi painua. Huomenna saatte tulla painamaan puolen-päivän jälkeen. Painimet ovat ruumenuksessa. Jalaksien painaminen onnistui kohtalaisesti. Isäntä sanoi kuivattavansa jalaksia uunin edessä, sen jälkeen voi naulata tukipuut ja viedä tuvan orrelle kuivumaan. Orrella olivat jo kuivumassa takareen jalakset ja pankkopuut.

Tuo tupa oli aikoinaan ollut sisäänlämpiävä, jossa oli kolme yksinkertaista, neli-ruutuista ikkunaa. Vuosisadan vaihteessa oli Sikunasaaren Jussi Rönkkö muurannut luonnonkivistä uloslämpiviän uunin. Toinen huone oli Majeniemessä hakattu kamari, ja huoneiden välissä oli kaksi metriä pitkä porstua, jossa toisessa päässä oli ruokakomero. Kamarissa oli kaksinkertaiset, kuusiruutuiset ikkunat. Jussin tekemä kakluuni oli lämmönlähteenä. Tuossa uunissa ei ollut minkäänlaisia röörejä, sisään oli pantu kaksi Jyrkän ruukin kipuntaa (harkkoja) poikkiteloin ja niiden päälle oli ladottu kiviä aivan kuin saunan uunissa. Niitten kivien välistä tuli kulki ja lämmitti uunin ja lämmin uuni se olikin. Tätä uunimallia ovat Karjalassa sanoneet "louheloiseksi". Uunin päältä nousi savupiippu suoraan katolle. Uuni oli rapattu Lapinjärven rannalta saadulla, hyvin hienolla ja valkoisella savella, ja rappaus uusittiin aina juhannukseksi, niin että se oli aivan valkea.

Muita rakennuksia torpassa oli navetta kolmelle lehmälle, talli, jossa oli yksi hevonen ja puolenkymmentä lammasta. Karjaladosta sivurakennuksena sikopahna yhdelle sialle, kaksi pienoista aittaa, kolme heinälattoa, sekä sauna.

Majeniemen torpassa asui parhaimmillaan yhdeksän henkilöä. Lapsista vanhin oli Iida Maria, jolla oli yksinäinen lapsi, Elias. Juho Eero oli sairaalloinen, hän hukkui kalamatkalla Pikku Lapinjärveen. Sitten olivat Pekka, Ananias (Anaski), Anna Miina, Kalle Aku ja Jooseppi, joka kuoli kuumeeseen noin kaksivuotiaana. Vanhemmat olivat Pekka Juho Kumpulainen ja vaimo Reeta Stiina o.s. Huttunen. Torpassa tarvittiin sapsuskaa. Pellot olivat pieniä, uuttakin raivattiin, mutta raivauskelpoista maata torppaan kuului vain vähän. Peruna saatiin omasta pellostä ja osittain ohra. Ruista ei viljelty, se ostettiin jauhoina. Joulun edellä teurastettiin sika noin 150 kilon painoisena. Aikaisemmin syksyllä teurastettiin muutamia lampaita ja lisäksi oli metsän riistaa. Lampaat olivat aivan välttämättömiä jo villankin vuoksi. Heinäsato korjattiin metsistä raivioniityiltä ja Pikku Lapinjärven rannoilta, joka kasvoi erittäin hyvää ja pitkää kortetta. Ranta oli silloin, niinkuin vielä nytkin, erittäin upottavaa. Niitettäessä ja koottaessa käytettiin sitä varten tehtyjä suksia. Sukset olivat lyhyet ja leveät korkeine kärkineen. Kortteet piti nostaa märkinä maalle kuivumaan ja kuivina niitä piti käsitellä varovasti, sillä ne olivat herkkiä murenemaan. Isä-Pekka oli monitoiminen mies. Kesällä oli kaksi parkkisammiota. Kenkänahat parkittiin kotona, samoin turkikset, joita olivat etupäässä lammas ja joskus koirakin rukkanahaksi. Eero ei sairaalloisena pystynyt raskaampiin töihin, polttopuut hän pieni ja kantoi sisälle, sekä kiskoi päreet ja teki niistä vasuja omaan käyttöön ja isäntätaloon. Hylätyt päreet hän halkoi syttypäreiksi ja niitä käytettiin tilapäiseen valaistukseen. Miina kehräsi villoja ja liinoja (hampppua), sekä myös karvoja karvamattoihin. Miinalle ostettiin myös ompelukone ja hän ompeli omat ja naapurien tarpeet. Ompelukonetta ei monessakaan torpassa ollut. Kankaankudonta kuului Miinan askareisiin. Hän kutoi kotisarat ja melkein kaikki alusvaatekankaat, myös naisten leninkikankaita. Anaski ja Kalle olivat talvisin metsätöissä. Jos ei lähellä ollut savotoita, he menivät taloihin päiväläisiksi. Torpan päivätyöt, kuten rukiinleikkuun, he suorittivat usean miehen voimin, ne työt-hän oli saatava tehtyä hyvän sään aikaan. He tekivät myös kaikenlaisia puusepän ja raudansepän töitä, kuten rekiä, astioita, suksia, sänkyjä ja yleensä kaikkea mitä taloudessa tarvittiin. Kalle teki myös suutarintöitä omaan talouteen ja naapureillekin.

Miehet seurailivat ja kääntelivät kuivumassa olevia rekien tarpeita ja vaikutti siltä, että lähipäivinä voisi aloittaa rekien valmistuksen. Molemmat Pekat päättivät lähteä hakemaan kauppalasta rekien rautoja ja samalla Liinakolle valjaat, kuten mäkivyöt, rahkeet, setolkat ja tietysti iso kaavilainen aisakello. Kello oli välttämätön isommissa ajoissa, joissa oli useampia hevosia. Kello ilmaisi vastaantulevan hevosen, niin että tyhjänä tuleva hevonen tiesi siirtyä pois ajoraiteilta. Pekat lähtivät kauppalamatkalle hevosella. Matka oli aika vaivalloinen. Ensimmäinen oli hevonen uitettava Pentan rannasta Läkinniemen puolelle, sitten kivistä metsäpolkua Kylmään-salmeen ja siitä toinen uittaminen Jokelan puolelle. Rannalla oli Pentan kärrit, ne oli aikaisemmin kysytty tähän tarkoitukseen. Tie oli huonoa, niin että oli mukavampi kulkea kävellen kuin istua kärrissä. Matkaan kului runsaasti aikaa, mutta vihdoin oltiin kauppalan portilla. Hevonen ajettiin Putkolan pihaan, jossa oli rautakauppa ja samoin muutakin tavaraa. Rekiin tarvittavat rautaosat löytyivät Putkolasta, samoin aisakello. Valjaat ja niinipuinen vahva luokka saatiin Iisalmen Nahkakaupasta. Kuormaan tuli myös raakakahvia, sokeria, suoloja, ryynejä ym. "Kivijalkaakaan" ei unohdettu. Tämän jälkeen menttiin Ale Montukaiseen kahville. Tämä oli pieni ja hyvin rähjäinen asunto, jossa vanha pariskunta piti kahvilaa maaseutulaishenkilöille. Apteekissäkin käytiin, oli tuotava kotilääkkeitä kuten pikiöljyä, pärekorintippoja, kanferitippoja, linjamenttia, pirunpaskaa, asperiinia, kiniiniä, illotiinia ja harmaata salvaa tähtien tappamiseen. Nämä kuuluivat silloiseen kotiapteekkiin ja sitä täydennettiin aina kauppalassa käydessä. Piiju kärreineen odotti Putkolan pihassa, heinät olivat edestä loppuneet ja miesten saavuttua Piiju katseli ympärilleen, että tuovatko heiniä vai lähdetäänkö kotiin. Kaiken varalta tarkastettiin kärrissä peiton alla olevat tavarat, ovatko tallessa. Sitten lähdettiin kotimatalle. Alkumatkasta istuivat miehet kyydissä, Hernejärven tien alkaessa molemmat laskeutuivat jalkeille. Poskimäeltä alkoi Pentan tieosuus jatkuen lähelle Halmemäkeä. Tämä tien pätkä oli molemmille tuttu, olivathan he olleet melkein joka kesä tätä osuutta kunnostamassa. Nytkin se oli huonossa kunnossa, mutta ei toistenkaan talojen tieosuudet olleet sen parempia. Ilta alkoi hämärtyä kun he saapuivat Kylmänsalmen rantaan. Ostokset veneeseen ja Piiju uimaan salmen yli. Poika-Pekka lähti taluttamaan hevosta Läkinniemeen isä-Pekan soutuessa Matinniemen ympäri. Ja jälleen piti Piijun uida että päästiin Pentan puolelle.

Paja sijaitsi Pikku Pentankosken rannalla ja sinne vietiin rekien raudoitustarpeet. Kauppalassa kävijöiden jalat olivat vähän hiertyneet, niitä haudottiin kuumalla vedellä. Tämä ei ollut ainoa kauppalamatka melkein jalkapatikassa, kesäiseen aikaan käytiin kauppa- ja kirkkoreissut jalkaisin kinttupolkuja pitkin. Pentanlahden päästä Syrjäpurolle ja siitä Vääränjärven rantoja seurailen Matalaanlahteen. Sitten Hernejärventietä Suurellesuolle. Jos asiaa oli ainoastaan kauppalaan, jatkettiin siitä rataa pitkin asemalle, mutta kirkkoon mennessä oikaistiin kinttupolkuja pitkin suoraan kirkolle. Talvella matkat tehtiin jäitä pitkin hevosella tai suksella reppu selässä. Yleensä talvella haettiin raskaimmat tavarat, kuten jauhot ja suolat. Jauhot olivat isossa perheessä tärkeimpiä kuljetettavia.

Rekipuut eivät olleet vielä tarpeeksi kuivia, joten lähdettiin kokoamaan polttopuita. Isäntä oli aikaisemmin neuvonut rankametsää Perkkiöniityn laitamilta, joka oli viljelykelpoista maata. Niityn reunoilla kasvava metsä oli

lehtimetsää ja siellä kasvoi runsaasti haapaa. Haapa oli silloinkin varsin arvoton puu. Isä-Pekka kysyi isännältä lupaa hakata haavoista riihen, että saisi puida omat viljat omassa riihessä ja isäntä suostuikin tähän. Olihan se helpotus hänellekin, kun ei torpparin viljanpuinti rajoittanut talon puintia. Tuohon riiheen tehtiin lattia savesta, niinkuin monen muunkin pieneläjän riiheen ja siinä puitiin sitten myös Kanavaharjun Jussi Heikin viljat. Kun rangat oli koottu ja juuristo lahonnut, niin isäntä raivautti risut ja kannot pois ja kuokki pelloksi. Torpparin tehtäviin kuului talon metsänhoito, isäntä valvoi ja saneli mitä siellä tehdään. Tarvis- ja rakennuspuiksi otettiin etupäässä tuulenkaatoja ja talven rikkomia puita.

Sovitun ajan kuluttua lähti poika-Pekka Liinakkonsa kanssa Pykälämäkeen länkiä sovittamaan. Aikansa kopeloituaan ja raspattuaan sanoi Matti, että parin päivän kuluttua voi länget hakea, siihen ehtii maalikin kuivua.

Syyskynnöt olivat vielä kyntämättä. Muutama vuosi sitten oli ostettu yhden hevosen vetämä kyntöaura. Savimailla ei sorkka-aatralla saanut kunnon kynnöstä. Päätettiin kokeilla Liinakkoa auran edessä. Hyvinhän se luottikin, olivathan sekä miehet, että hevonen tottuneet tähän työhön. Kanavaharjulle menevän polun varrella oli luonnonvaraista niittyä, joka kasvoi vesakkoa, ja kantoja oli siellä täällä. Pekat päättivät kyntää tämän alueen. Anaski ja Kalle olivat apumiehinä kooten risut ja kannot kynnökselle kasaan, jossa ne keväällä poltetaan. Nyt oli kaikki torpan viljelyskelpoinen maa kynnetty pelloksi. Puolukat oli poimittu, nauriit nostettu kuoppaan, samoin perunat. Isä-Pekka metsästeli teeriä ja jäniksiä. Pian puhdistui orava, silloin oravan nahasta sai hyvän hinnan. Koira, Raju nimeltään, oli hyvä erästäjän kaveri, lehtimetsän aikaan haukkui linnut, lumien ilmaannuttua oravat ja jänikset.

Sitten tuli aika ruveta aloittamaan rekien teko. Jalaspuut nostettiin lastukkaalle, halkopinon vierelle asetettujen tukipuitten päälle, siinä alkoi veistäminen ja sovittaminen lopulliseen muotoon. Ulkona ilma alkoi viiletä ja tuvassa oli ahdasta neljän miehen työskennellä, kun jokaisen jalaksen kimpussa oli yksi mies. Yöksi jalakset nostettiin tuvan orrelle kaiken varalta, saattoihan syksyisenä yönä tulla vesisade. Ilmat olivat kuitenkin suotuisat ja niin reet saatiin valmiiksi muutamassa päivässä. Seuraava tehtävä oli rekien raudoittaminen. Raudat olivat valmiina Pentan pajalla. Isä-Pekka oli nuorena miehenä ollut renkinä Vänninmäellä ja siihen aikaan jokaisessa talossa oli oma paja. Kiertävät sepät kävivät paikan päällä taloissa tekemässä kaikki sepän työt. Talosta piti olla apumies, jonka tehtävänä oli lietsominen ja raudan takominen lekalla. Itse seppämestari kopautti pienellä vasaralla merkiksi, mihin kohtaan rautaan piti lyödä ja jos seppä löi kovasti, piti apumiehen lyödä myös kovasti ja jos seppä löi kevyesti, teki apumies samoin. Samalla tavalla meneteltiin rautaa ahjossa hitsattaessa. Apumies lietsoi ahjoa ja itse seppä kohenteli hiiliä. Kun rauta alkoi kipenöidä kirkkaita kipinöitä, heitti seppä kvartsihiekkaa raudan päälle. Siitä tuli suojakerros, ettei ilma päässyt väliin ja rauta ei palanut kuonaksi. Kun seppä nosti raudan alasimelle ja löi vasaralla kovasti, piti apumiehen tehdä lekalla samoin. Silloisissa talojen pajoissa oli sepän työkalut varsin alkeelliset, puuttuivat esimerkiksi kierteitten tekolaitteet. Nämä olivat sepällä usein mukanaan ja niihin ei apumies saanut ilman lupaa koskea. Monesta apumiehestä tuli taloon oma seppä. Sirppien ja viitakkeiden

teko oli sentään seppämestarien työtä, samoin suustaladattavien luodikoitten tekotaito oli harvoilla sepillä ja he tekivät niitä kotipajoillaan.

Molemmat reet käännettiin kumolleen pajan oven eteen, siinä oli hyvä rautoja sovittaa rekien pohjiin. Raudoissa olevien reikien läpi merkittiin jalakseen kaivettavien reikien paikat. Jalaket oli mitoitettu rautojen mittaisiksi, niin ettei niissä ollut lyhentämistä ja punttien reijät olivat niinkuin pitikin olla. Takareen keulaan tulevat jukkojen silmukat piti hitsata ahjossa ja sen teki isä-Pekka kymmeniä vuosia sitten oppimallaan taidolla. Hitsauksesta tulikin pitävä, vaikka pojat vähän epäilivät ja kokeilivat kankien avulla kestävyyttä. Reet jätettiin Pentan riihelle. Ohrat olivat vielä puimatta. Puintia oli tarkoituksella viivytetty, että voidaan samalla kuivata ja tervata reet. Lyhteet ajettiin riihelle, ahos ahdettiin, kuivattiin ja puitiin. Riihiryöpällä ryöpättiin jyvistä akanat pois. Isä-Pekka nosti säkin selkäänsä ja lähti viemään sitä myllylle, käskien poikiensa viedä reet riiheen, tervata ne sulkea ovet hyvin, että reet kuivuisivat hyvin. Isä-Pekka ja pojat saapuivat koti-mökille melkein samanaikaisesti. Reetastiina katseli jauhoja, otti seulan ja alkoi seuloa akanoita komentaen pojat lämmittämään uunia. -Minä teen nyrkkirieskaa. Sauna pantiin myös lämpiämään, piti hän puinnin jälkeen kylpeä riihinoet pois. Saunan jälkeen kävi joka mies nuoreen rieskaan kiinni. -Kyllä tämä on hyvän makuista. Reetastiina tuumaili: -Huomenna minä keitän talkkunakset. Onhan meillä vielä lampaan rasvoja joista saadaan palan painiketta, niin että voi säästyä talveksi.

Ilmat alkoivat kylmetä ja maa jo osittain routaantui. Poika-Pekka valjasti Liinakon uusien tukkirekien eteen ja rupesi ajamaan aikaisemmin koottuja rankoja. Tarkoitus oli poistaa ruoste rekien raudoista, kuona kun ei tavallisessa talviajossa kulunut. Tämä oli paras ja taloudellisin keino saada raudat kirkkkaiksi ja luistaviksi.

Talvi lähestyi, rannat olivat jo jäässä. Poika-Pekka ja Anaski päättivät lähteä katsomaan tulevaa työmaata ja kunnostamaan tienpohjia. Reppuun otettiin evästä, kuokat ja kirveet olalle ja niin veljekset lähtivät kävelemään kohti Vänninmäkeä ja siitä vanhaa rahtitietä Sukevalle. Hirvijärvellä tuli kaksi miestä vastaan resuisissa vaatteissa. Kohdalle tultuaan he kysyivät pojilta, minne nämä olivat matkalla.

-Vankilaan, kun siellä on miehistä pula, vastasi Anaski. -Kääntykää takaisin, siellä on hyvin huono ruoka ja puinen suo kuokittavana. Me kyllä tiedämme, kun tänä aamuna sieltä lähdimme. -Perille mennään, sanoi poika-Pekka ja lähti kävelemään eteenpäin. Resuiset miehet katsoivat heidän jälkeensä ja tuumasivat, että hulluja miehiä, tai ainakin pian tulevat. Jonkun matkan päästä miehet äkkiä hyökkäsivät metsään. Pojat katsoivat toisiaan ja sanoivat: -Ne olivat ihan tosissaan. Tenetillä oli uiton ajoilta tuttu talo, johon he poikkesivat yöksi. Siellä he kuulivat, että vankilalta oli karannut kaksi vaarallista vankia joita ei oltu vielä saatu kiinni. Anaski kertoi talon isännälle: -Tuolla Hirvijärvellä tuli kaksi miestä meitä vastaan. Meistä ne olivat vähän outoja ja olimme varuillamme. Metsään ne sitten poikkesivat. Isäntä lähti asemalle soittaakseen sieltä vankilaan. Vartijat tulivat ja kyselivät miesten tuntomerkit tarkalleen ja mistä paikasta he olivat poikenneet metsään ja oliko heillä aseita. -Aseita ei näkynyt, mutta kummankin oikeanpuoleinen tasku pullotti niinkuin siellä olisi

ollut jokin lyömäase, vaikkapa kivi. Vartijat kiittivät saamistaan tiedoista ja lähtivät jäljittämään karkureita.

Aamulla miehet menivät työnjohtajan asunnolle. Tämä keitätti emännällään kahvit ennen metsään lähtöä. Kahvia juodessaan miehet keskustelivat kaikista maa-ilmian asioista ja tulevasta talvesta. Sitten katsottiin kortteeritalo. Talossa oli suuri tupa, siinä oli tilaa savotan miehille. Tallin kanssa oli tulla vaikeuksia, kun kaikki ovet olivat matalia. -Kylläpä sinulla on iso ruuna. On täällä vielä yksi aivan tyhjillään oleva entinen karjalato. Huoneessa on tarpeeksi korkeutta ja ovea voidaan korottaa. Siitä tulikin hyvä talli ja sinne mahtuivat myös rehut.

Työnjohtaja lähti viemään heitä metsään. -Tästä pääsette palstalle suorinta tietä. Tuosta Talasjoen rannasta alkaa palsta ja jatkuu Kukkopuron yli lähelle Rasinmäkeä. Valtatien paikka on pilkoitettu ja Kukkopuroon on aikaisemmin tehty rumpu, josta pääsee ylitse. Tukit ajetaan Talasjoen rantamille ja halot Rasinmäen asemalle. Halkopinojen alle pitää panna kunnolliset telat. Tienpohjan saatte raivata ja kuokkia mättäät, yhtiö maksaa raivauksesta palkan. Pomo lähti edeltä pilkkomaan palstan rajaviilua, lyöden samalla kirveellä merkin

puuhun, ettei palstan rajaa voinut itse tai toinen siirtää. Tienteko alkoi. Vesakko raivattiin, suurimmat puut jätettiin pystyyn, ne oli justeerilla kaadettava, pehmeät notkot poljettiin ja pahimmat louhut täytettiin pienillä kivillä ja havuilla. Parissa päivässä tie tuli kuntoon. Kortteeritalosta lupasivat myydä perunoita, ne kun ovat talvella pakkasessa hankalat kuljettaa, samoin luvattiin piimää ja maitoa.

- Onko kuulapussi täysi? kysyi isä-Pekka Kallelta. - Täysi on, muutama päivä sitten saunaa lämmittäessä valoin. - Tänään sitten lähdetään oravametsälle. Oravat ovat puhtaita ja niitä näyttää olevan aika runsaasti, ainakin tuossa Kanavanmänniköllä vilisee melkein joka männyssä. Oravan metsästys oli joka syksyistä puuhaa. Oravan nahasta sai hyvän hinnan, usein ne myytiin joulumarkkinoilla ja tullessa tuotiin pari säkkiä ruisjauhoja, jauhosäkin silloinen paino oli 72 kg. Isä-Pekka otti vanhan rihlakkonsa ja Kalle haulikon. Oravan ampuminen oli varsin tarkkaa touhua, huonosti ammuttuna nahka meni piloille. Orava ammuttiin päähän, silloin selkänahka säästyi ehjänä. Haulikolla ammuttuna saattoi selkä vioittua ja se polki hintaa. Jos orava oli pitkässä puussa, se jätettiin ampumatta, koska osumatarkkuus olisi ollut huono. Koiran ja miehen poistuttua orava siirtyi toiseen puuhun, josta koira sen pian löysi uudelleen ja ampujan mahdollisuudet olivat paremmat.

Päivä oli käännytynyt jo iltaan, kun alkoi kuulua kovaa ruminää ja satapäinen teerilauma laskeutui puihin miesten ympärille. Isä-Pekka käski Kallen viedä koira kauemmas. -Teeret eivät näin myöhällä kestä läheltä haukkua. Kaulat pitkällä teeret seurasivat loittonevaa miestä ja koira. Isä-Pekka hiipi kuusen suojaan, valitsi mielestään suurimmat ukkoteeret ja kun linnut olivat rauhoittuneet ja alkoivat nokkia koivun urpuja, otti hän suurimman tähtäimeensä. Laukaus kajahti ja teeri putosi alas, sitten alkoi rihlakon lataaminen. Piipunsuusta kaadettiin tarpeellinen määrä ruutia, luoti perään, nalli nallipiikin päähän ja taas laukaistiin. Puolenkymmentä teertä putosi tällä

tavalla, toiset linnut luulivat näiden laskeutuneen puolukoita syömään. Tuon ajan erämiehet eivät koskaan ampuneet akkateertä eikä koppeloa, se oli heidän tapansa hoitaa riistaa. Tokkapuut ja rihmaset olivat taas sellaisia pyyntimenetelmiä, jotka pyytivät valikoimatta. Isä-Pekka keräsi teeret ja niin lähdettiin kotiin. Ahvenkeiton syötyään laittoi Kalle kakluuniin tulen, pani lyijykauhan kuumenemaan ja alkoi valaa uusia luotia, entiset olivat melkein kaikki. Isä-Pekka alkoi valkaista ampumiaan oravia, voimakas puhallus nahkan sisälle ja nahka pullistui pyöreäksi ja nahka laitettiin seinälle kuivumaan. Seuraavana päivänä miehet lähtivät uudelleen metsälle. Koira juoksi edellä ja oravan haistettuaan alkoi haukkua puun alla. Sinä päivänä he saivat enemmän oravia, kun isoa teeriparvea ei näkynyt. Isä-Pekan kengistä kuuluivat pohjat puhki niin että piti ruveta tuplaamaan. Kalle sai mennä Raju-koiran kanssa Perkkiön laitaan. Silloin otti Raju ajaakseen jäniksen. Kallen piti lähteä hakemaan haulikkoa. Kuulosteltuaan ajoa, se tuntui lähenevän, Kalle käveli metsänreunaan. Mössösuolta tulevaa polkua loikki iso jänis, Kalle laukaisi täyteen laukkaan ja jänis jäi siihen. Kallen lähdettyä pihaan päin ei Raju seurannutkaan mukana, vaan lähti uudelleen kohti Perkkiötä ja kohta sieltä alkoikin kuulua uusi ajo. Ajo poikkesi Ahoniemelle, jatkui siellä useita tunteja, kiersi sitten Mössösuolle ja Poikainmäen poikki lähtöpaikalleen ja siihen Kalle sai jäniksen ammuttua. Oravia ei enää tullut ja Rajunkin kypälät olivat verillä, se pötkähti lattialle kyljelleen odottamaan uutta aamua. Raju oli saanut tuosta hullusta jäniksestä tarpeekseen ja haukkui seuraavan päivän oravia ihan mielellään.

Oli lauantaipäivä. Eero pani saunan lämpenemään, odotettiin myös poikien palaamista Sukevalta. Illan hämärissä he tulivatkin, jalat väsyksissä pitkästä kävelymatkasta. Junasta ei tällä matkalla paljonkaan apua ollut, Soinlahdesta olisi vähän lyhyempi matka, mutta taival oli korpea, ei minkäänlaista polkuakaan, sama oli tilanne talvellakin. Miehet saunoivat ensin, sitten Reetastiina ja Miina. Iltaseksi syötiin lämmintä leipää ja imellyttämällä keitettyä rukiista puolukkapuuroa maidon kera. Sunnuntai oli lepopäivä ja se pyhitettiin, ainoastaan eläimet hoidettiin. Maanantaina isä-Pekka alkoi jutella: -Miten on pojat, teurastetaanko sika? Kohta on keeri, saadaan kunnon rokka ja lihat ehtii suolaantua ennen Sukevalle lähtöä. Kaikki olivat samaa mieltä ja niin laitettiin tuli muuripadan alle. Kun vesi alkoi olla kiehuva, aukaistiin pahnän ovi ja kun sika pisti sieltä päänsä esille, isä-Pekka ampui. Sika lysähti maahan, se pistettiin puukolla, otettiin veret talteen ja hetkessä oli sika puhdistettu. Painoksi arvioitiin puolentoistasataa kiloa. Läskikin oli vahvaa, pojat tuumailivat tyytyväisinä. -Tuosta saadaan monta tirripaistia.

Jo varhain seuraavana päivänä laittoi Reetastiina rokkalihat liedelle kiehumaan, alusti mykytaikinan ja Miina-tyttären kanssa leipoi myvyt. Kaikki miehet olivat nyt kotosalla. Hevosten ruokkiminen oli ainoa homma, olihan rokkapäivä tavallaan juhlapäivä, ja ihana, maukas lihantuoksu houkutteli miehet pysymään sisällä. Rokan jälkeen oli hyvä painua pitkäkseen.

Talvi läheni päivä päivältä, alkoi sataa lunta, ilmat kylmenivät. Oli aika kengittää hevoset. Näinä päivinä ajettiin myös heiniä pihaan, ettei savotan aikaan tarvinnut lähteä ummen takaa hakemaan.

Perjantaina oli keeri ja kylällä levisi nuorten keskuudessa tieto, että Everissä on "riiviikkolaisten" tanssit. Everin mökki sijaitsi Ahoniemen kupeessa, vastapäätä Läkinniemeä ja siinä asui Eeva-niminen nainen tyttärensä kanssa, sukunimestä ei ollut tietoa. Naista sanottiin Everin Eevaksi. Tanssien järjestäjinä olivat seudun piijat ja rengit. Pullakahvit tarjottiin kaikille ilmaiseksi. Aatu Niskanen oli viuluineen pelimannina ja Aatun levätessä joku soitteli "turpahöylällä". Viinaakin oli, toiset nukahtivat lattialle, siitä huolimatta tappeluja ei syntynyt. Päivän valjettua osa juhlijoista lähti kotiinsa, toisten jäädessä nukkumaan iltaan saakka.

Sitten alettiin valmistautua savottaan. Hakkamiesten kanssa sovittiin, että ensimmäisen ryhmän muodostivat Huuskon veljekset, Heikki ja Jussi. Toiseen ryhmään tulivat Antti Ville ja Jussi Heikki. Puut olivat vahvoja, niin että jäntyrillä (jännesaha) kaataminen oli varsin työlästä. Valtion puolesta oli kahden miehen sahattavat justeerit, myös suurimmat tukit sahattiin justeerilla.

Anaskin tehtävänä oli teitten raivaaminen palstalle ja auttaminen kuormien teossa. Samoilta teiltä ajettiin tukit länteen ja halot itään, tiellä oli liikenne molempiin suuntiin.

Nämä asiat oli sovittu ennakolta ja vanhan kokemuksen mukaisesti. Varusteita alettiin kunnostaa; sukset ja kengät tervattiin, kirveet tahkottiin, jäntyrit viilattiin, vaatetus paikkailtiin, sukat parsittiin ja uusittiin (nämä olivat yleensä naisten tehtäviä). Hevosmiehet hakkasivat ohranpehkuista silppua ja niistä tehtiin apetta hämmentämällä sekaan ruisjauhoja ja vettä. Entisilläkin savottareissuilla mukana ollut, neljästä viholaisäkistä tehty suuri säkki täytettiin silpuilla. Kun silput tyhjennettiin, sai säkistä hyvän patjan, kun täytti sen rukiin oljilla.

Aikaisin aamulla poika-Pekka ja Kalle nousivat ylös hevosille appeentekoon. Päivän alkaessa valjeta tulivat hakkamiehet reput selässä ja sukset olalla. Sukset ja reput sijoitettiin kuormiin. Kuormista tuli suuria, koska heinät ja silput veivät tilaa. Molempien hevosten kuskit kiipesivät kuormien päälle ja poika-Pekka lähti edellä ajamaan kohti Vänninmäen, entistä Kajaanin rahtitietä. Vänninmäellä oli tiellä enemmän lunta, joten tekemiehet ottivat kuormista suksensa ja lähtivät hiihtämään. Hirvijärvellä poikettiin "Pöö-Pekan" mökkiin kahville, se oli ohikulkijoitten kahvimökki, ja samalla pureskeltiin omiakin eväitä. Sitten savottalaiset jatkoivat matkaa kohti Sukevaa. Sukevalla poikettiin kaupassa ja Valtion sahalta saatiin lautoja ja niistä tehtiin tilapäiseen talliin hevosille aperuuhet.

Huutolahden tupa oli suuri. Uunikin oli sellainen, että sisään mahtui kaksi metrin mittaista halkoa peräkkäin. Talon asukkaita oli toistakymmentä henkeä, joukossa vanhoja kehruumummoja, jotka asuivat päivän rukkeineen uunin päällä, samoin kuin pienimmät lapset. Uunin päälle johti kiviraput, jotka oli tehty jo uunia tehtäessä. Ovensuussa oli savotta- ja kulkumiehiä varten iso laveri, se oli lämpimämpi kuin pelkkä lattia. Majeniemen veljeksillä oli isä-Pekan tekemät nahkaset, ilman päällyskangasta. Villa oli pitkää ja antoi erittäin hyvän suojan kylmälläkin ilmalla.

Aamulla päivän valjettua seitsemän miestä käveli peräkkäin tutustumaan tulevaan työmaahansa. Valtatiehän oli aikaisemmin merkitty ja raivattu, nyt suunniteltiin kaatotiet. Tukit kun piti kaataa tien suuntaan ja vielä etutyvisiksi, siitä oli hyötyä niin tekomiehelle kuin hevosmiehellekin. Tekomiehen piti auttaa tai "antaa" tukit hevosmiehen kuormaan. Anaski auttoi poika-Pekkaa tienteossa ja kuormaamisessa.

Hakkamiehet aloittivat tukkien kaatamisen, mutta eivät ennättäneet monta puuta kaataa, kun metsästä tuli mies heidän eteensä ja esitti nimekseen valtion metsän-vartija Kempvaisen. Hän alkoi kysellä kenen palsta ja kuka on hevosmies. Miehet kertoivat olevansa Kumpulaisen palstalla. -Hyvä on! Minun tehtäväni on valvoa, ettette kaada leimaamattomia puita. Leimaamattomasta puusta on rahasakko ja se vastaa noin päivän palkkaa, säännöt ovat näin tiukat. Kempainen lähti jatkamaan toisten hakkamiesten luokse. Hetken kuluttua paikalle tuli valtion työnjohtaja, joka oli palstan antaja ja valvoi tukkien tekoa. Tukkien katkominen tapahtui siten, että kuusimetrinen tukki oli lyhin ja yhdeksänmetrinen pisin, ohuin latvamitta oli seitsemän tuumaa. Jos runko oli kaksitoistametrinen ja seitsemän-tuumainen, se katkaistiin kahdeksi kuusimetriseksi tukiksi, ja lyhyemmät yhdeksän tai kuuden metrin kohdalta poikki. Loput latvoista jäi metsään lahoamaan, niille ei ollut silloin mitään käyttöä.

Ilmat kylmenivät ja lunta tuli lisää. Savotta pääsi pian täyteen touhuun. Savotalle tuli hevosia, suuria ja pieniä. Pienimmät pantiin tukinajoon, niillähän oli alamäki jokirantaan, halonajoon tuli vankat hevoset ja tottuneet ajurit. Kuulusimpia oli Lankinmäen ruuna ja Makkosen ori, samaan ryhmään asettuivat Tarvaisen ruuna ja listin ori ja siellä välissä pyöriskeli myös poika-Pekan Liinakkokin. Ajossa oli monta muuta hevosta, jotka eivät olleet niin suuruudenhulluja. Tukinajossa olivat etupäässä paikkakuntalaiset ja he kulkivat kotoaan käsin.

Halonajajien kesken syntyi kilpailu, kenen hevonen on riskein ja vetää suurimman kuorman asemalle. Kilpailun kiristyessä oli jäljellä enää Lankinmäen ruuna ja Makkosen ori. Molempien palstat olivat vierekkäin. Kun Makkonen pisti linkku-veitsen kuormansa päälle, pysähtyi ajo siihen. Tästä innostuneena lankinmäkeläinen rupesi lisäämään kuormaansa niin paljon, että kuorma ei liikahtanutkaan vaikka hevonen teki monta yritystä. Tästä tullut sanonta, Lankinmäen ruunan kuorma, levisi ympäri Ylä-Savo.

Savotta sujui hyvin ja miesten ansiot olivat aika hyvät. Joulua lähestyi ja savotta-laiset suunnittelivat kotiin lähtöä, laki kielsi savotoinnin pyhänä. Ensin päätettiin kuitenkin tehdä ostosmatka Kajaaniin. Sinne oli paras mennä junalla. Liinakko valjastettiin halkolavetin eteen, siihen mahtuivat kaikki seitsemän miestä. Hevonen jätettiin asemalle puomiin, siinä oli jo muitakin hevosia. Asemamies piti hevosia silmällä, kohenteli loimet selkään pakkasella ja tarjosi heiniä ja vettä, jokainen voi aivan huoletta jättää hevosensa puomiin.

Majeniemen veljekset ostivat kaikenlaista taloustavaraa, etupäässä ruokatarvikkeita, kuten riisiä, rusinoita, kahvia, sokeria, sekä pakan "jokatalon Jussia", harmaata flanelia alusvaatteiksi. Viimeisenä oli vuorossa "pihkaripa",

nimi johtui siitä, kun kesällä savotan miehet pihkaisilla käsillään ovea aukoivat. Valikoima oli aika pieni. Yleisin oli Ranisen Savon pöytäviina ja konjakki. Hallin pulloissa oli voimakasta olutta, pullo oli kolmenvartinvetoinen. Iltapäivällä juna palasi asemalle takaisin.

Seuraavana päivänä alkoi matka kohti kotimökkiä. Hakkamiehet mahtuivat nyt hyvin hevosten kyytiin. Kun hevoset huomasivat matkan olevan kotia kohti, olivat menohalut hyvät. Hyvissä ajoin jouduttiin kotiin, otettiin huikat saunaan lähtiessä ja sen jälkeen ja uni maistui hyvin.

Joulunpyhät menivät. Uuden vuoden aattona tehtiin savottakuormat valmiiksi, että päästään aamusella hyvissä ajoin matkalle. Kuormiin tuli jälleen heiniä, silppuja ja säkkileipiä miesten ja hevosten päiväpalaksi. Aamuhämärässä hakkamiehet kokoontuivat jälleen Majeniemeen. Reetastiina tarjosi savottaan lähtijöille lähtökahvit ja matka alkoi kohti Sukevaa. Sukevalla ostettiin ruisjauho-säkki apejauhoiksi, sekä laatikko "wilsoninpintaa", Amerikasta tuotua sian läskiä, joka oli suolattu salpietarilla ja josta oli raavasliha leikattu pois. Laatikko painoi noin 20 kg, siitä tuli monta kastiketta perunoille, kastettiin siinä leipääkin ja riskimmät miehet ryyppäsivät palanpaineeksi, varsinkin Antti Ville, joka oli varsin syömäri mieheksi. Hän saattoi pistää kokonaisen lämpimän leivän yhteensä kyytiin.

Pakkanen kiristyi ja paukahteli nurkkien päissä. Ilmat näytti tosiaan muuttuvan talven ilmoiksi. Savottalaisten tahtia tämä ei kuitenkaan sanottavasti hidastanut, työt sujuivat entiseen tapaan ja oltiin jo helmikuun lopussa, kun sattui harvinainen tapaus: Jussi Tarvainen palasi asemalta ajotietä pitkin kortteerilleen, kun kuuli päänsä yläpuolelta korpin rääkymistä. Katsottuaan ylöspäin hän näki kahden korpin kisailevan aivan hänen kohdallaan voimakkaasti rääkyen ja sitten ne lensivät Talaslammen suuntaan. Hetken Jussi aprikoi, että mitähän nuokin mahtaa ennustaa. Seuraavana päivänä Makkosen Mannen ori pysähtyi samalle paikalle huilatakseen. Mannella, niinkuin muillakin ajureilla, oli paikka sevillä, aivan hevosen takana, siitä oli hyvä hevosta hoputtaa (eihän kuskilla oikeastaan muuta paikkaa reessä ollutkaan, ellei ollut sitten kuorman päällä). Heti orin pysähtyttyä Manne rotasi ohjasperillä oria lautasille ja silloin oli orin mitta täysi. Ori painoi lonkallaan molemmat aisat poikki, aisan tynget jäivät setolkkaremmiin varaan koholle. Orille tuli nyt mieleen kaikki kärsimykset, joita vuosien aikana oli ollut ja se päätti kostaa isännälleen. Mannella oli ohjakset käsissään ja hän alkoi vetää hevosta lähemmäksi. Ori lähestyi turpa auki oudosti öristen ja silmät valkeina muljahdellen. Päästyään isäntänsä luo se tarttui hampailla sarkatakin olkapäähän kiinni, nosti Mannen sevin yli ja kamppasi etusellaan niin, että toinen jalka murtui. Manne pääsi pyörimällä etureen alle, jossa tukit suojasivat hurjistuneelta hevoselta. Olkapäässä tuntui voimakas kipu, eikä jalkaa kärsinyt liikutella. Mannelle tuli nyt monenlaiset ajatukset mieleen, ennenkaikkea se kuinka tästä selvittäisiin hengissä, kun ori pyöri hurjana reen ympärillä.

Tarvaisen Jussi oli vienyt oman kuormansa asemalle ja palasi hakemaan uutta, kun hevonen pysähtyi ja katseli ympärilleen. Jussi huomasi Mannen kuorman ja hevosen, joka käyttäytyi oudosti. Jussi ajatteli, että valjaat olivat rikkoutuneet, satoi oman hevonsensa puuhun kiinni ja lähti katsomaan mikä oli hätänä.

Lähestyttyään kuormaa Jussi kuuli Mannen huutavan varoitukseksi hyvin hätäisellä äänellä. Ensin Jussi ei Mannea huomannut, ennenkuin tämä kertoi olevansa kuorman alla hevoselta piilossa, hullu hevonen oli yrittänyt tappaa hänet. Jussi tunsi Mannen orin ja hevonen tunsi Jussin rauhalliseksi mieheksi, olihan tämä ollut syksyllä Mannen kaverina oria kengittämässä. Ori oli salavihainen, niin että kengittäessä piti pitää kaurapussi kauroineen päässä. Jussi lähestyi hevosta sivusta puhellen koko ajan rauhallisesti. Hän taputteli oria lautasille ja kaulalle, otti rauhallisesti suitset irti reen seivistä ja talutti hevosen lähimmän puun luo, johon hän sitoi sen kiinni. Sitten hän aukaisi setolkkaremmen ja rinnuksen ja nosti valjaat kuorman päälle. Kaikkea tätä toimitusta seurasi Manne hampaat irvessä kuorman alta.

Paikalle alkoi kokoontua miehiä hevosineen ja ihmettelyä riitti. Työnjohtaja tuli myös. Hänellä oli ukkomauseri hihnassa kaulalla, se oli hänelle annettu itsensä puolustamiseksi. Kun vankilasta karkaili vankeja, ne saattoivat ryöstää rahat ja tappaa vaikka miehenkin.

Manne käski työnjohtajan ampua hevosen. -Oletko aivan tosissasi? Sano se kolmesti, niin että kaikki paikalla olevat kuulevat. Manne sanoi kolme kertaa: Tapa tuo ori. Kaikki miehet sanoivat ymmärtävänsä mitä Manne tarkoitti. Työnjohtaja otti aseensa, kiinnitti puiseen tukiperään ja veti patruunan piippuun miesten seuratessa hiljaisina toimitusta. Sitten hän tähtäsi sivulta korvaan, laukaisi ja ori lysähti maahan alkaen vimmatusti potkia jaloillaan veren valuessa korvasta. Heti pamahti toinen laukaus osuen sydämeen, potkiminen lakkasi, lihakset vain värähtelivät.

Edellisenä kesänä oli Talaslammin maastossa karhu tappanut hirven ja kaksi korppia kaiveli viimeisiä lihanpaloja luitten välistä. Laukaukset kuultuaan korvit nousivat siivilleen ja lensivät raakkuun paikalle. Verenhaju nokassaan ne laskeutuivat läheisten honkien latvaan ja jäivät siihen raakkumaan. Jussi muisti edellisenä päivänä samalla paikalla lentäneet korvit ja sanoi toisille: -Nuo ne tämän eilen ennustivat kun tulin asemalta kortteerille. Ne on sellaisia pahanilmanlintuja ja asioitten ennustajia.

Mannen kuormasta otettiin köysi, sidottiin hevosen jalkoihin ja miesvoimalla vedettiin kauemmas metsään korppien seuratessa tarkkaavaisina ja siivillään viittoillen, niinkuin tahtoisivat neuvoja antaa. Kaiken tämän toimituksen ajan oli Manne vain hiljaa katsonut. Mannen naapuri ajoi hevosensa kuorman viereen, latoi halkoja lavetille lavaksi, havuja taitettiin alle ja Mannen kuormasta otettiin heinäsäkki pään aluseksi. Naapuri heitti takkinsa Mannen peitoksi ja lähti ajamaan asemalle, josta pääsi seuraavalla junalla sairaalaan. Työnjohtaja kysyi Mannelta halusiko tämä, että nahka nyljettäisiin. Manne käski haudata hevosen nahkoineen. -Nahka päällä se on syntynytkin.

Kylältä löytyi kaksi miestä, jotka ottivat urakakseen hevosen hautaamisen. Miehet peittivät raadon havuilla, mutta korvit olivat jo ehtineet nokkia silmän ja niitä oli läheisissä puissa jo kymmeniä. Niillähän on oma kutsuhuutonsa jota toinen jatkaa niin, että muutamassa minuutissa tieto leviää kymmenien kilometrien päähän. Manne oli toivomuksenaan sanonut, että pitää kaivaa niin syvä hauta ettei pedot pääse repimään. Korppia oli melkein jokaisen puun

latvassa. Äkkiä työnjohtaja sieppasi mauserinsa ja laukaisi sen yhtä korppia kohti. Linnut hävisivät kuin taikoen jonkin matkan päähän, jossa aloittivat oikein tosi raakkumisen.

Poika-Pekka oli kuormineen aivan jonon hännillä ja ihmetteli kovasti miksi työmaa seisoo. Toiset miehet sitten kertoivat kuinka Mannelle oli käynyt. Manne oli miesten joukossa aivan mukava mies, joskin suuruuden hullu. Hullujahan on yhdeksääkymmentäyhdeksää lajia, kärrihurjat ja paskatessaan viheltelijät päälle. Näin on lausunut edesmennyt kirurgian tohtori Martti Hämäläinen.

Jussi Tarvainen lähti Sotkamoon talviajoon. Mainualla oli rahdinajoilta muutamassa talossa kaksi tupaa, toinen tuvista oli nyt kulkumiesten ja savotoille menevien asuntona. Siellä Jussilla oli tarkoitus yöpyä, olihan talo tuttu entisiltä rahtijajoilta. Hän ajoi talon pihaan alkaen kiinnittää hevostaan seinään käsin kierrettävällä hevosruuvilla. Taloon oli jo majoittunut joukko pohjalaisia, jotka olivat myös menossa Sotkamoon. Yksi heistä tuli sanomaan Jussille, että tämä talo on niin täynnä miehiä ettei muut sovi kuin sellainen, joka nostaa oven suussa olevan alasimen koholle. Jussi riisui mitään virkkamatta hevosen, pani heiniä eteen ja loimen selkään, pisti rukkaset turkin taskuun ja otti kuormasta viholaisäkin, joka oli täynnä leipää, voita ja lihaa. Säkki olkapäällään hän alkoi kävellä tupaan. Alasin oli oven pielessä lattialla. Jussi otti siitä kiinni ja käveli rauhallisesti pöydän luo jättäen alasimen pöydälle. Sitten hän heitti turkin päältään, otti säkistä eväitä ja alkoi syödä. Kukaan tuvassa olevista ei puhunut mitään. Aikaisemmin tuvassa olevista miehistä oli kolme nostanut alasinta sen verran, että heinä olisi alle mahtunut ja nuo kolme olivat saman ehdoksi asettaneet seuraaville yösjaa etsiville. Syötyään Jussi vei säkin takaisin kuormaan, vei hevoselle leipää, lisäsi heiniä ja kohensi lointa ja palasi tupaan. Tuvassa miehet istuivat samoilla paikoilla kuin ennenkin. Kukaan ei puhunut mitään ja nukkumaanmeno aika oli käsillä. Uunin vierellä oli tyhjää tilaa, Jussi levitti turkin lattialle, käänsi hihat pään aluseksi ja heitti vielä hatun ja rukkaset päälle. Kulkurin peti oli valmis ja Jussi köllähti siihen nukkumaan. Toisetkin yöpyjät katsoivat itselleen sopivan nukkumispaikan, kukaan ei halunnut liian lähelle Jussia. Aamulla syötyään Jussi otti alasimen pöydältä ja vei sen takaisin oven suuhun, valjasti hevosen ja jatkoi matkaansa kohti Sotkamo. Tupaan jääneet miehet katsoivat mihin suuntaan Jussi lähtee.

Yöpyjien joukossa oli yksi matkusjokinen mies, joka tunsu ja tiesi Jussin voimat, mutta ei tämän aikana mitään puhunut, eikä Jussi tuntenut häntä. Pohjanmaan miehet alkoivat puhua että olipa siinä riski ja vähäpuheinen mies ja mistähän lienee kotoisin. Siihen matkusjokinen sanoi: -Tuo Jussi on sellainen suamaton savolainen. Taru ei kerro näkivätkö pohjalaiset Jussia Sotkamon savotoilla.

Sydäntalvi meni menojaan, aurinko alkoi sulatella tien raiteilta lumia pois, niin että tiemies joutui sulia kohtia lumella paikkailemaan. Tavoitteena oli saada savotta ajetuksi loppuun pääsiäiseen mennessä. Silloin oltiin sitä mieltä, että rakennus- ja sahapuu piti kaataa viimeistäänkin maaliskuussa, myöhemmin kaadettu puu oli alttiimpi sinistymään. Asiassa saattaa olla peräinkin.

Korppilauma vain suureni hevosen tappopaikalla. Kaiken verisen lumen ne nokkivat maata myöten paljaaksi. Korpit kävivät yhä kesyimmiksi, hevosmies

sai ajaa muutamien metrien päässä, eikä ne välittäneet mitään, nokkivat vain. Työnjohtajaa ne aristelivat, jos hän pysähtyi ja osoitti vaikkapa kädellään, kaikki hyppäsivät siivilleen ja lensivät pois. Kerran yksi korppi oli raakkunut: "Tapa lissee", silloin työnjohtaja oli hiihtäessään siepannut mauserinsa ja laukaissut heittolaukauksen, se oli osunut yhteen korppiin, joka putosi kuolleena maahan. Siitä oli korppien kesken syntynyt aikamoinen keskustelu, jonka tuloksena ne olivat hajautuneet mikä mihinkin suuntaan.

Mittapäiväksi ilmoitettiin pääsiäisviikon maanantai ja tiistai. Tili maksetaan tiistaina Sukevan kievarissa, sinnehän herrat majoittuivat. Tukkien teosta ja ajosta maksettiin kappalehinta, halonajosta maksettiin kuutiometrihintaa. Halot oli ladottu kaksi metriä kaksikymmentä senttiä korkeaksi, mutta se ei vielä riittänyt, piti mielellään olla se viisi senttiä vielä päälle. Tätä lisäkorkeutta sanottiin "pirun mitaksi", kun silloisen käsityksen mukaan pino sen verran painuu kuivaessaan ja lumen sulaessa. Mitta oli ohi suuremmista kummelluksista, joskin jonkinlaista sanaharkkaa käytiin joidenkin ajureiden kesken.

Savottalaiset päättivät käydä ostoksilla Kajaanissa, kun oli sopivasti aikaa ennen pääsiäistä. Ostoksiin kuului "pihkaripaisessa" käynti, myös vaatetta ostettiin. Talven aikana oli vaatteet repeilleet ja kuluneet niin huonoiksi, ettei niillä kehdannut kotikylälle mennä. Seuraavana päivänä käännettiin hevosten päät kotia kohti.

Pääsiäisaamuna isä-Pekka valjasti Liinakon ajoreen eteen, naiset ja Elias odottivat rapuilla, oli aikomus lähteä Iisalmeen kirkkoon. Ilma oli mitä kaunein, tiekin oli vielä talvikunnossa, joskin rahtikuormien alla oli muodostunut vierymiä. Talvitie kulki Pentalta Jokelaan, Petrolammille. Koukunjoella yhtyi hernejärveläisten talvitiehen ja jatkui Iisalmen kauppalaan. Paloistenjärveltä erosi kirkolle kirkkotie. Kirkkoherra August Noponen piti saarnan tutulla, vähän hönisevällä äänellään. Hevosia oli kirkolla paljon, olihan nyt viimeinen mahdollisuus käydä rekikelin aikaan kirkossa. Paluumatkalla ajettiin kilpaa, niinkuin tapana oli, hevosistakin se näytti olevan mieleistä. Naisväki vain oli vähän peloissaan, kun vielä rapa roiskui hevosten jaloista. Illalla savottamiehet kokoontuivat Mytylään. Mytylä oli kahden vanhan ihmisen asuminen, Annaliisa-niminen vaimo piti pientä kyläkuppilaa, jossa nuoret kävivät iltaa istumassa. Jutut kiertelivät menneen talven ajossa ja siellä sattuneessa Manun tapauksessa.

Pääsiäisen mentyä isä-Pekka pani pojat ajamaan suota pellolle. -Nyt on joutilasta aikaa ja varsinkin tuo syksyllä kynnetty uudispelto tarvitsee välittämättä suota, sehän on aivan läskisavikkoa. Tukkireen päällä oli talvisavotalta tuotu lavetti, siihen pantiin lautoja pohjaksi ja muutama lauta laidoiksi. Hirsilahdessa oli entinen suohauta ja siitä oli helppo avata uusi rintuus. Poika-Pekka ajoi Liinakolla ja toiset loivat kuormia. Kuormat hajoitettiin suoraan reestä pellolle, siitä oli se etu, että keväällä lumi sulii nopeammin eikä jäänyt kuormien alle sulamatta. Viikon kuluttua oli kaikki syksyllinen kynnös suoturpeitten peittämää.

Rekikeli oli vielä aika hyvä ja pojat päättivät lähteä käymään kauppalassa.

Asioita oli paljonkin, piti talven hankkeetkin viedä pankkiin korkoa kasvamaan ja olivathan ne muutenkin siellä paremmassa turvassa kuin tyynyn alla. Samalla reissulla tuotiin ruisjauhoja pari säkkiä, kahvia, suolaa ja kaikenlaista taloustavaraa, niin ettei kesällä tarvinnut jalkapelissä lähteä hakemaan. Joka mies osti itselleen kenkätarpeet. Kenkänahat piti valikoida erityisen hyvin, niistä tulisi kevätuittokengät, joiden piti olla vedenpitävät. Jos nahka oli liian kypsää, se läpäisi veden, mutta jos sisällä oli ohut kiiltävä rantu, se oli vedenpitävää. Kengät tehtiin yksipohjaisiksi (kurpposiksi) ja ne teetettiin Matinniemen Kalle Rönköllä.

Poika-Pekka mietiskeli mitä tehdä Liinakon kanssa. Laitumelle sitä ei voinut laskea, kun yksi kinkeripiiri ei riittäisi sen reviiरिकsi. Jos sen myisi nyt keväällä, olisi hinta aivan mitätön ja liekassa laidunnuttuna se söisi kaikki mökin rehut. Ainoa vaihtoehto olisi sellainen työpaikka, jossa tarvittaisiin hevonen. Mieleen tuli edellisen kesän työ Putkolan sahalla. Seuraavana aamuna poika-Pekka lähti ajelemaan kauppalaan kohti. Jäät olivat vielä kestäviä, vaikkakin vesillä, toisinpäin oli lumi jo sulanut ja tie aivan ravalla. Liinakon askelta se ei lyhentänyt, ei yksi mies reessä paljon painanut. Kauppalassa oli kadut sulana ja reen jalakset kirnahtelivat kiviin, kun poika-Pekka ajoi Putkolan sahan konttorin eteen. Konttoripäällikkö nosti päätään tiskin takaa: -Pekkahan sieltä tulee, minä katsoin että kuka noin vankalla hevosella ajelee. Mitä sinulle nyt kuuluu ja miten talvi meni? Sinähän olit siellä savotalla Sukevalla.

Poika-Pekka kertoi kuulumisiaan ja sanoi lähteneensä kyselymään töitä itselleen ja hevoselleen. -Kyllä töitä on, kun jättien lähdettyä saadaan tukkeja sahalle ja päästään sahaamaan, entiset tukit loppuivat. Tuolla ruunallahen voi siirrellä rullavaunuja ja vetäisi kai tuollainen hevonen vaikka rautatievaunujakin, niitä joudutaan joskus siirtelemään miesvoiminkin. Poika-Pekka lähti tyytyväisin mielin ja lupasi ottaa yhteyttä jättien avautuessa. Lännen kultakuume oli korkealla ja nuoret, terveet miehet halusivat lähteä "puuveitsellä kultaa vuolemaan". Näiltäkin aivan lähiseuduilta lähti toistakymmentä miestä. Poika-Pekankin suunnitelmiin kuului lähteä jonkun vuoden kuluttua, mutta kohtalo määräsi toisin. Lännen maille lähtijät olivat useimmiten talojen poikia tai muuten hyväkuntoisia tavallisia renkimiehiäkin. Matkarahat ja maihinnousurahat piti olla omasta takaa hankittuja, kukaan ei antanut velaksi, saattoihan lainaaja menettää rahansa miehen häipyessä tielle tietymättömälle. Useimmat palasivat kotimaahan uurastettuaan muutaman vuoden kaivoksessa ja ostivat oman maatilän tai lunastivat kotitilansa itselleen. Nämä miehet olivat työskennelleet samalla paikkakunnalla kuparikaivoksessa ja pitivät huolta toisistaan, niin etteivät kaikenmaailman ryövärit päässeet pettämään. Asunnot ja ruoka oli tyydyttäviä, toisin oli tilanne metsätöissä työskentelevillä.

III

Huhtikuun viimeisellä viikolla aamuvarhaisella kokoontuivat Majeniemen torppaan Heikki Huusko (Heikki), Heikki Martikainen (Henkka) Reittu Rönkkö (Notjur; lempinimi tuli siitä, kun hän oli edellisenä kesänä kierrellyt pohjoisessa aina Norjan Hammerfestissa asti ja sieltä riitti kertomista), Anaski ja Kalle. Jokaisella oli viholaissäkistä tehty selkäreppu. Reppu oli siitä erikoinen, että sitä

voi säädellä tarpeen mukaan. Säkki oli katkaistu puolestavälistä ja alanurkkiin oli pantu viisisenttinen puukalikka. Viilekkeinä oli talven käytössä olleet paulanauhat. Paulanauha taitettiin kahteen osaan ja tehtiin silmukka, joka pistettiin säkin suuhun. Repun suu oli näin suljettu ja samalla helppo avata. Nauhojen päät solmittiin repun nurkissa olevien kalikoiden ympäri, näin säkin suu pysyi kiinni. Tällaisia reppuja käyttivät kulkumiehet, kun siihen mahtui kaikenlaista tavaraa. Nämä Siikajoelle matkaavat miehet pakkasivat reppuunsa ylimääräisen vaatekerran, yksipohjaiset uittokengät, rukkaset, kesälakin ja viimeiseksi reppuun pantiin nahkainen eväslaukku. Myös kauha kuului varusteisiin ja olikin aivan välttämätön, siinäpä voi keittää, ostaa talosta maitoa tai keittoa. Lusikkaakaan ei pidä unohtaa. Leipä, voi, kypsä liha ja suolakala oli jo laukussa. Siinäpä ne olivatkin savottalaisen eväät.

Reetastiina oli keittänyt kahvin ja sanoi: -Ryypätään nyt lähtökahvit. Sillä aikaa valjasti poika-Pekka Liinakkonsa ja lupasi lähteä kyytimieheksi alkumatkalle. - Tuo Saarimäkeen menevä tie on niin huonossa kunnossa. Miehet asettuivat tukkirekeen lavetin päälle istumaan ja hyvänä laulumiehenä Henkka aloitti savottalaisten rallin.

Sikomäen Jussi oli tien varrella olevalla lähteellä ammentamassa vettä sammioon viedäkseen sen karjalle. Hän kysyi minne noin isolla sakilla ollaan menossa. Henkka joutui ensimmäisenä vastaamaan: -Tuonnehan myö Rokualle särjenkutuun ollaan menossa, kun sieltä saa suuria särkiä. Jussi tunsikin ennestänsä nämä miehet ja sanoi: -Tuokaa sitten minullekin muutama korvollinen niitä särkiä niin saan heinäajaksi suolakalat. Pitemmittä puheitta matka jatkui Vänninmäkeen. Kajaanin ja Vieremän tienhaarassa miehet nousivat reestä ja kiittivät saamastaan kyydistä. Anaski lähti edellä kävelemään Vieremälle menevää tietä ja kertoi: -Tätä tietä minä menin Vänninmäen poikien kanssa Vieremälle rippikouluun. Vänninmäen kylän pojat kutsuttiin Vieremälle, kun emäkirkolle Iisalmeen ei kaikki mahtuneet. Tie mutkitteli talojen ja navettojen välisiä solia. Vihdoin matkalaiset olivat Vieremällä ja he menivät pieneen mökkiin, jossa kulkumiehet tapasivat yöpyä. Aamulla herättyään miehet huomasivat taivaan olevan pilvessä, tuuli henkäili länneltä, se tiesi sitä että kevät alkaa tulla ja alkoihan se olla aikakin. Miehillä tuli liikettä tossuihin, oli olemassa vaara, että talviteitten pohjat pehmenee niin että matkanteko hidastuu huomattavasti. Tavoitteena oli saman valkean aikana kävellä Ahokylään, jonne oli matkaa likimain viisi peninkulmaa. Salahmin kylä sivuutettiin ja seuraava tavoite oli Nissilä. Nissilässä poikettiin maalaistaloon josta saatiin ruokaa ja kahvia. Isäntää kummastutti oudot selkäreput. Hänelle selitettiin että oltiin matkalla Siikajoen latvalle uittoon ja reppussa on lisävarusteita, kun aikomus on olla koko kesä ja palata vasta syksyllä, kun puut on Neittävän kanastakin uitettu Kestilään. Matka Ahokylään oli aika pitkä, välillä oli Pirttimäki-niminen talo josta saatiin ensi tietoa uittoreitistä. Taivas alkoi vetäytyä pilveen ja tuuli puhalteli. Ilmassa oli selvästi kevään tuoksua, lämpöäkin oli useita asteita ja tie alkoi upottaa jalkojen alla. Illansuussa saavuttiin Ahokylään. Kylässä oli useita taloja ja liikettä kylän raitilla. Eräältä vastaan tulijalta kysyttiin minne voisi mennä kysymään yösiijaa. Mies neuvoi talon ja sanoi siinä talossa olevan kortteeria myös Siikajoen savotan työnjohtajan. Se tieto olikin varsin tärkeä.

Ensimmäisenä tupaan astui Heikki, toisten seuratessa perässä. Keinutuolissa istui tuttu mies edelliseltä kesältä, uittopomo Olli. Miehet tervehtivät ja Heikki kertoi että he olivat uittoon tulossa. Ukko-Olli sanoi miesten tulleen oikeaan aikaan. -Täältä lähtivät ja lähtevät loputkin uittomiehet Amerikkaan kultaa vuolemaan. Menneen talven tekivät aivan hurjana tukkeja saadakseen matkarahat hankituksi. Aikaisemmin menneet olivat kirjoitelleet ja kehuneet siellä hankkivan hyvin. Perheet ovat jääneet tänne, jotkut ovat lähettäneet rahaa ja sanovat tulevansa hakemaan vaimonsa ja lapsensa, on myös sellaisia joista ei ole kuulunut mitään. Yhteiskunta pitää heidän perheistään huolta. Ajon talvella suorittivat pientalolliset ja hevosen omistavat mökkiläiset. Uittoon he eivät jouda kun on isäntätalolle tehtävä päivätyöt ja sitten vielä omat työt. Jos teillä on papinkirjat mukana, niin minä merkkään teidät kirjoihin ja merkitsen myös papinkirjat näytetyksi. Täällä kiertelee kasakat vallesmannin kanssa työmailla ja tarkistavat meidänkin kirjat. Jos löytävät peräänkuulutetun, niin etsivät ja pidättävät. On sattunut sellainenkin tapaus, että on joutunut Siperiaan kävelemään. Tästä päivästä saatte täyden palkan, annan teille myös kirjeen kymppikallelle näytettäväksi, hän antaa sitten tarkemmat ohjeet. Ukko-Olli oli hyvin kiinnostunut Pohjois-Savon asioista, hän oli nuorempana liikuskellut eri puutavarayhtiöiden edustajana. Keskustelu jatkui aika myöhään ennenkuin miehet painuivat pitkälleen. Aamulla ukko-Olli antoi tarkemmat matkaohjeet, noin kymmenen kilometriä koilliseen. Tietä on hyvä seurata, kun se on talvellinen hevostien pohja. Koko matkan on vasemmalla aukeaa nevaa ja tien päässä näkyy korkea kallioinen mäki, josta löytyy kymppikallen, tai oikeammin yhtiön mökki. Yöllä oli alkanut sataa vettä ja tuuli edelleen lännestä. Puolenpäivän maissa he tulivat neuvottuun kohteeseen. Ulkoa jo näki että tämä oli yhtiön talo, kun pihalla oli kaikenlaista uittokalustoa. Miehet näyttivät ukko-Ollin kirjeen ja sanoivat olevansa tulossa uittoon. Kymppikalle sanoi heidän tulleen hyvään aikaan, aamulla pääsee lenkittämään, ennenkuin tulva nousee. Asetuttuaan taloksi miehet lähtivät katsomaan lenkityspaikkaa, kymppikallen lähtiessä neuvomaan. Hän selitti kaiken lenkitykseen liittyvät tehtävät. Suuri muuripata ja kuivia kelohonkia oli lenkkinärekan vierellä. Miehet sopivat keskenään työnjaon. Anaski ja Heikki olivat ensimmäinen pari, Henkka ja Notjur olivat toinen pari ja nuorimpana Kallen tehtäväksi tuli lenkkinäreitten keittäminen muuripadassa ja näreitten oikominen ja kantaminen lenkintekijöiden luo. Tukit oli ajettu aukealle nevalle Suomenselän läntisiltä alueilta. Nevan keskellä oli pieni puro, joka melkein suoraviivaisesti johti länteen ja yhtyi koillisesta tulevaan samankokoiseen puroon. Tukkia oli puron molemmilla puolilla, siitä oli hyvä tehdä uitettava lautta. Puomit oli kirvespuomia, nyt niihin tuli yksikierteiset lenkit ja sitten myöhemmässä vaiheessa Siikajoella ne lenkitettiin uudestaan kaksikierteisiksi. Kolmikierteisiä tarvittiin suurimpien koskien niskoilla luikkupuomeina.

Seuraavana aamuna sytytettiin muuripadan alle tuli, Kalle alkoi keittää lenkkinäreitä ja toiset alkoivat tehdä "norjalaisia" ja "susikoita". Näreestä riippui mistä tulee norjalainen ja mistä susikko. Sellaisesta näreestä, jossa ei ollut kunnon juurikansukkaa tuli norjalainen. Kymppikalle seurasi aikansa miesten lenkinvääntöä ja sanoi uskovansa, että he ovat aikaisemminkin lenkkiä tehneet. -Sen näkee tuosta näreen käsittelystä. Puomit oli ajettu tukkien ympärille niin, että kun vesi nousee, siitä muodostuu valmis rinkilautta, jonka ympäryys on noin kaksisataa puomia.

Kevät teki nopeasti tuloaan, vesilammikoita alkoi ilmestyä, vettä satoi ja välillä paistoi aurinko. Lenkitys oli aivan loppuvaiheessa kun ukko-Olli tuli paikalle, tarkasti muutamia lenkkiä ja sanoi niiden kestävän kovankin tuulen. Nyt oli vuorossa ponttuunteko ja kymppikalle kysyi:

-Oletteko sellaista ennen tehneet? Vorokki on tuolla pihassa kantoineen ja ajokankaineen. (Ajokangas oli satasylinen, n. 180 metrinen hampusta ja pellavasta punottu köysi.) Ajoponttuun vierelle tehtiin toinen ponttuu, siinä kuljetettiin ylimääräisiä lenkinäreitä, hakoja, hakavarsia ja ruuhkan purkamisessa käytettäviä puisia kankeja ym. tarvikkeita. Puomilitka oli vielä lenkittämättä, muuten oli kaikki valmista. Odotettiin vain veden nousemista, että saadaan lautta liikkeelle. Puomit oli ajettu lautan alkupäähän sen takia, että se saadaan ensimmäisenä tammesta ja siitä alkavasta koskesta alas, ja saadaan vastuu johon lasketaan seuraava lautta. Litkakin saatiin lenkitettyä, loppupäivä huilailtiin. Ukko-Olli saapui: -Teillä on näköjään kaikki valmista. - Valmista on. Aamulla lähdetään katsomaan sitä tammaa ja paikkailemaan talven tekemät vauriot. Minä lähden myös ja käyn näitten miesten kanssa alajuoksulla, niin näkevät tuon kosken kivet vähän veden aikaan, kymppikalle tuumaili. Keksit pantiin varsiin jokaiselle ja varastosta vedettiin kaksi venettä puron suuhun. Kelulla varustetussa veneessä oli ajokangas valmiina ja kaikki muut tarvikkeet aina äyskäreitä myöten. Toinen vene oli pienempi soutuvene joka oli uittopomojen käyttöä varten, eikä siinä ollut kelua, ainoastaan kokkarossi, jonka voi tarvittaessa kiinnittää vaikka ponttuuseen. -Kaikki varusteet otatte mukaan. Olette siellä niin kauan että vesi nousee ja sitten tulette noutamaan lautan. Nyt mennessä poljetaan ajokangas puroon ja ankkuri pudotetaan viimeiseksi, niin että kun tulette ponttuulle, voitte aloittaa ajon. Näin selitti ukko-Olli.

Purossa oli vettä sen verran, että airoilla mahtui soutamaan. Vene työnnettiin veteen, vaan kukaan ei lähtenyt menemään veneen perälle, kun eivät tienneet kenelle se perämiehen tai "kapteenin" virka kuului. He eivät olleet aikaisemmin työskennelleet samassa veneessä. Aikansa seisokeltuaan Anaski astui veneeseen. -Pitänee minun mennä tuonne perälle. Niin Anaski oli perämiehenä koko savotan ajan. Ukko-Olli ja kymppikalle menivät edeltä, he kun tunsivat puron kivet ja karit. Syksyllä tehty tammi oli säilynyt hyvin, routa oli vielä sulamatta, niin että pahin aika oli vielä edessä. Tammen läheisyydessä ei ollut muuta asuntoa kuin laavu ja honkapölkkyjä rakovalkeaa varten. Miesporukka lähti kävelemään jokivartta alaspäin.

-Tämä on Köhisevä ja tuosta lähtee oikealle Eteläjoki, joka todellakin menee koillista kohti, selosti ukko-Olli. -Minun aikomukseni on nousta tuota jokivartta ylöspäin, sieltä on tulossa purouittona toinen savotta ja se yhtyy tässä samaksi savotaksi. Siellä johtaa töitä kymppikusti. Alempana joki muuttui virtaavaksi ja lopulta koskeksi. Jänisperällä poikettiin taloon ja juotiin kahvit. Ukko-Olli meni joesta yli talon isännän avustamana, hän oli saanut muutamia miehiä mukaansa, arveli lisäyksen olevan tarpeen. Muut miehet jatkoivat kymppikallen johdolla matkaa aina Haaralaan saakka, siinä näin nämä purojoet yhtyvät varsinaiseen Siikajokeen.

Miehet katselivat mutkaista ja kivistä koskea asiantuntemuksella ja tuumailivat

keskenään, että tässä täytyy koettaa olla varovaisesti litkan päällä. Lähellä oli talo, jonne kymppikalle vei miehet kertoen samalla että sieltä saisi ostaa kaikkea ruokatavaraa. Isäntä ja emäntä kätelivät kymppikallen ja toivottivat hänet miehineen tervetulleiksi yöllä tai päivällä. Talo oli varautunut ruokkimaan uittomiehiä, miehet ostivatkin leipää, lihaa ja voita. Tupakkaa oli myös saatavana. He rupattelivat isännän kanssa, joka kyseli Savon kuulumisia, ennenkaikkea sitä miten paljon siellä on venäläisiä kasakoita. Sitten kymppikalle alkoi viedä heitä tammelle. Miehet seurasivat kosken virtausta ja kiviä katsoen valmiiksi, miten mistäkin pitäisi litka laskea. Tämä tutustuminen oli tärkeää, sillä vähäinenkin virheliike voi aiheuttaa uinnin kylmässä vedessä ja hukkumisen vaara oli suuri. Tällaisiakin tapauksia aina joskus sattui. Laavu puhdistettiin entisistä kuivista havunoksista ja neulasista syttymisvaarankin takia. Metsästä tuotiin uudet havut ja sammaleet petien pehmusteiksi. Tämän jälkeen sytytettiin rakovalkea ja otettiin pienet nokkaunet, niin oli uittomiehillä tapana tehdä. Olihan sanontakin "persettä kenttään silloin kun herran silmä välttää". Seuraavana päivänä hakattiin rantametsiköstä ohuita koivuja, jotka väännettiin vitsaksiksi. Niitä käytettiin otvittamiseen sellaisilla rannoilla, joihin helposti muodostui ruuhkia. Puomikirveen kasalla hakattiin tukin latvapähän reikä, jota sanottiin sieraimeksi, siitä reijästä pujotettiin tuo väännetty vitsas ja toinen pää rannan puuhun, tukin tyven jäädessä koskeen, ja se ohjasi tukit niin että ruuhkaa ei päässyt syntymään. Vesi nousi ja tammi alkoi vuotaa, havuista ja kaikenlaisista vesoista tehtiin risumattoja, jotka työnnettiin vuotokohtiin. Kymppikalle seurasi tarkoin veden nousua, kun vesi alkoi olla lähellä tavoitetta, niin lähdettiin soutelemaan yhtiön talolle, jossa pantiin sauna lämpenemään ja samalla pestiin nyrkkipyykkiä.

Muutamia päiviä seurattiin veden nousua ja tuulen suuntaa. Tuuli oli tärkeä, jos se oli peräntakainen, niin tukkilautta meni ettei tarvinnut kuin vähän ohjailla. Ilmojen haltia oli savotalle myönteinen ja vettäkin oli riittävästi. Neva näytti suurelta järveltä, joku pystyynkuivunut honka törrotti siellä täällä.

Lautta kiinnitettiin tammen aisalle, puomilitka halkaistiin useampaan osaan. Leveä litka ei mahtunut menemään tammen korvakoitten välistä ja muutenkin se olisi tuottanut vaikeuksia mutkaisessa koskessa. Ukko-Olli oli jo laavulla odottelemassa, mukanaan hän oli tuonut muutamia paikkakunnan uittomiehiä, jotka olivat olleet mukana litkojen laskussa. Kymppikallen miehet ottivat repuistaan varsinaiset uittokengät. He hankasivat pohjissa olleen rasvan pois ja samalla ne menivät karkeammiksi, niin että niillä pysyi paremmin litkalla. Ukko-Ollin mielestä se oli hyvä konsti, jota hän ei ollut ennen nähnytkään.

Kaikki oli valmista, miehet katselivat toisiinsa, kuka laskee ensimmäisenä. Ukko-Olli antoi heidän itsensä ratkaista asian. Koska kukaan ei ollut ensimmäisenä menossa, sanoi Anaski Heikille: -Mene sinä tuonne hänille, minä yritän ohjata tätä keulaa. Paikkakunnan miehet hymähtelivät keskenään, rohkeita ovat nämä Savon jätkät. Heikin irrotettua perävarpin lähti puomilitka liukumaan kohti avattua jokisuuta ja samantien koskeen. Savotan miehet lähtivät seuraamaan jokivartta ja kun vauhti kiihtyi he pistivät juoksuksi ollakseen valmiina auttamaan ja irrottamaan rantakivistä, jos tarttuu kiinni. Joki oli mutkainen ja joissakin paikoissa näytti kuin toinen tulisi vastaan, siinä oli U-käännös. Varsinaisia järviolueita ei joessa ollut muita kuin tulvan alle

jääneitä rantasoita ja niittyjä. Soitten ja niittyjen kohdalle piti laittaa puomeista ohjeet tai aisat, että tukit uivat jokiuoman kohdalla. Tällaisen tulva alueen tuntumassa oli miehiä veneen kanssa vastaanottamassa litkaa. Litkalta miehet otettiin veneeseen ja irrallinen puominpää kiinnitettiin rannalla olevaan pollariin, jota sanottiin myös "ukoksi". Litka oikein virran mukana suoraksi pitkin jokirantaa. Anaski ja Heikki laskettiin maihin ja he lähtivät verkalleen astelemaan yläjuoksulle. Henkka, Kalle ja Notjur olivat valmiina odottamassa lähtökäskyä, kahta litkaa ei saanut olla samanaikaisesti koskessa turvallisuussyistä. Luvan saatuaan Notjur irroitti litkan virtaan, varamiehet seurasivat samoin kuin ensimmäistäkin. Lasku onnistui, miehet palasivat yläjuoksulle ja joki oli vapaa seuraavaa laskua varten. Ukko-Ollin ympärille oli kokoontunut paikkakunnan miehiä, jotka kehuivat Savon jätkiä koviksi pojiksi. Tästä jäi heille lempinimi Savon jätkät, joka levisi kylälle ja varsinkin naisväki ihaili heitä kovasti.

Puomilitkat saatiin lasketuksi, nyt oli vuorossa lautan siirtäminen tammen niskalle, niin että avauksen jälkeen puomista saadaan laskuluikku. Luikkuhan oli siltä varalta, että jos koskeen muodostui ruuhka, niin tukkien lasku voitiin katkaista. Kymppikustinkin litkat laskettiin Savon jätkien ohjaamana. Ukko-Olli määräsi, tai paremminkin ehdotti heitä jatkuviksi litkanlaskijoiksi. Edelliset laskijat olivat jo liian vanhoja ja kömpelöitä ja nuoremmat olivat lähteneet muualle. Vuorossa oli nyt koillisesta laskeva joki, kymppikustin savotta. Alhaalla olevat miehet uittivat ja oikaisivat ohjeiksi, ja ohjeet olivat aina Siikajokeen saakka. Ennen Siikajokea piti olla luikku, johon tehtiin kaksikierteiset lenkit ja kaksi puomia rinnatusten. Kiinni luikku vedettiin vorokilla tarvittaessa.

Tukkien lasku aloitettiin. Ensiksi laskettiin kymppikallen lautta, sitten kymppikustin lautat, niitähän oli useita lauttoja. Savon jätkät laskivat koskia yhdellä pölkylä perätysten ja kyläläiset, miehet, lapset ja naisetkin kokoontuivat katsomaan. Henkalla oli hyvä lauluääni ja hän muisti paljon kaikenlaisia ralleja, joita hän laskiessaan lauleli. Naiset vilkuttivat huiveillaan ja siitä paikkakunnan miehet olivat vähän kateellisia. Kun lautan tukit oli laskettu alas ja puomit vedetty, ottivat Savon jätkät litkan haltuunsa ja lähtivät viilettämään jokea alas. Tukit olivat hajaantuneet jokeen, niin etteivät ne hidastaneet litkan kulkua. Litka piti saada tukkien eteen, että saatiin laskea luikun ohi Siikajokeen ennen tukkeja. Siikajoen savotta oli ylempänä pitkän uittomatkan vuoksi. Tällä tavalla saatiin puomilitkat tukkien ohi keulalle ja voitiin laittaa Siikajokeen uitto-ohjeet. Vuorossa oli hännänajo, jossa rannoille jääneet tukit työnnettiin virran vietäviksi. Ruuhkat olivat kiusallisempia purettavia, varsinkin jos oli keskellä koskea, sinne kun ei päässyt kuin pölkylä seilaamalla. Ylempänä juoksulla oleva vähän lenko tukki otettiin ja kokeiltiin, että on sopivasti kantava, liian iso oli pyörivä. Koskessa tukki ohjattiin ruuhkaa kohti ja kun tukki oli tavoittamaisillaan ruuhkan, juoksi tukilla ollut mies ruuhkalle. Näin vältettiin äkkipysäytys. Joskus lähti ruuhka liikkeelle tukin töytäisystä, silloin valittiin toinen tukki ruuhkan tukeista. Mantereen ruuhkat kangettiin miesvoimin koskeen. Tämä ruuhkan purkaminen onnistui Savon jätkiltä hyvin ja pahan ruuhkan tavattuun toiset huusivatkin heti heidät paikalle.

Häntä saatiin ajetuksi, kymppikalle tuli kiittämään hyvästä työstä ja sanoi: -Nyt

lähdetään litkojen kanssa kohti Tavastkenkää. Samalla korjataan rikkinäiset lenkit, minä lähdän myös teidän mukanne, kymppikusti jää häntäpomoksi. Murtuneet lenkit uusittiin ja litkat sidottiin rinnatusten, nythän oli joessa leveyttä. Litkojen päälle vedettiin tukki, siitä saatiin istuin. Litkan kulkiessa keskellä jokea ei tarvinnut ulkouttaa rannasta. Tavastkengän kylä alkoi vähitellen tulla näkyviin, Henkka pisti lauluksi johon muutkin yhtyivät. Rannat olivat korkeita, niin ettei aisoja tarvinnut moneen kohtaan laittaa. Kylän rannassa litkat ohjattiin maihin ja kiinnitettiin rannan puihin. Miehet menivät taloon, joka oli kymppikallelle ennestään tuttu paikka ja sieltä saataisiin ruokaa ja yösija.

Talon isäntä tuli pihamaalle vastaan ja sanoi tunnistavansa savon murteen, kertoi ennenkin savolaisia uitoissa olleen. Sauna pantiin lämpiämään ja emäntä alkoi laittaa ruokaa. Kymppikalle sanoi: -Pankaa jokeen tilapäinen vastuu, jos alkavat tukit tulla virran mukana niin pysähtyvät tuohon. Lähtiessä se jätetään paikoilleen, että ennatämme saada etumatkaa seuraavaan pysähdykseen seuraavalla koskella.

-Saunaa odotellessa käydään kokeilemassa tuota minun "näppikiveä", sanoi isäntä. Saunan takana ison kiven päällä oli sellainen pullon muotoinen kivi, jota nostettiin ohuimmasta päästä rinnan korkeudelle. Isäntä itse nosti ensin ja kehoitti toisia nostamaan samoin. Henkka seiso lähimpänä ja Notjur sanoi, että aloitetaan pienimmästä miehestä ja toiset suostuivat, koska tiesivät Henkan näpit pitävimmiksi. Henkka valmentautui, kiristeli hampaitaan ja mullisteli silmiään, sitten pyyhkäisi kädellään housun takamusta, otti kivistä kiinni ja nosti rinnan korkeudelle kysyen mihin hän kiven veisi. Isäntä käski jättää kiven paikalleen. Anaski kysyi, että pitääkö kiveä muidenkin nostaa ja isäntä oli sitä mieltä että kyllä muutkin varmaan kiven saa nostettua kun pieninkin mies noin hyvin selvisi.

Saunassa oli hyvät löylyt ja miehet kylpivät pitkään, olihan siitä jo aikaa kun viimeiksi oli saunaan päässyt. Samalla pestiin alusvaatteita ja vaihdettiin puhtaat päälle. Tuvassa oli ruoka pöydässä, mutta ensin isäntä halusi tietää miesten nimet ja merkitsi kirjaansa kaikki väkikiven nostajiksi. Hän näytti kirjaansa, ei siinä kovin monta entistä nimeä ollut, Savosta ei ainoatakaan. Ruuan jälkeen emäntä tarjosi pullakahvit, se oli isännän määräys, näin tehtiin kaikille kiven nostaneille.

Yö nukuttiin aivan rauhallisesti jätjänpetillä, hattu ja rukkaset päänalusina, pusakka silmillä ja hartioilla vyö lisäpeitteenä, kengät vierellä varret ylöspäin niin että paremmin kuivuvat.

Yön aikana oli oli tukkeja tullut vastuuseen ja ylempänä näkyi puomilitka miehineen tulevan virran mukana. Kymppikalle komensi miehensä menemään rantaan ottamaan puomilitkaa vastaan. Puomilitka saatiin vastuun alapolelle ja tarkistettiin lenkit, sekä kiinnitettiin edellisen puomilitkan viereen. Kymppikusti tuli soutuveneellä miesten luo ja pyysi Savon jätkiä avukseen ruuhkien purkamiseen, kun vanhat miehet olivat haluttomia laskemaan pölkyllä koskien ruuhkille ja nuoret miehet olivat liian äkkinäisiä niin vaaralliseen hommaan. Anaski, Heikki, Kalle ja Henkka lähtivät, Notjur jäi vastuun vahdiksi. Ruuhkien

purku sujui kommelluksitta, purkajat valitsivat mieleisensä pölkyn ja sillä seilasivat rantoja pitkin alavirtaan samalla ruuhkia laukoen. Notjur oli rannassa vahtimassa vastuuta, kun siinä oli kova paine ylhäältä tulevista tukeista johtuen, ne kun tammesivat joen virtausta. Laitettiin varmuuden vuoksi toinen vastuu. Seuraava aamu oli kirkas ja lämmin. Joenvarren taloissa aloittivat toukotöitä, kuten lannan hajoittelua. Joelle tuli tuoreen lehmän lannan tuoksu. Miehet irroittivat puomilitkat ja toiselta puolelta vedettiin ohjeet toiselle puolen jokea. Henkka aloitti laulun "Mitenkä se joki voisi suora olla kun maa on niin mutkallinen" ja lauluun yhtyivät toisetkin.

Laskettiin virtoja, nivoja ja koskia, edessä oli saman yhtiön etelästä virtaavan joen savotta ja vähän alempana yhtyi pohjoisesta laskevan joen savotta. Litkat luovutettiin edessä olevalle savotalle, se piti huolen ohjeitten laittamisesta kun meni edeltä ja kaikki savotat yhtyivät samaksi savotaksi. Savon jätkät palasivat hänille kymppikallen ja kymppikustin porukkaan ruuhkanpurkajiksi. Kymppikustin soutumies oli sairastunut kuumeeseen ja hänen tilalleen tuli Notjur, hänellä kun oli hyviä vitsejä ja kertomuksia edellisen kesän Norjan matkoilta. Ensimmäinen tehtävä oli rakentaa koplukka. Se oli tavallaan kuin kahden miehen kulkuväline ja siltä käsin työskenneltiin, kun ei ollut veneitä. Koplukka oli monesti kätevämpi kuin tavallinen soutu- tai keluvene. Koplukka rakennettiin kahdesta noin kaksikymmenjalkaisesta (kuusi metriä) tukista. Latvapäät veistettiin altpäin, niin että ne muistuttivat takareen jalasta. Tukit asetettiin rinnatusten, päihin tehtiin lovet, niihin tuli poikkipäin asetettu halon mittainen puu. Lenkinäreestä tehtiin ympyrä, joka työnnettiin tukkien alitse, käännettiin poikittain asetetun halon ylitse ja toisella teräväksi veistetty halko (noolu) lyötiin lukkoon. Sama tehtiin toiseen päähän, näin tuli koplukasta luja. Suora, ohut tukki halkaistiin ja asetettiin keskellä olevaan rakoon halkaistu puoli ylöspäin, näin saatiin tasainen kansi, jossa oli hyvä työskennellä. Anaski ja Heikki olivat porukassa, Henkka ja Kalle toisessa, suurin osa savottalaisista työskenteli tällaisilla koplukoilla.

Koplukan irrottua maista aloitti Henkka muilta oppimansa härmän rallin ja samalla alkoi sesto toiselle rannalle solimaan tukkeja alas virtaan, samoin tekivät Anaski ja Heikki. Puomia ei enää litkattu, vaan kirveellä lyötiin närenlenkit poikki, olihan alajuoksulla edellä menneen savotan puomit valmiina. Savotta eteni entiselle kylälle, jossa oli majailtu. Toukotyöt olivat alkaneet, hevosia käveli pelloilla äkeet perässään. Henkka teki havainnon, että kärrystä oli tehty karhi, eikä ollut uskoa, kun Anaski ja Heikki, jotka olivat nähneet tämän ihmevehkeen jo edellisellä kesänä selittivät: -Tuo on kylvökone. Tuosta laatikosta, josta lähtee nuo piit, juoksee siemenet maahan ja peittyvät maan alle. Niitä jyviä ei varis pääse nokkimaan, se taitaa olla niille harmin paikka.

Ilmat lämpenivät, samoin vedet. Rohkeimmat uivatkin ja paikkakunnan pojat alkoivat myös opetella pölkylä sestomista katsoen mallia vanhemmilta uittomiehiltä. Näistä pojista kehittyi ajan myötä hyviä seilaajia. Niityt ja pellot vihersivät, savottalaiset olivat jättäneet liiat varusteet päältänsä ja olivat melkein kelteisillään. Joki oli melkein tyhjä tukeista, olihan meneillään hännänajo.

Kalle ja Henkka seilasivat omilla ajotukeillaan alavirtaan, Henkka edellä ja Kalle

muutamia kymmeniä metrejä jäljessä. Henkka huomasi kahden palvelustytön kävelevän läheisellä rantatiellä. Henkka alkoi laulaa "Niin kauan minä tramppaan tämän kylän rantoja kun kenkäni kannat kestää. Tytöt pysähtyivät kuuntelemaan laulua. Henkan mielessä välähti kuje, hän antoi Kallelle viittomalla merkin, löi keksinsä tukkiin ja pisti hattunsa keksin vetotiikan ja tukin väliin ettei virta sitä vienyt. Sitten hän hyppäsi tukilta pää edellä sukelluksiin ja sukelsi rantaan asti. Tytöt katsoivat silmä tarkkana koska mies nousee pintaan. Rantapenkki esti tyttöjä näkemästä aivan rantaveteen. Henkka jäi lepäämään rantaveteen, niin että ainoastaan pää oli pinnalla. Kun miestä ei alkanut näkyä, juoksivat tytöt rantaan huutaen samalla että savotan mies hukkuu jokeen. Tultuaan rannalle he huomasivat miehen pään vedessä ja enempiä miettimättä tarttuivat miestä käsistä kiinni ja alkoivat vetää kuivalle maalle. Henkka painoi silmiään kiinni ja makasi aivan rentona, tytöt alkoivat avata hänen silmiään ja ravistella hereille. Kun hän avasi silmänsä kaksi tyttöä tuijotti häntä muutaman korttelin päästä. Silloin Henkka otti tyttöjä kaulasta ja veti näiden kasvot lähelleen ja pussaili molempia vuoronperään ja tytötkin innostuivat pussailemaan. Henkka kehui tyttöjä, miten rohkeita nämä olivat kun pelastivat hänet hukkumasta. Tytöt kysyivät eikö tämä sitten osannut uida ja Henkka sanoi:

-Enhän minä osaa. Nytkin piti pohjaa pitkin kontata teitä kohti kun kuulin teidän avunhuudot. Kalle otti Henkan tukin mukaansa ja uitti rantaan. Pojat iskivät silmää toisilleen että hyvin meni. Kylällä kerrottiin miten kaksi palvelustyttöä oli pelastanut savolaisen uimataidottoman miehen hukkumasta. Toiset savottalaiset olivat vähän eri mieltä, mutta eivät menneet oikaisemaan, sanoivat vain että ne on niitä Henkan kujeita.

Savotta pysähtyi joksikin aikaa ja seisonta-ajalta maksettiin puolta palkkaa. Mulkuarjoen savotta laskettiin edelle, sekin oli raahelainen savotta, niinkuin kaikki Siikajoen savotat.

Työpäivän pituus oli kaksitoista tuntia. Kahdentoista tunnin palkka oli kolmesta neljään markkaan. Uitossa rivakoille ja nuorille miehille maksettiin neljästä viiteen markkaan, Savon jätkille yhtiö maksoi korkeimman mahdollisen mukaan, koska siihen sisältyi vaarallisen työn lisä. Savon jätkät kävivät Kestilässä ostoksilla, samoin kuin muutkin savottalaiset. Talvivaatteet olivat jo liian lämpimiä ja kuluneitakin. Jotkut ostivat jobbareilta viinaa ja palasivat juovuksissa. Näistä juopottelijoista eivät pomot pitäneet, sillä he toivat samalla korttihujarit ja huorat.

Paavolan ruukilta toi lähetti sanaa; savotta pitää pysäyttää toistaiseksi. Saha pyörii täysillä, eikä kiramatkaan ennätä enempää maalle nostaa. Joki on melkein pohjaa myöten täynnä. Piiripäällikkö sapui kassööreineen ja uittopomot saivat laatia tililistat niistä miehistä, joille oli annettava lopputili. Uitossa oli liikaa miehiä, varsinkin nyt kun ei voinut mitään muuta tehdä kuin juopotella. Savon jätkät saivat siirtyä Retuperälle lähelle Kestilää. (Siellä oli kaikilla taloilla ja kylillä viimeisenä nimen perässä -perä) Neittävänjoen savotta valui hiljaksen Siikajokeen. Savon jätkiä tarvittiin Neittävänjoen koskille ruuhkien purkamiseen, sieltäkin oli miehiä tilitetty pois ja jotkut olivat aivan myötätunnostakin lähteneet tehdäkseen kiusaa ruuhkien purkamisessa. Näistä

polttotilin saaneisa tuli melkoinen riesa, kun he jäivät paikkakunnalle ja heidän joukkoonsa yhtyi kaikenlaisia huijareita, viinan myyjiä, korttihuijareita ja muita rosvoja. Humalapäissään ja rahan puutteessa he ryöstivät huonokuntoisia. Yhtiö pyysi poliisivoimia ja kasakoita avuksi. Passit tarkastettiin ja väärennetyt passit otettiin pois. Venäläisten toimesta heidät pidätettiin ja passitettiin jonnekin rannikolle linnoitustoihin.

Juhannuksen aattona oli Kestilässä ohjelmalliset illamat ja lopuksi tanssia. Savon jätkät lähtivät porukalla, Henkka ensimmäisenä, hän oli kova tanssimaan, samoin Heikki. Heikki ja Anaski varoittelivat tovereitaan, etteivät nämä hakisi samaa tyttöä kahta kertaa peräkkäin tanssimaan. Paikkakunnan pojat olivat niin mustasukkaisia, että saattaisivat käydä puukon kanssa päälle niinkuin Härmän häjyt. Juhlapaikalla kaksi tyttöä seiso erillään toisista tytöistä ja Henkan ja Kallen nähtyään alkoivat tirskaa keskenään ja tönä toisiaan. Viimein he tulivat juttusille. -Meinaakos tämä mies tänä iltana hukkuu? -Voihan se käydä niinkin, naureskeli Henkka. Pojat pyysivät tytöt puhvettiin ja tarjosivat limonaatia. Aluksi oli ohjelmaa, näytelmä ja yhteislaulua. Laulu oli Henkalle ennestään tuttu ja hän lauloi niin että hänen äänensä kuului ylinnä ja salissa olijat pyörittivät päätään nähdäkseen laulajan. Tanssin alettua Henkka ja Kalle hakivat tytöt tanssiin ja sen jälkeen vetäytyivät kavereittensa joukkoon. Ilta oli kulunut jo pitkälle, pelimanni aloitti rimppapolkan. Henkka ja Kalle tanssittivat tyttöjä ja silloin ulkoa alkoi kuulua melua ja laukauksia. Tappelu oli alkanut, vallesmanni oli ampunut varoituslaukaukset. Kasakat työnsivät häiritsijät ratsain juhlapaikan ulkopuolelle. Tanssin päätyttyä tytöt ehdottivat, että lähdetäisiin ulos ja he lähtivät kävelemään jokivartta ylöspäin kotiansa kohti. Henkka ja Kalle seurasivat mukana. Hetken päästä Henkka huomasi kahden nuoren miehen seuraavan heitä. Hän kysyi tytöiltä olivatko miehet heidän kavereitaan. Tytöt kertoivat näiden olevan naapurikylän renkipoikia. -He seuraa meitä aina. Ei noista ole mitään vaaraa, ei ne ainakaan teidän päälle uskalla tulla. Suutaan kyllä voivat soitella. Henkka ja Kalle astelivat tyttöjen kanssa rantaan ja istuutuivat rantapenkalle halailemaan. Renkipojat seurasivat muutamien kymmenien metrien päästä pajukon takaa. Aurinko nousi metsän takaa, tytöt alkoivat haukotella ja tuumailivat että pitäisi lähteä nukkumaan, aamulla pitää jaksaa nousta ylös. Tytöt hyvästeltiin ja toivottiin iloista kesää. Henkka ja Kalle laskeutuivat rantaan ja juoksivat tukkisumaa pitkin toiselle rannalle. Silloin rengit tulivat esiin ja alkoivat huudella tytöille kaikenlaisia hävyttömyyksiä. Henkka huusi heille, että tulkaa tänne niin sovitaan täällä asiat huutelematta. Hävyttömyydet jatkuivat. Henkka meni tukkien päälle ja sanoi että pitääkö hänen tulla lopettamaan se huutelu. Rengit lähtivät matkoihinsa, tytöt nousivat kotiinsa ja Henkka ja Kalle lähtivät myös kortteeripaikkaansa. Mieli oli aika haikea. Kortteeritalon pihalla oli kiikku ja pöytä ja sen ympärillä istuivat isäntä, kymppikalle ja Notjur. Pöydällä oli parin litran pullo Savonviinaa ja tuoppi joka kiersi mieheltä toiselle. Isäntä kehoitti Henkkaa ja Kallea liittymään seuraan ja tarjosi moukut molemmille. Kohta siihen saapuivat myös Heikki ja Anaski talon palvelustyttöjen seurassa. Heidätkin pyydettiin porukkaan. Juttu luisti hyvin, jokainen koetti panna parastaan. Isäntä kertoi, miten muutama vuosi sitten rosvot yrittivät ryöstää kasööriltä tilirahat. Hänen hallussaan oli silloin paljon rahaa, koska Neittävän kanavan uitto oli juuri päättynyt. -Kasööri oli minulle entuudestaan tuttu. Hän oli hämärissä huomannut kaksi tuntematonta miestä kurkkimassa pensaan takana sitä

ikkunaa, johon kasööri oli majoittunut. Huolestunut kasööri kertoi havaintonsa minulle. Asiaa mietittyämme päätimme, että kasööri muuttaa minun huoneeseeni ja minä menen kasöörin kamariin. Otin haulikon ja täysinäisen panosvyön viereeni peiton alle ja asetuin makuulle. Ikkunan heitin vähän raolleen, kun ilma oli lämmin. Rosvot ei huomanneet sitä ansaksi, ajattelivat varmaan että oli unohtunut auki. Puolen yön maissa huomasin verhon heilahtelevan ja miehen naaman kurkkivan verhon ja pokapuun välistä. Huone oli hämärä ja sain otettua haulikon peiton alta ja ojensin sen ikkunaa kohti. Ulkoa kuului sipinää ja ähkimistä, apumies oli nostanut kaverinsa ikkunapenkin korkeudelle, kädet olivat jo sisällä. Nostin haulikonpiipun vähän rosvon pään yläpuolelle etten haavoita miestä ja laukaisin sen enempää miettimättä. Pää hävisi ikkunasta samalla hetkellä ja kuului vain askelten töminää ja kiroilua. Koiran olin laittanut tupaan ettei karkoittaisi hiippailijoita ja laskin sen nyt irti. Se hyökkäsi rosvojen perään hurjana haukkuen. Menin katsomaan oliko verijälkiä, mutta ei näkynyt muuta kuin vanha hattureuhka joka oli toisen päästä pudonnut.

Notjur kertoi vuorostaan miten Volon seudun asukkaat olivat valittaneet virkaintoiselle vallesmannille siellä asuvasta rosvojoukosta, joka varastelee, keittää viinaa ja tappelee. Tästä kaikesta oli vallesmanni päättänyt tehdä lopun. Hän määräsi kaksi poliisia pidättämään miehet ja tuhoamaan tuotantolaitoksen, sekä tuomaan heidät kuulusteltaviksi. Poliisit eivät olleet tyytyväisiä saamaansa komentoon, mutta mentävä oli koska niin oli määrätty. Saamiensa vihjeitten perusteella he alkoivat etsiä tehdasta ja savun ja pontikan haju ilmaisi lopulta paikan. Paikkaa vartioiva koira oli ilmoittanut rosvoille jo hyvissä ajoin lähestyvistä miehistä. Rosvot olivat asettuneet väijymään tuuheitten kuusien suojiin. Pahaa aavistamattomat poliisit hiipivät lähemmäksi, kun yllättäen rähisevä koira hyökkäsi heidän jalkoihinsa ja samalla kajahti laukaus ja komento: -Kädet ylös ja aseet tänne! Aseet pudotettuaan poliisit olivat rosvojen armoilla, ei voinut kuin totella rosvojen komentoja. Näillä oli parta ympäri naamaa, silmät vain vilkkuivat valkeina. Kaksi rosvoista talutti poliisit männyn juurelle, laittoivat kädet rungon ympäri ja sitoivat kiinni, niin ettei ollut mitään mahdollisuutta karata. Taskuista tyhjennettiin kaikki patruunat, niitä olikin melkoinen kasa. Rosvot olivat hyvillään patruunatäydennyksestä. -Näistä tahtoo olla välillä puutetta.

Suurin ja rumin rosvo piti tervetuliaispuhuttelun: -Nyt kun kunnolla istutte tai seisotte, miten vain on mukavampi olla, ja nöyrästi teette sen mitä käsketään, niin joskus aamulla pääsette vapaiksi. Poliisit eivät saaneet sanaa suustaan, nyökäyttivät vain päätään. Rosvot aloittivat kesken jääneen hommansa uudelleen ja koira lähti kierrokselleen vahtimaan, ettei muita kutsumattomia vieraita ollut lähettyvillä. Suurin miehistä, luultavasti porukan pomo, laski tuohilippiin pillin alta pontikkaa, vei toisen poliisin suun eteen ja sanoi: -Avaa suusi niin saat tästä aitoa pontikkaa. Sitähän sinä olet tullut tänne kyttäämään. Poliisi nieli pontikan irvistellen, sama annos tarjottiin toisellekin. Rosvot kysyivät oliko juoma hyvää ja poliisit myönsivät yksituumaisesti, että hyvää oli. Poliisit seurasivat pillin päässä olevaa tikkua, josta pontikka valui kolmella kierteellä. He olivat kuulleet kerrottavan, että silloin on tuli padan alla sopiva. Pomo otti toisen kauhallisen pillin alta ja antoi jälleen vangeilleen, jotka ottivat jo mielellään, edellinen ryyppy oli jo alkanut vaikuttaa.

Annos oli laskettu ja rosvot alkoivat keräillä kampeita kasaan. Padan korvakkeisiin sidottiin vitsaksesta tehty kantoripa ja pataan kerättiin kaikenlaisia paikalla olevia tarvikkeita. Korento työnnettiin rivan alitse. Poliisit päästettiin irti puusta ja rosvot sanoivat, että olisi turha yrittää pako, koska aseet olivat rosvoilla ja heillä oli myös koira. Poliisit komennettiin ottamaan korento olalleen ja seuraamaan edellä kulkevaa miestä. Toiset rosvot tulivat perässä koiran kanssa. Niin matka alkoi hämärtävässä metsässä. Taival oli vaivalloista, suuria kallioita ja puroja oli ylitettävä. Poliisit alkoivat väsyä. Viimein rosvot pysähtyivät sakeaan kuusikkoon ja sanoivat, että eiköhän olla jo turvallisen matkan päässä. Matkaa oli tosi asiassa pontikan keittopaikalta vain noin sata metriä, harhauttaakseen kävelyttivät monta kilometriä. Rosvot ottivat hyvät huikat, tarjosivat poliiseillekin ja sanoivat: -Tuttavuuden malja. Poliisitkin ottivat virkistykseen aika tujauksen ja rosvot alkoivat kuljettaa heitä jälleen. Matka kulki pohjoiseen mutkitellen ja ilta alkoi pimetä, eikä poliisit tienneet enää mihin suuntaan mentiin. Pontikkaa annettiin lisää ja käynti alkoi olla horjuvaa, vettäkin alkoi hienoksittain sataa. Salon läpi länsisuunnasta itäsuuntaan kulki kyljen välinen polku, jonka varrella poliiseja kuljetettiin edestakaisin niin kauan, että he kaatuivat väsyneinä maahan ja sammuivat siihen.

Viereisessä kuusessa alkoi raakkua korppi, luuli kai saavansa kunnan aamiaisen, ja siihen raakkumiseen poliisit havahtuivat. He hieroivat silmiään ja toivoivat nähneensä painajaisunta. Pian alkoi todellisuus selvitä. Molemmilla oli naamat mustana, mieleen tuli kuinka rosvot olivat hanganneet kuusen naavalla padan pohjaa ja sitten sivelleet heidän kasvojaan. Ensimmäisenä tuli mieleen, että heidät oli ryöstetty, mutta tarkastus osoitti ettei mitään muuta puuttunut kuin patruunat. Niiden tilalle oli taskuihin laitettu tyhjiä hylsyjä. Poliisit alkoivat pohtia mihin suuntaan pitäisi lähteä ja olivatko rosvot todella menneet. Ketään ei kuitenkaan näkynyt ja heillä alkoi olla nälkä ja jano, ainakin vettä oli jostain löydettävä. Onneksi he huomasivat polun, nyt oli vain arvioitava minne päin lähdetäisiin. Taivas oli edelleen pilvessä. Hetken kuunneltuaan he kuuluivat kaukaisen kohinan joka luultavasti oli lähtöisin junasta ja he lähtivät ääntä kohti. Matkan varrella oli vetelä suo, josta saatiin kuravettä suurimpaan janoon. Vihdoin tuli näkyviin mökki, jonne he poikkesivat kysymään missä oltiin, ja saisiko mahdollisesti vähän ruokaa. Mökissä oli vanha ukko ja akka, jotka pelästyivät aivan suunnattomasti. Luulivat naamioituneiksi rosvoiksi. Poliisit saivat selittää kauan ennakuin mökin asukkaat uskoivat heidän joutuneen rosvojen vangeiksi. Ukko sanoi tietävänsä, että salolla asusti sellaista porukkaa. Huhuttiin että he ovat Vienan miesten jälkeläisiä. Niillähän oli aikoinaan asuinpaikka siellä salolla ja sieltä käsin he tekivät ryöstöretkiä pitkin maakuntaa, aina Kajaania ja Iisalmea myöten.

Pienet olivat mökin ruokavarat, suolattuja särkiä, leipää ja kotikaljaa. Akka lämmitti vettä kasvojen pesemiseen. Saippuana oli kotitekoinen suopa, mutta hyvin sillä noki irtosi. Lähtiessään poliisit antoivat akalle hopeakolikoita käteen ja kiittivät huolenpidosta. Alakuloisina poliisit lähtivät jatkamaan ihmisten ilmoille. Hyvä mieli oli siitä että henki oli säilynyt, huolta tuotti se, kuinka asia selitettäisiin vallesmannille ja uskoisiko tämä heidän kertomuksensa.

Viimein alkoi näkyä lennättimen johtoja ja pylviä, oltiin rautatien tuntumassa

ja pian erottui pysäkin rakennukset. Pysäkinhoitaja käyskenteli ulkona varaston vierustalla. Poliisit menivät hänen luokseen ja tämä alkoi udella oliko jotain tapahtunut, kun virkavalta oli liikkeellä. Poliisit kysyivät milloin tulee pohjoisesta seuraava juna ja saivat kuulla, että tavarajuna kulkee noin tunnin kuluttua. Poliisit käskivät pysäyttää sen ja kertoivat sitten olleensa etsimässä viinatehtaita. Sen enempää he eivät retkestään puhuneet. Juna tuli aikanaan, poliisit nousivat siihen ja juna alkoi jatkaa matkaansa raskaasti röhkien.

Poliisit laskeutuivat junasta sekavin tuntein, suorastaan pelotti vallesmannin tapaaminen. Mutta ei auttanut, oli mentävä ilmoittautumaan. Vallesmanni oli pitkästynyt odottamiseen ja oli kovasti kiukkuinen poliisien tullessa. -Tulettehan te viimein. Minä jo luulin teidän liittyneen rosvojen porukkaan. Häkelytyneinä poliisit sanoivat samassa sakissa olleensakin, mutta rosvojen hylänneen heidät viimein. -Mi-mi-mitä tarkoitatte? päkätti vallesmanni hyvin kiihtyneenä. Poliisit kertoivat koko tarinan alusta loppuun niin kuin oli tapahtunut. Vallesmanni kuunteli kertomusta tehden merkintöjä kirjaansa, sitten hän nousi ja sanoi: - Siinä on minulla poliisit. Eivät saa miehiä pidätettyä ja vielä juovat itsensä humalaan. Minä saan nuo rosvot kiinni yksinkin. Poliisit epäilivät, ettei se ehkä niin helposti käy, mutta vallesmanni piti päänsä. Hän toteutti aikeensa ja kävi samoin kuin poliiseillekin. Seuraavassa käskynjaossa miehet tuijottivat toisiaan mitään sanomatta. Vallesmannin otsassa oli suuri kuhmu, joka näytti suurenevan ja tummenevan. -Ei ole muuta sanottavaa, kuin että menette tavanomaiseen päivystykseen. Siihen päättyi keskustelu sillä kertaa.

-Olipa viranomaisilla huono tuuri, sanoi isäntä ja jatkoi: -Olen minä kuullut kerrottavan näistä rajantakaisista ryöstäjistä ja rappareista.

Henkka meni pihakeinuun ja alkoi laulaa "Keinu keinuni korkealle, nythän on juhannusaamu". Toisetkin yhtyivät lauluun. Sitten isäntä kutsui heidät tupaan, jonne emäntä oli laittanut vähän purtavaa pöydälle. Itse hän oli mennyt jo levolle lasten kanssa ja isäntä kehoitti olemaan hiljaa etteivät he herää. Syötyään kaikki lähtivät levolle, Savon jätkät omaan aittaansa. He juttelivat kauan illan tapahtumista ja varsinkin tytöistä. Henkan ja Kallen suunnitelmat sotkeutuivat renkipoikien takia, Heikin ja Anaskin suunnitelmat sotki isäntä, kymppikalle ja Notjur. -Katsotaan, kun yöt alkavat pimentyä, ehkäpä se sitten sokeakin kana sattuisi jyvän saamaan, sanoi Henkka. -Saatiinhan tässä hyviä ryyppyjä aivan ilmaiseksi. Vähitellen puhe alkoi harveta ja miehet nukkuivat. Päivä oli jo pitkällä kun he heräsivät. Taivas oli mennyt pilveen ja vettä alkoi hienosti vihmoa.

Lähetti toi sanan, että Savon jätkien pitäisi tulla alavesille koskista ruuhkia purkamaan. Kestilästä alaspäin oli joki melkein tyhjä ja uitto koskista voi alkaa. Kymppikustin johdolla he lähtivät pitkin jokivartta seurailleen samalla ruuhkapaikkojen purkamismahdollisuuksia. Kosket olivat ruuhkautuneet melkein pohjaan asti, niin että veden virtaus oli hitaanlaista. Vettä satoi aina vain rankemmin ja se tiesi sitä, että ajanmittaan joki voi tulvia yli äyräittänsä ellei virtausta joessa saataisi pian lisättyä. Tilanne näytti uhkaavalta ja rannan asukkaat olivat kovasti huolissaan. Uittoa valvova poliisi oli jo hälytetty paikalle. Miehet jatkoivat matkaansa niin kauas, että vastaan tuli tyhjä joki, jonne koskista laskettavat tukit mahtuisivat. Kosken alajuoksulla tukit olivat jääneet

kuiville kivien päälle ja ne piti kangeta keskiväylältä pois. Näin saatiin muodostumaan uittoränni jota pitkin vesi virtasi. Tällä tavoin ränniä jatkettiin ylöspäin ja samalla saatiin veden virtaus lisääntymään. Lopulta saatiin koko kosken matkalle läpivirtaus, vettä alkoi tulla runsaammin tuohon tilapäiseen ränniin. Kuiville jääneet tukit kangettiin virtaavaan veteen ja ohjattiin alas tyhjään jokeen.

Näin jatkettiin koski koskelta ja alas jääneisiin koskiin tuli vonkamiehiksi paikkakuntalaisia miehiä, etupäässä vanhoja ukkoja ja keskenkasvuisia poikia.

Uitto alkoi olla loppuillaan, joki oli tukeista vapaana. Odotettiin Neittävän kanavan uiton alkamista. Miehillä oli vapaata. Oli pyhänseutu ja Savon jätkät päättivät lähteä Kestilään iltamiin. Matkaa oli muutamia kilometriä. Kymppikustilta saatiin vene lainaksi ja sillä soudeltiin lähelle tanssipaikkaa. Siellä he näkivät juhannuksena tavatut tytöt ja pelin alkaessa soida menivät hakemaan tytöt tanssimaan. Notjur löysi myös tanssitettavan. Ilta kului rattoisasti, he kävelivät tanssipaikan ympärillä ja viimein pojat veivät seuralaisensa veneelle. Tyttöjen mieli teki soutelemaan ja Notjur sanoi, että vene oli yhtiön ja tällä hetkellä heidän käytössään, sen kuin nousette veneeseen. Tyttöjä ei tarvinnut kehoitella enempää, Notjur meni perätuhdolle ja Henkka ja Kalle airoihin ja matka alkoi. Tavalliseen tapaan Henkka alkoi laulaa, mutta toiset kielsivät. -Kohta meidän perässä on koko tanssipaikan väki. Vedestä noussut sumu peitti matkalaiset niin että perässä seuranneet renkipojat kadottivat heidät näkyvistään ja joutuivat palaamaan harmissaan takaisin. Saavuttiin joen haaraan, missä noustiin maihin. Siinä oli yhtiöiden yleinen levähdyspaikka laavuineen. Ranta kasvoi tuuheaa vesakkoa ja sinne oli hyvä maastoutua. Aurinko alkoi punottaa metsän takaa, kun tytöt halusivat lähteä kotiin nukkumaan. Notjur lähti saattamaan tyttöään veneellä, kun veneen pitopaikka oli alempana joella.

Kylän vanhin kukko kiekaisi herätyksen johon toiset kukot yhtyivät. Notjur ei ollut palannut. Henkka esitti arvelunaan, että jospa Notjur löysi haaveilemansa vävyn paikan. Toiset myönsivät Notjurin sellaista aina puhuneen. -Tiedättekö miksi vanha kukko laulaa aina silmät kiinni?, kysyi Kalle. -Se tahtoo näyttää kanoille, että se osaa laulaa ulkomuistista.

Kukot vaikenivat ja miehetkin panivat silmät kiinni. Päivä oli melkein puolessa kun Notjur saapui majapaikalle. Henkka joutui kysymään että löytyikö vävyn paikka. -Löytyihän se ja olisi ollut valmis poikakin, vaan en jäänyt. Aikansa mietittyään Notjur alkoi kertoa saattoreissuaan. -Loppumatkalla tuli kaksi humalaista miestä vastaan, jotka sanoivat että he ottavat tämän Riitun mukaansa. Miehet alkoivat hapuilla puukkoja vyöltään ja minun oli toimittava nopeasti. Potkaisin toista miestä munille ja toista löin nyrkillä leukaan. Olin kääntynyt takaisin, mutta Riitu pyysi etten jättäisi häntä yksin noiden miesten seuraan. Hän pyysi minut kotiinsa kahville ja sillä aikaa räyhääjät olivat häipyneet. Sitten lähdin jokivartta pitkin tänne. Notjur oli vankka ja riski mies, joka ei tyhjää säikähtänyt.

Savon jätkät vetivät unia koko päivän, illalla he olivat jo virkeitä. Miehet keskustelivat maailman tilanteesta ja ennenkaikkea siitä mikä tulisi olemaan

tilanne Suomessa.

Tuntematon mies pistäytyi sisään ja kysyi onko ketään kymppikustin miehiä paikalla.

-Pitäisi lähteä Neittävänjokea ylöspäin ja purkaa vastaantulevat ruuhkat. Koskenkylässä on melkoinen ruuhka ja vesi virtaa rantapenkkojen ulkopuolella. Ja niin miehet lähtivät jälleen taipaleelle. Taivas meni pilveen ja tuli rankka vesisade. Siitä oli hyötyä ja haittaa; kun joessa virtaus voimistui, ruuhkat laukeilivat aivan itsestään, mutta samalla rantapenkat vaurioituivat.

Seuraava tavoite oli Mäläskänkylä ja Veneheitto. Täällä meni kauemmin, kun vesi alkoi laskea ja uitettavat tukit alkoivat loppua. Kainuun saloilta uitetut tukit eivät olleet vielä joutuneet Painuanlahteen, Neittävän kanavan suulle. Veneheitossa jouduttiin odottamaan kanavauittoa. Kymppikalle hommasi Savon jätkille kortteeritalon. Talossa oli heinätyöt käynnissä. Isäntä kysyi haluaisivatko miehet ruveta heinätöihin. Hän oli jo kysynyt kymppikallelta, eikä tällä ollut mitään sitä vastaan. Savon jätkät lupautuivat heinän tekoon. Heinän teko sujui muutamassa päivässä, kun oli viisi riuskaa miestä talonväen lisäksi töissä. Isäntä ja emäntä olivat mielissään. He lämmittivät saunan ja kylvettivät heinämiehet hyvin ja tarjosivat heille heinänteon lopettajaisiksi oikein juhla illallisen. Isäntä otti nurkkakaapistaan konjakkipullon ja pikarit jokaiselle. Hän täytti jokaisen pikarin piripintaan ja nosti maljan Savon jätkille.

Siinä alettiin keskustella ja puhe ohjautui Raahen puutavaraosakeyhtiöön ja ennenkaikkea sen omistajaan ja johtajaan Arthur Lagerlöfiin. Hän oli firman ja kanavan suunnittelija. Arthuria kiinnosti Oulunjärven ympäristössä kasvavat suuret hongat ja sivujoet, jotka antaisivat mahdollisuuden uittoon. Pulma oli siinä, miten tukit saadaan Oulunjärvestä Siikajokeen Rukin sahalle. Hänen suunnitelmansa oli rakentaa kanava Oulunjärvestä Mulkuanjärveen, antaa tukkien talvehtia Mulkuanjärvestä ja uittaa seuraavana kesänä Mulkuanjokea pitkin Siikajokeen ja sahalle. Metsähallitus ja senaatti eivät tätä hyväksyneet, vaan halusivat rakentaa kanavan Painuanlahdesta Neittävänjokeen, Veneheittoon, jossa se nyt sitten on. Neittävän kanavan työt alkoivat vuonna 1902 hätäaputyönä ja siihen osallistui noin parisataa miestä. Pituutta kanavalle tuli noin kymmenen kilometriä. Putousta tälle välille tuli parikymmentä metriä. Kanavan yläpää on louhittu kallioon, ettei virtaava vesi sitä syövyttäisi. Sulkuportit ovat rautaa. Työt johti Tie- ja vesirakennushallitus. Näin kertoili kanavan rakennusta pikkupoikana seurailut isäntä. Joka kesä kanava huollettiin ja kunnostettiin, niin että se oli valmis uittoon. Miehet vaan puuttuivat kanavan varrelta. Kainuun suuret tukkisavotat olisivat pian Painuanlahdella. Sieltä tukit uitettaisiin kanavaa pitkin Neittävänjokeen, edelleen Siikajokeen ja Paavolan ruukin sahalle, josta ne lankkuina matkaisivat maailman markkinoille.

Kymppikusti lähti Kestilästä pitkin Siikajokivartta ylöspäin keräten miehiä mukaansa vonkamiehiksi. Hän meni miehineen kanavan yläjuoksulle, kymppikalle vuorostaan miehitti kanavan alajuoksun. Savon jätkät hän sijoitti aivan alajuoksulle Piilolan rännille. Tästä oli lyhyt matka kortteerille. Kun kanavan varsi oli miehitetty, suoritettiin koehuuto, jolla varmistettiin yhteys koko kanavan miehille ylhäältä alas ja päinvastoin. Esimerkiksi aamulla töitten

alkaessa huudettiin: -Tukit tulee jo iltasella! Suma seis! Samoin jos kanavassa sattui tulemaan ruuhka, mikä oli melko harvinaista, huudettiin:

-Suma seis! Tämä tieto kulki muutamassa minuutissa koko kanavan matkan. Tämä oli Tie- ja vesirakennushallituksen antama määräys ja sen tarkasti polkupyörällä kulkeva pomo päivittäin.

Tähän aikaan Oulunjärven vesi oli alhaimmillaan. Kanavassa oli silloin vesipula, niin että suurimpia tukkeja jouduttiin vetämään miesvoimin. Neljä miestä löi hakansa tukkiin ja hop heijaa-huutaen vedettiin alaspäin. Suurin hankaluus oli tässä Piilolan puurakenteisessa rännissä. Ylempänä olevassa maapohjaisessa rännissä oli veden virtaus hitaampi ja vettä oli runsaammin, johtuen pienestä putouksesta. Kanavaan ei saatu enempää vettä, koska kanavan pohja oli louhittu kallioon Oulunjärven rannalla ja se esti kanavan pohjan syöpymisen. Muutamien kymmenien senttien vedennousu Oulunjärvessä lisäsi uitettavien tukkien lukumäärää huomattavasti. Veden ollessa allimmillaan jäi tukkien lukumäärä muutama sataan. Veden ollessa korkeimmillaan tukkia uitettiin melkein kymmenentuhatta. Tie- ja vesirakennushallitus merkitsi kirjaansa jokaisen tukin koon mukaan. Kanavan vuokra oli pennistä kymmeneen penniin kappaleelta.

Voimakas kaakkois- tai itätuuli nosti Painuanlahden veden pintaa useita kymmeniä senttejä. Silloin suuretkin hongat menivät kanavasta läpi ilman miesten vetoapua. Kaksitoista tuntia miehet istuivat kanavan laidalla ja tuijottivat virtaavaa vettä ja siinä uivia tukkeja. Joskus tuli mieleen, että mistä tuokin tukki on lähtöisin ja kuka sen on kaatanut. Mitä hän on miettinyt mielessään? Onko hänkin mennyt Venäjälle tai lännenmaille kultaa vuolemaan?

Savon jätkät tekivät vapaa-aikanaan, jos heille sellaista jäi, kortteeritalossaan kaikenlaisia talon töitä auttaakseen miellyttävää isäntäväkeään. Talossa asui aika iäkäs muonamies vaimoineen, molemmat olivat aika vähäpuheisia. Eikä heitä monesti nähnytkään, mikä johtui erilaisista työajoista. Talon kaksi poikaa ja tytär olivat lähteneet länteen, joka oli vanhemmista tietenkin ikävää. Ehkä sekin teki heidät vähäpuheisiksi.

Illat alkoivat pimetä ja yöt kylmetä, se tiesi myös sitä että uitto kanavassa tulee päättymään. Syksyn sateet nostivat vedet Oulunjärvessä niin, että voitiin suurimmatkin tukit, jotka olivat odottaneet vuoroaan kanavan niskalla, uittaa suuremmitta vaikeuksitta alas.

Kievarikyydillä tuli Kestilästä kasööri ja kirjanpitäjä tilin maksuun. Mukana oli vallesmanni ja kolme ratsukasakkaa turvamiehinä. Isäntä ja kymppikalle ottivat heidät vastaan. Kymppikalle kantoi rahakirstua, se oli aika painava, sisälsihän se monen miehen tilin ja rahat olivat suurimmaksi osaksi hopea- ja kuparikolikoita. Nämä yhtiön herrat vierailivat joka vuosi tässä samassa talossa. Vallesmanni ja yhtiön herrat majoitettiin vieraspuolelle, kasakat ulkorakennukseen ja hevoset talliin. Tukkien loputtua yläjuoksulta tulivat miehet tilin maksupaikalle. Kasakat tarkastivat jokaisen miehen henkilöllisyyden, poikkeuksena ne miehet jotka työnjohtaja tunnisti paikkakuntalaisiksi. Jos henkilötiedoissa oli jotain hämärää, joutui armotta

jonnekin venäläisten johtamille vallitöille tai pahimmassa tapauksessa Siperiaan. Notjurilta putosi kesällä lompakko ja sen mukana henkilöllisyystodistus jokeen ja sitä ei saatu sukeltamallaan sieltä ylös. Kymppikalle oli tästä tietoinen, samoin toiset Savon jätkät. Porukalla he menivät vallesmannin puheille ja kertoivat mikä oli tilanne. Aikansa kyselyään vallesmänni sanoi uskovansa mitä miehet olivat kertoneet, eikä hän ollut kuullut valituksia heidän käyttäytymisestään. Sitten hän kirjoitti uuden todistuksen ja sanoi sen käyvän henkilöllisyystodistuksesta myös kotimatalla.

Tilin maksupaikalle ei saanut jäädä odottelemaan vaan heidät ohjattiin jokivarren tielle kohti Kestilää. Odottiko siellä sitten toinen ratsia, jossa otettiin miehiä venäläisten vallitustöihin, sillä ensimmäinen maailmansota kiihtyi kiihtymistään. Mitään isompia ryöstöjä ei sattunut, niinkuin edellisinä vuosina oli tapahtunut. Viranomaiset lisäsivät valvontaa ja ennenkaikkea paikallinen väestö vaati joutoväen karkottamista. Savon jätkät ottivat tilinsä viimeisinä. Heillähän oli koko kesän tili nostamatta, mitä nyt olivat ottaneet kottia jokapäiväiseen toimeentuloonsa. Kasööri ihmetteli heidän tiliensä suuruutta, johon miehet vastasivat kuin yhdestä suusta, että he olivatkin tulleet hankkimaan rahaa eikä tärveämään ja aikaa kuluttamaan. Tämän kymppikalle vahvisti. Kasööri toivotti miehet tervetulleiksi seuraavanakin vuonna. Savon jätkät jäivät vielä yöksi entiseen kortteeritaloonsa. Edessä oli pulma; mistä kautta lähdetään kotimatalle. Kulkureittejä oli montakin. Reitti Paavolan ja Oulun kautta hyljättiin ensiksi rosvojen vuoksi, jotka voivat jäljittää ja sopivan tilaisuuden tullen ryöstää rahat. Vaalantie, jota Anaski ja Heikki olivat edellisenä kesänä kulkeneet ja saaneet rosvoja pakoon juosta, hylättiin samasta syystä. Turvallisimmaksi katsottiin kanavan vartta kulkeva uittomiesten käyttämä tie. Sieltähän oli kaikki miehet palanneet tilin maksuun ja ohjattu kasakoiden toimesta Kestilän suuntaan. Matkaakaan ei ollut Painuanlahdelle kuin kymmenen kilometriä ja jos sattuisi olemaan tuuria, voisi jostakin mökistä saada venekyydin Säräisniemeen. Notjur oli vähän huolissaan menomatasta. Hän oli nähnyt tiliä kuitatessaan samat kaksi miestä joiden kanssa hän oli kahakoinut taannoisella Riitun saattoreissulla. He olivat vannoneet kostavansa ensi näkemässä. Virkavallan läsnäolo esti koston tilin maksupaikalla, mutta oli hyvin todennäköistä että he saattoivat kytätä jossain tien mutkassa tukijoukkojen kanssa.

Aurinko paistoi kirkaalta taivaalta kun miehet heräsivät aitastaan. Talossa syötiin vahva ateria ja maksettiin yöpito. Sitten hyvästeltiin talonväki kädestä pitäen ja toivoteltiin pitkää ikää ja terveyttä. Isäntä toivotti heidät tervetulleiksi seuraavanakin kesänä. Niin lähdettiin taivaltamaan pitkin kanavan vartta. Kanavan varsitie oli aika leveä, molemmin puolin oli aukeaa. Nämä seudut olivatkin Anaskille ja Heikille ennestään tuttuja. Matkan varrella oli sorakuoppa, Notjur poikkesi sille ja valitsi vähän kananmunaa suuremman kiven. Toisten ihmetellessä hän otti sukan ja pujotti kiven sukan kärkeen. Sitten hän hujautti sillä lähinnä olevaa puuta ja kysyi joko toiset tajusivat hänen tarkoituksensa. Toisetkin tekivät samanlaiset aseet, se ei ollutkaan kuisukka vaan kivisukka. Tämän konstin Notjur sanoi oppineensa norjalaisilta reissatessaan Hammerfestin rannoilla. Sikäläiset asukkaat olivat varautuneet tällä tavoin rosvojen varalta. Matka meni kuitenkin aivan rauhallisesti, ei ollut ainuttakaan vastaantulijaa. Painuanlahdella he poikkesivat erääseen mökkiin, jossa he

keitättivät kahvit ja kysyivät lähtisikö isäntä viemään heidät veneellä Säräisniemeen. Sieltä pääsisi laivalla Kajaaniin. Isäntä suostui kyöditsemään heidät. Säräisniemessä he menivät Heikille ja Anaskille tuttuun kievariin ja vuokrattiin huone ylöspitoineen. Aamulla miehet menivät hyvissä ajoin laivalaiturille ja vilkuttivat laivalle. Laivasta vastattiin höyrypillillä ja laiva tuli laituriin. Jos laiturilla ei ollut ketään, eikä laivasta ollut ketään jäämässä pois, niin laiva ajoi ohi. Laivassa oli suomalainen poliisi ja joukko venäläisiä kasakoita, jotka tarkistivat kaikkien paperit. Vastaan ei auttanut sanoa. Oulunjärvi oli peilityyni, oli mielenkiintoista seuraila ympäristöä, kun laiva kierteli rannan tuntumissa laitureilla poiketen. Toisille laitureille jäi väkeä ja toisilta lähti mukaan, olivat menossa Kajaaniin. Aurinko laski kun laiva saapui Kajaanin satamaan. Miehet kävivät ostamassa kotiinviemisiä, kievarista saatiin yökortteeri ja seuraavana aamuna noustiin junaan ja Kauppilanmäestä jalkapatikassa kotikylälle.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ IV

Syyskuu oli loppuillaan, kun Putkolan sahalla töissä oleva poika-Pekka kuuli laivan höyrypillin huutavan. Ääni ei ollut tutun oloinen, niinpä hän meni katsomaan tuntematonta tulijaa. Laiva osoittautui hinaajaksi ja sen kyljessä luki Tornador Kotka. Tätä hinaajaa eivät olleet Iisalmen vesillä toisetkaan miehet aikaisemmin nähneet. Nimi oli kyllä tuttu, sen nimisestä yhtiöstä tiesivät sahan vanhimmat miehet kertoa. Hinaaja ohjasi kulkunsa tullikamarin rantaan, vaikka ei sillä ollutkaan mitään tullattavaa, ranta oli varattu vieraspaikkalaisille.

Sahan pilli huusi ruokatunnin alkavaksi. Poika-Pekka päätti käydä katsomassa hinaajaa lähempää. Hinaajasta laskeutui pieni tummapartainen mies, Matti Ikäheimo, hinaajan kippari. Poika-Pekka esitteli itsensä ja kertoi olevansa salmen toisella puolella olevan sahan lautatarhalla töissä hevosen kanssa. Matti pyysi sisälle kajuuttaan juttelemaan, mutta poika-Pekka sanoi ruokatunnin päättyvän ja töiden jatkuvan. -Mutta kävisikö jos tulisin illalla töiden päätyttyä? Se sopi kipparille, hän sanoi laivan porukan asuvan hinaajassa.

Illalla poika-Pekka lähti kävelemään hinaajalle. Hän nousi takille, alhaalta häntä pyydettiin tulemaan sinne. Laskeuduttuaan alas hän näki pöydän ympärillä neljä tuolia ja konjakkilasit pöydällä. Kolme miestä istui lasit edessään, yksi tuoli oli tyhjä. Matti ohjasi hänet istumaan vapaalle paikalle ja sanoi: -Nyt otetaan malja Iisalmelle. Me olemme ensimmäistä kertaa täällä ylimmäisessä Savossa. Aikaisempina vuosina hinasimme lauttoja Heinäveden reitillä aina Kotkaan saakka. Tänä syksynä Tornador laajensi aluettaan tänne saakka ja on ostanut tukkipuuta Kiuruveden, Vieremän ja Sonkajärven reiteiltä. Poika-Pekka kysyi missäpäin näitä ostettuja metsiä on ja kertoi olevansa Matkusjoen varrelta kotoisin ja tuntevansa alueet aina Sukevan yläpuolelle saakka. Metsää oli ostettu Särkimäeltä, Petter Väisäseltä, sanoi Matti. Poika-Pekka kertoi tuntevansa paikan ja kysyi olisiko mahdollista päästä töihin. -Minä voisin savotoida kotoa käsin ja kotona on lisäksi kaksi nuorempaa veljeä ja hevonen. Lisääjureitakin voin hommata jos tarvitsee. Matti ilostui, että sattuipa hyvin, kyllä töihin pääsee. -Kaksi tai kolme hevosta tekemiehineen tarvitaan, että saadaan tukit rantaan ja uittokuntoon. Asia onkin sitten selvä. Joutaisiko ne sinun veljesi minulle leimauskaveriksi, haavimieheksi ja merkin lyöjäksi?

Sovitaan vain aika milloin leimaus alkaa, niin tietävät mennä Särkimäkeen. Tuumataan tarkemmin loppuviikolla, kun meidän pitää ensin tarkastaa ja tutustua vesireitteihin, merkitä matalikot ja pahimmat kivet karttaan, nythän ne ovat vähän veden aikana parhaiten havaittavissa. Meistä yksi menee Kiuruvedelle, yksi Vieremälle ja kuten oli puhe, minä tulen Sonkajärvelle. Noilta reiteiltä on tarkoitus löytää leimuuseen apumiehet, samoin teko- ja ajomiehet. Kun olemme tarkastaneet reitit, niin hinaaja jää tänne Iisalmeen talveksi. Ennen talventuloa poistamme vain vedet kattilasta ja kaikista putkistoista, ettei pakkaneen riko. Pitäisi hankkia sellainen mies joka pitää huolen talvella ja vartioi, ettei mitään ilkivaltaa pääse tapahtumaan. -Poika-Pekka tiesi kertoa että tässä samassa satamassa talvehtii Kärkkäisen-Putkosen alukset, joten satama oli vartioitua aluetta.

Ilta oli jo myöhäinen kun poika-Pekka alkoi tehdä kotiinlähtöä. He päättivät tavata ennen viikonloppua ja sopia leimausasioista tarkemmin.

Lauantaina poika-Pekka satoi matkatavaransa Liinakon selkään ja satoi setolkaan kiinni, niin että siitä tuli tavallaan satula. Siitä sai hyvän tuen ratsasamiseen ja voi keventää kuin ratsastaja ainakin. Poika-Pekan kääntyttyä Pohjolankadulle, alkoi Liinakko hölkätä, arvasi varmaan että ollaan menossa kotiin. Matkan puolivälissä rinteestä päältä kääntyi polku vasempaan, sen tiesi Liinakko ennestään, olihan tästä kuljettu useampana lauantaina. Polku meni Syrjäpurolle, siitä Pentanlahden ja Ison Lapin välisen kannaksen kautta Majeniemeen jatkuen siitä edelleen koilliseen. Ikää tällä polulla lienee yhtä paljon kuin Iisalmen kirkollakin, sitä pitkin kuljettiin kirkolle ja samalla kauppalaan. Sota-aikana ja sen jälkeenkin, kun ei ollut linja-autoliikennettä, oli vain Pitkäkoski-laiva, mentiin polkua pitkin Lyyran rantaan ja siitä laivaan. Jotkut virkeäjalkaiset eukot menivät maantietä pitkin Suurellesuolle ja siitä radan vartta Kankaalle.

Kotona oltiin jo saunaan menossa kun poika-Pekka saapui. Poika-Pekka meni toisten mukaan ja Anaski kyseli mitä kuului maalikylille. Poika-Pekan sanottua että hyvää kuuluu, kysyi isä-Pekka heti mikä niin hyvää oli. Poika-Pekka kertoi että Särkimäeltä on ostanut metsää Torador-niminen norjalaisen omistama yhtiö, jonka saha sijaitsee Kotkassa. -Nyt on meidän miehille ja hevosille töitä tiedossa talveksi ja kotoa jaloin. Minä oli Matti Ikäheimon puheilla ja hän lupasi töitä vielä parille hevosmiehelle meidän lisäksi. Leimaus alkaa ensi tiistaina ja minä lupasin Anaskin ja Kallen apumieheksi leimaukseen. Sinne lähdetään, sanoivat veljekset kuin yhdestä suusta. Lopuksi otettiin oikein napakat löylyt ja lähdettiin äitimuorin keittämille rinkelikahville.

Aamulla Reetastiina herätteli ahvenkeitolle ja syötyään aamiaisen lähti poika-Pekka takaisin Iisalmeen ja sanoi käyvänsä Ikäheimolle sanomassa että sovittuna aikana apumiehet ovat Särkimäessä.

Tiistaina lähtivät Anaski ja Kalle astelemaan Mössöön ja siitä Lotman kautta Sikomäelle. Jussi toimitteli aamuaskareitaan kun huomasi pojat. Hän kyselemään minne veljekset ovat menossa. Poikien kerrottua, että he ovat leimaukseen menossa ja että heille on tiedossa ajoa kahdelle hevoselle ja teko myös. -Koittakaa hyvät naapurit hommata minullekin ajopalsta ja jos

mahdollista, niin lankomies Aku Kauhanenkin tarvitsisi työtä, sillä on rahasta pula. Pojat lupasivat puhua Ikäheimolle. Jussi neuvoi lyhyimmän polun Särkimäkeen ja mistä olisi paras ylittää Rikkasuo. Anaski ja Kalle saapuivat Särkimäkeen ja menivät tupaan. Talon isäntä ja Matti Ikäheimo olivat juuri kahvilla ja tytär Anni toi kupit pojillekin kehottaen heitä pöydän ääreen. Pöydälle oli levitetty kartta ja miehet tutkivat siitä tilan rajoja ja metsää. Isäntä oli vanha ja huonojalkainen, hän ei lähtenyt metsään vaan sanoi uskovansa että yhtiön miehet tekevät leimauksen kaupan mukaisesti. Anaski kertoi heidän tavanneen tulomatkalla Sikomäen Jussin, joka pyrki töihin lankomiehensä kanssa. Isäntä sanoi että niille miehille pitäisi antaa palsta, he ovat tunnollisia ja ahkeria miehiä ja Matti Ikäheimo lupasi niin tehdä.

Matti otti repustaan leimakirveen ja haavin. Anaskille hän antoi haavin ja Kallelle kirveen. -Metsässä teemme kaksikymmenjalkaisen mittavarren. Pienin tukki on läpimitaltaan kahdeksantuumainen tuon kahdenkymmenen jalan päästä.

Epävarmassa tapauksessa, kun ei silmällä voinut vahvuutta sanoa, kopaisi Anaski haavilla sanoen tapauksesta riippuen, että -Täyttää, tai sitten -Ei täytä. Lyötyään merkin kirveellä Kalle huusi -Mänty ja vastaavasti taas -Kuusi. Matti merkkasi kirjaan jokaisen huudetun tukin. Tukit oli myyty kappalehintaan ja toinen mitta oli sitten rantaan ajettuna, jossa luettiin uudestaan tyvet.

Illan alkaessa hämärtyä sanoi Matti, että leimaus loppuu tältä päivältä, huomenna aletaan tästä samasta paikasta päivän valjettua. Anaski ja Kalle lähtivät Sikomäkeen ilmoittamaan Jussille luvatuista palstoista. Lähipäivinä pitäisi käydä katsomassa ja samalla saisi teko-ohjeet.

Leimaus saatiin suoritetuksi hyvien säiden vallitessa. Nyt alettiin odottaa ilmojen kylmenemistä. Anaski, Kalle, Jussi ja Aku olivat raivaamassa palstoilleen tulevien teitten pohjia. He kokoontuivat samalle kahvitulelle jutellen kaiken maailman asioista. Anaski sanoi, että pitäisiköhän tämän savotan päätyttyä ostaa oma mökki tai pieni viljelystila. Silloin Aku suoralta kädeltä ehdotti: -Osta minulta, minä myyn. Keskustelu päättyi sillä kertaa siihen. Talvi tuli aikanaan ja savotta oli jo puolivälissä, kun Aku muistutti kaupanteosta. Hän laski hintaakin saadakse Anaskin ja Kallen mielenkiinnon heräämään. Se saikin aikaan sen, että seuraavana sunnuntaina nousivat Anaski ja Kalle suksilleen ja lähtivät hiihtämään Sonkajärvelle Lehmilahden isännän juttusille. Talo oli Reetastiina-äidin synnyinkoti, joka sitten oli joutunut velkojen takia myyntiin ja sen oli ostanut nykyisen isännän isä. Isäntä Eero Kärkkäinen kysyi minne veljekset olivat matkalla. -Tätä äidin syntymäkotia lähdettiin katsomaan ja olihan meillä muutakin asiaa. Aku Kauhanen tarjosi meille sitä Lehtolan torppaa kaikkine oikeuksineen. Niin lähdettiin kysymään, että hyväksyisittekö meidät mökkiläisiksi samoilla ehdoilla, joilla on Aku Kauhanen? Isäntä käski emännän keittää kahvit ja haki kamarin pöytälaatikosta katselmus- ja vuokrakirjan, johon tutustuttiin.

-Kyllä minä hyväksyn teidät näillä samoilla ehdoilla, lyökaa kaupat lukkoon vain. Mielenkiintoisin kohta oli vuokrakirjassa kohta N:o 2; Vuokramaksu on yksi sata kaksikymmentäviisi markkaa (125 mk) vuosi. Maksettava kahdessa

erässä. Tämä ratkaisi kaupanteon lopullisesti. Eihän tarvinnut olla talossa possakkapäiviä tekemässä, raha vuokraan oli helpommin saatavissa. Vieraan työssä sai kahden possakkapäivän hinnan yhdessä päivässä. Paluumatkalla poikkisivat he Akun juttusilla ja tämä kysyi, joko ruvettiin kauppaa päättämään. -Ei nyt ihan vielä. Kävimme isäntä Kärkkäisen juttusilla ja hän kyllä meidät hyväksyisi samoin ehdoin. Mutta vuokra-ajastahan on kulunut jo kuutisen vuotta. Kaksituhatta viisisataa saat hopeana. -En voi sillä myydä, mutta jos annat tulevan kesän asumisoikeuden ja syksylliset kynnökset saan kylvää, samoin lehmät ja hevonen saa kesän laiduntaa, niin siinä tapauksessa tuossa on käsi, lyödään kauppa kiinni, päätti Aku. Anaski kysyi vielä: -Otatko sinä yhteyttä niihin kaupantekijöihin, vai otetaanko me? -Minulla on viikolla Rutakolla käynti muutenkin ja palstakin loppuu. Päivämäärän voin myös sopia ja ilmoitan sitten teille.

Kotiin tultuaan pojat kertoivat käyneensä äidin synnyinkodissa. -Mitä te siellä? kysyi Reetastiina liikuttuneen näköisenä. -Käytiin samantien ostamassa Aku Kauhaselta talo, vastasi Anaski. Isä-Pekka tuli ulkoa ja heti Reetastiina ehätti kertomaan, että Anaski ja Kalle ovat ostaneet talon. -Miten niin, eihän nuo ole minulle aikaisemmin mitään sellaista puhuneet, ihmetteli isä-Pekka. Pojat kertoivat kaupanteostaan ja sanoivat ettei aikaisemmin tulleet puhuneeksi kun sitä kauppaa hierottiin etupäässä metsässä töiden lomassa. Isä-Pekka kyseli minne Aku Kauhanen itse aikoo mennä porukoineen kun talonsa myy. Ja ihmetteli vielä; -Nytkö se sen paikan myy, vastahan se rakensi? Siellä on hyvät rakennukset. -Pohjoismäelle sanoi menevänsä firman taloon lampuotiksi.

Aku oli sopinut kaupantekopäiväksi maaliskuun 27 päivän 1916 Iisak Kumpulaisen talossa Rutakon kylässä. Kaupantekohetkellä paikalla olivat vuokranantaja Eero Kärkkäinen, ostajat Ananias ja Kalle Kumpulainen, todistajina vuokralautakunnan puheenjohtaja Iisak Kumpulainen ja Juho Kumpulainen. Harjakkaisiksi kauppiaan rouva tarjosi rinkelikahvit.

Ihmisillä oli tapana, samoin kuin puutavarayhtiöllä, että tarvis- ja rakennuspuut sekä tukit piti kaataa viimeistään maaliskuun täyden kuun aikaan, puutavara ei silloin sinistynyt. Yhtiön taholta tuli määräys, että tukit oli kaadettava tuohon päivään mennessä. Leikellä ja ajaa saa vaikka viimeisillä lumilla. Kumpulaisten veljeksillä oli vielä tukkeja kaatamatta, niinpä hevosmiehet poika-Pekka ja Kalle ottivat justeerin ja alkoivat kaataa. Talven aikana kaatomiehinä olivat Anaski ja kaatokaverina Nuottaniemen Jussi Huttunen. Toisen kaatoryhmän muodostivat veljekset Heikki ja Jussi Huusko ja kolmannen Jussi Heikki Repo ja Antti Ville Rytönen. Lumikeliä riitti tukkien ajoajaksi. Jäljellä oli vielä rantatyöt. Puomin silmien kirveellä hakkaus, niihin kun tuli kaksikierteiset lenkit. Yksikierteiset eivät hinaajan vetäessä myrskyisillä vesillä olisi kestäneet. Nämä samat miehet suorittivat myös lenkityksen. Niin oli kaikki valmista. Odotettiin vain veden nousua ja jäiden sulamista. Matti Ikäheimo meni Iisalmeen hinaajaa tarkastamaan ja kunnostamaan ja odottamaan Kiuruveden, Haapaveden ja Poroselän avautumista. Matkusjoelle tuli hänen tilalleen uittopomoksi Jopi Lukkarinen.

Kevät tuli aikaisin ja samat miehet uittivat tukit Paloisvirran alle. Siellä oli Matti hinaajan kanssa vastaanottamassa lautat. Hän vilkutti miehille ja huusi, että

syksyllä sitten tavataan samoilla rannoilla.

Uiton päätyttyä meni poika-Pekka Liinakkonsa kanssa entiseen työpaikkaansa Putkolan sahalle. Anaski ja Kalle palasivat kotimökille ja sieltä käsin kävivät päivittäin töissä ostamallaan torpalla. Töitä olikin paljon. Akulta kun oli jäänyt rästiin aitojen, ojien ja niittylatojen kunnostus. Uutta peltoa piti raivata ja entisiltä luonnonniityiltä oli raivattava pajukoita, kantoja ja kiviä. Heinäkin tehtiin ja vuokrattiin muilta lisää, tarvittiinhan talveksi ainakin hevosen rehut, kun oli aikomus lähteä talveksi Matin savottaan.

Kesä meni, syksy saapui ja samoin tulivat Tornadorin ostomiehet ja aloittivat metsien ostot. Matti tuli entisille savottamailleen ostettuaan metsää Särkimäen naapurista. Hän piti Särkimäkeä edelleen kortteeritalonaan. Anni oli Särkimäen ainoa perillinen ja se tietenkin kiinnosti Mattia, olihan heillä ollut jo edellisenä talvena hieman vispilänkauppaa keskenään. Vanhan isännän mielestä Matti oli toivottu vävy-poika, kaikin tavoin kunnan mies. Häät vietettiin aikanaan, mutta perhe ei lisääntynyt. Se tuotti myöhemmin omat ongelmansa. Vanha isäntä kuoli, emäntä oli kuollut jo vuosia sitten.

Jopi Lukkarinen tuli Kiuruveden reitiltä eroavalle Luupuvedelle. Edellisenä talvena hän oli ollut ajattamassa järven eteläpäässä, nyt oli pohjoisimmassa sopukassa ja tukkien ajomatka oli huomattavan pitkä. ajoon piti saada isoja ja voimakkaita hevosia, samoin tekomiesten piti olla hyväkuntoisia ja työhön tottuneita. Matti ja Jopi sopivat keskenään, että Kalle jää Matin savottaan ja poika-Pekka tulee Jopin savottaan kun hänellä on vankka ruuna ja hän on halukas ajamaan pitkältä matkalta. Oli vaan kysyttävä mitä mieltä he itse asiasta ovat. Matti tapasi poika-Pekan Iisalmessa ja kysyi sopiiko sellainen järjestys ja tämä vastasi sopivan, työ oli otettava silloin kun sitä tarjotaan. Lauantai-iltana poika-Pekka ratsasti kotimökille keskustelemaan talven ajosta. Anaski sanoi välittömästi lähtevänsä poika-Pekan porukkaan Nuottaniemen Jussin kanssa. -Meiltä kun se homma luottaa yhdessä. Kallelle jää sitten Huuskon veljekset ja kun Kallen palsta on rantametsää niin toiseen tekoporukkaan tulisi sitten Kanavan Jussi Heikki ja Antti Ville Rytönen. Asia oli sillä selvä. Poika-Pekka tapasi Jopin ja kertoi miten he olivat porukan jakaneet. Jopi sanoi: -Sinulla kun on täällä tuo Liinakko, niin minä hommaan täältä kiesit lainaan ja sunnuntaina lähdetään käymään Luupuvedellä, katsomme sen teidän palstanne ja samalla käymme minun viime talvisessa kortteeritalossa varmistamassa kortteerin tälle talvelle. Jopi oli saanutkin lainaksi kunnan kiesit, ne oli kahdelle hengelle varustettu. Liinakko valjastettiin kiesien eteen ja poika-Pekka kävi ohjaksiin. Suunnattiin Ouluntielle, josta käännyttiin Kiuruvedelle menevälle tielle. Lähellä Kiuruvedettä oli tiellä pitkä jono kirkkoon menijöitä. Poika-Pekka nykäisi Liinakkoa ja tämä alkoi ravata niin että hiekka pölisi ja samalla käänsi jonon sivuitse edelle, jolloin körttiläiset alkoivat manailta, että kylläpä noilla isännillä on kiire kirkkoon, mitähän paha lienevät yön seutuna tehneet jota nyt menevät papille tunnustamaan. Nivan risteyksestä käännyttiin Haapakummuntielle. Tältä suunnalta tultiin kirkkoon jalkaisin, vanhat mummot olivat lapikkaat jalassa, miehillä yksipohjaiset, keskenkasvuiset olivat paljain jaloin. Liinakko käveli nyt rauhallisesti. Jotkut mummot oikein niijasivat, lienevätkö tunteneet Jopin vai luulivatko virkamiehiksi. Tie mutkitteli rannan suuntaisena. Vastaan tuli taloryhmä. Jopi osoitti erästä taloa jossa oli kolme

savupiippua ja sanoi että käännyhän tuonne. Poika-Pekka ohjasi hevosen tallin seinää vasten. Isäntä tuli ulos ja sanoi: -Jopihan se tuli, minä kun ajattelin että mitä herroja sieltä tulee. No, herrahan se Jopikin on, kukas tämä uusi mies on? Jopi esitteli hänet ja sanoi että lisäksi kaksi muuta miestä tulee savottaan tänne ja kortteeri pitäisi saada, samoin talli hevoselle. Isäntä lupasi kortteerin ja pyysi heidät sisälle. Tuvassa oli vanha isäntä ja monta nuorta miestä, heillä oli ilmeisesti vaimot, koska lattialla juoksenteli lauma eri ikäisiä lapsia. Kahvit juotiin, kettottiin kylien kuulumiset ja selvitettiin mistä päin kortteeriin tulevat miehet ovat kotoisin. Jopi ja poika-Pekka jättivät Liinakon talon pihaan ja kävivät jalkaisin katsomassa tulevan ajopalstan. Metsästä palattuaan miehet menivät takaisin tupaan, jossa isäntä alkoi selittää kartta kädessään mistä on lyhyin matka Vieremältä Luupuveden kylälle. Vieremähän oli Anaskille ja Jussille tuttu paikka entuudestaan. Poika-Pekka kyseli talonväeltä mitä ruokatarpeita talosta sai ostaa. -Kaikkea muuta on, paitsi hevosen apejauhot saatte tuoda itse. Viljaa on meillä hallavuosien takia ollut vähän viime vuosina.

Poika-Pekan ja Jopin lähestyessä Liinakkoa kotiin lähdetessä, tämä hirnahti. Se tahtoi pastillia tai sokeria. Poika-Pekalla oli tapana antaa sille pitemmälle matkalle lähdetessä sokeripalan tai pastillin ja silloin Liinakko ravasi mielellään. Niinpä se nytkin sai sokerinsa. Jopi nousi kieseihin ensimmäisenä ja asettui tukevasti istuimelleen. Poika-Pekka irroitti Liinakon ja hyppäsi kyytiin ja silloin sitä mentiin. Muutaman kilometrin jälkeen tuli vastaan hevonen ja rattailla oli kaksi ihmistä. Poika-Pekka tunnisti heidät Manuksi ja Miinaksi. He pysäyttivät molemmat hevosensa. Manu sanoi: -Hai, vaihdetaan hevosia, saat kantavan tamman. Tähän Jopi suulaana miehenä joutui vastaamaan: -Sopiihan se, kun annat muutamaksi viikoksi tuon rouvasi minun mukaan. Tästä Miina loukkaantui ja alkoi sylkeä Jopia silmille. Jopi nosti kättään estääkseen enemmän sylkemisen ja Manu käsitti sen lyönniksi. Hän nykäisi tammaansa joka lähti laukkaamaan Miinan seuratesa taaksepäin, että lähtevätkö miehet takaa-ajoon. Jopi hyppäsi kieseistä alas ja meni läheiseen rapakkoon pesemään kasvonsa, piti joutua pesemään mustalaisen vihat, ennenkuin he pääsivät näkymättömiin, muuten vihat jää loppuiäksi. Poika-Pekka sanoi ettei hän tuollaista ole ennen kuullutkaan, mutta eipä häntä ole mustalaiset silmille sylkeneetkään. Jopi nousi takaisin kieseille ja matka jatkui. He veivät kiesit takaisin sinne mistä ne oli lainattukin ja menivät asunnoilleen sopien yhteydenotosta sitten kun talvi tulee.

Talvi teki tuloaan, tuli ensimmäiset pakkasyöt ja lumituiskut. Samat savottamiehet kuin edellisenäkin talvena kokoontui Majeniemeen. Puhuttiin syksyn hankkeista. Nuottaniemen Jussi kertoi olleensa syksykesän Viitaan Kettulassa rukiin leikkuussa ja puinnissa. Palkan hän sanoi ottaneensa riihikuivina rukiina. Näin sai paremman palkan ja talven leivän itselleen ja kotijoukoilleen.

Etelä-Suomesta oli muuttanut kaksi veljestä, Aku ja Ville Winberg, Jokelan Uudispaikalle lampuodiksi (vuokraviljelijäksi). Ville oli maatalousalan kouluja käynyt ja oli malliviljelijä. Hän toi kaikenlaisia uudistuksia paikkakunnalle. syksykesän oli Anaski ollut heillä töissä tehden kaikenlaisia maatalouden töitä. Winberg kutsui usein illalla kamariinsa ja alkoi kysellä kaikkea Pohjanmaan oloista ja työtavoista, sekä mitä siellä viljeltiin. Winberg oli tosi vaativainen,

kaiken piti olla justiin eikä melkein. Näillä kylillä työväki söi samasta saviruukusta, saattoipa olla kolmekin ihmistä samalla ruukulla kilpailemassa sattumista. Winbergin taloudessa oli posliinilautaset ja juomalasit. Keitto oli valmiina lautasella ja annoksen loputtua sai itse hakea lisää mielensä mukaan, keittoa oli riittämiin. Tämä ruokailutapa ihmetytti kyläläisiä ja aiheutti kateutta ja arvosteluakin. Anaskille tämä ei ollut mitään uutta, Pohjanmaalla tämä tapa oli aivan yleinen. Ei ole tietoa minne tämä Ville Winberg muutti arentin päätyttyä. Veli Aku muutti Hernejärvelle ja toimi siellä itsenäisenä viljelijänä. Kyläläisten mukaan Aku oli yhtä täsmällinen talouden hoidossa kuin veljensäkin.

Kalle kertoi suorittaneensa Pentalle mökin päivätyöt. Samoin toiset miehet kertoivat olleensa kylän ulkopuolella talollisten töissä. Palkkahan ei ollut kovin häppöinen, mutta eivät työkään olleet kovin raskaita. Syksyllä ruokakin oli kohtalaista kun teurastettiin kesäjusseja ja lampaita. Näin sai kuntoaan kohotettua tulevaa talvea varten.

Heti keerin jälkeen alkoivat yöpakkaset koveta ja järvien jäät alkoivat kantaa hevosen kuormineen. Lunta ei vielä paljonkaan ollut. Maahan muodostui vahva kuura joka osittain korvasi lumen. Poika-Pekka odotti kunnan lumisadetta. Lumi oli tärkeää varsinkin reen pohjaraudoille. Vihdoin tuli toivottu tuisku ja veljekset rupesivat kokoamaan kuormaansa lähtökuntoon. Heiniä ei paljon tarvinnut ottaa, niitähän sai kortteeritalosta, sen sijaan apejauhoja ja silppua tuli kuormaan ja Vieremältä oli tarkoitus ostaa muutama säkki Putkolan Kärkkäisen ruista. Jouluksi luvattiin tulla kotona käymään. Nuottaniemen Jussi otettiin mukaan matkan varrelta. Vieremältä ostettiin myös nauvoja, sokeria, kahvia hevosen kenkiä ja köysiä. Nyt otettiin suunta Luupuveden länsirannalle kortteeritaloon. Vanha isäntä Antti ja Jopi tulivat ulos kun kuulivat aisakellon äänen. Jopi sanoi: -Oikeaan aikaan tulitte, rantametsästä ajo on jo alkanut ja tiet on raivattu perämetsiin saakka.

Jussi ja Anaski vetivät justeerilla suuria tukkipuita nurin. Kuuset katkottiin kuusimetrisiksi, ne tarkoitettiin puomeiksi ja ajettiin eri laaniin, jossa niihin kirveellä hakattiin puomin silmä. Ajomatka oli pitkä, keskimäärin kolme reissua päivää. Kovilla pakkasilla ja tuiskuilla jäi päivän ajo kahteenkin reissuun. Joulu lähenei ja päivät pimenivät ja suunnitelmien mukaan lähdettiin kotimökille joulun viettoon. Vapaata pidettiin viikon verran. Poika-Pekka, Anaski ja Jussi lähtivät takaisin savotalleen. Muutamia päiviä ajettuaan alkoi poika-Pekka valitella vatsakipua. Anaski ja Jopi kehoittivat häntä menemään Iisalmen sairaalaan lääkärin vastaanotolle. Poika-Pekka sanoi että kyllä se varmaan helpottaa, on se koskenut joskus aikaisemminkin ja lähti seuraavana aamuna metsään. Kipu yltyi niin kovaksi että hänen piti tulla kesken päivän kortteerille. Kuume nousi korkealle ja paita oli ihan litimärkä. Nyt oli ihan pakko lähteä lääkäriin, eikä poika-Pekassa ollut paljon vastaansanojaa. Liinakko valjastettiin talon ajoreen eteen ja vanha isäntä lähti kuskiksi, hän kun parhaiten tiesi Iisalmeen menevät tiet. Anaski rupesi hoivaamaan veljeään ja suojasi potilasta peitteillä. Antti antoi Liinakon ravata minkä kuoppaisella tiellä uskalsi. Ennen Iisalmeen saapumista poika-Pekka meni tajuttomaksi. Lääkäri ei voinut tehdä enää mitään, totesi vain kuolleeksi. Hän epäili kuolinsyyksi suolimutkaa tai umpisuolta. Poika-Pekka oli syntynyt 25.03.1888 ja kuoli 11.01.1917 kahdenkymmenen yhdeksän vuoden

vanhana. Anaski ja Antti istuivat aivan äänettömänä sairaalan penkillä. Valkopukuinen hoitaja tuli sanomaan heille että vainaja saa olla sairaalan kellarissa niin kauan että saatte arkun hankittua. Anaski ei voinut sanoa mitään, hän oli niin järkyttynyt veljen kuolemasta. Antti sen sijaan tajusi paremmin hoitajan sanat ja neuvot. -Se on tehty mitä tehtävissä on. Meidän on nyt lähdettävä kotiin. Molemmat istuivat äänettöminä rekeen. Liinakko katseli ympärilleen ikäänkuin odotellen, että minne se hänen isäntänsä jäi. Aisakellon äänessäkin oli surullinen sointi. Antti meni tupaan Anaskin jäädessä riisumaan Liinakkoa valjaista. Toiset olivat vielä valveilla ja kysyivät Antilta miten poika-Pekka jaksaa, johon Antin oli pakko vastata ettei poika-Pekka tule enää takaisin. Tämän kuultuaan lähti Jussi Anaskille avuksi tallille ja samalla valitti surullista tapausta. Uni ei tullut enää sinä yönä kenenkään silmään. Jopi haki kamarista konjakkia josta antoi jokaiselle mielen rauhoittamiseksi.

Päivän valjettua pantiin Liinakko jälleen valjaisiin, talon reki saatiin lainaksi ja Anaski ja Jussi lähtivät kotimatkalta surullisin mielin. Liinakko katseli vähän väliä taakseen kun aina kuski muuttuu ja poika-Pekka vaan puuttuu. Anaskilla oli huoli siitä miten ilmoittaa kotona poika-Pekan poismeno. Jussin isä, Heikki, oli lähisukulainen Reetastiinalle ja hänet päätettiin ottaa Nuottaniemestä kyytiin. Heikki oli ulkona askareillaan kun kuuli tutun aisakellon äänen. Hänellä kävi monenlaiset ajatukset mielessä, että jotakin on sattunut kun poika-Pekka puuttuu reestä, Anaski on ohjaksissa ja rekikin on vieras. Anaski ja Jussi eivät saaneet sanotuksi sanaakaan Heikin kysyessä missä on poika-Pekka. Viimein Jussi sanoi, ettei poika-Pekka tule enää kotiin. -Hän on kuollut ja on Iisalmen sairaalan ruumishuoneella. Heikki kävi sisällä kertomassa mitä oli tapahtunut ja lähti sitten poikien mukaan.

Elias tuli ulkoa ja sanoi Mössöstä kuuluvan Liinakon aisakellon äänen. Isä-Pekka sanoi, että eihän ne nyt vielä tule. -Kyllä kellon ääni on sama, tule vaikka kuuntelemaan, Elias ei antanut periksi. Kellon ääni kuului vaimeampana kuin tavallisesti, mikä johtui Liinakon hitaammasta kävelystä tai sitten se tarkoitti suruviestiä. Pian suruviestin tuojat tulivatkin näkyviin. Reetastiina kauhistui kun näki, että Anaski on ohjaksissa ja Heikki ja Jussi istuvat kyydissä: -Herra siunatkoon! Mitä on tapahtunut? Missä on poika-Pekka? Heikki sai selittää kotiväelle mitä oli tapahtunut, Anaski ja Jussi olivat vieläkin liian järkyttyneitä sanomaan mitään. Isä-Pekka toi viinapullon ja kaasi heille siitä ryyppyä, että jospa se olo siitä alkaisi helpottua. -Kertokaa sitten miten kaikki kävi. Reetastiina sai keitettyä kahvit ja siinä juodessa Anaski kertoi miten poika-Pekan mahaan oli alkanut koskea, mutta hän ei ollut lähtenyt lääkäriin vaan jatkanut töitään. Ja kuinka sitten oli noussut kova tuska ja kova kuume. Ja kuinka lääkäriin vietäessä poika-Pekka oli mennyt tajuttomaksi ja sitten kuollut.

Tapaus oli yllätys Kallelle ja hänen hakkamiehilleen, jotka olivat myös samanaikaisesti palaamassa kotiin. Hakkamiesten mukana levisi tieto poika-Pekan kohtalosta. Naapurit kokoontuivat illalla surunvalitteluineen Majeniemeen ja veisasivat virsiä vainajan muistolle.

Oli alettava suunnitella hautajaisia. Ensin vainaja piti saada arkkuun. Isä-Pekka ja Anaski lähtivät aamulla Iisalmeen pappilan kansliaan sopimaan hautauspäivästä ja ajasta. Kellonsoittajan he tapasivat haudankaivaja Huttusen

luona. Huttunen oli Reetastiinan sukulainen ja he vierailivat siellä usein kirkkoreissuillaan. Haudankaivaja lähti mukaan arkun oston ja oli apuna kun vainajaa laitettiin arkkuun. Sovittiin myös että he tarjoavat hautajaisväelle kunnan pullakahvit, samalla saa hevosia juotaa.

Hautajaispäivänä oli kirpeä pakkas, niinkuin tammikuussa usein on. Hautajaisväki kokoontui Pentan pihaan, siitä kautta kulki talvitie Iisalmeen. Ensimmäisessä reessä oli isä-Pekka, Reetastiina, Miina ja Iida, toisessa reessä Kalle, Anaski, Elias ja Petäjämäen Ananias-eno. Sitten oli Yläpihan Teodorin reessä Nuottaniemen Heikki ja Jussi, Pentalta oli isäntä ja emäntä kahden tyttären kanssa, Kanavan Jussi Heikillä ja Huuskoilla oli lainassa Pentan hevonen. Matkan varrelta saattueeseen liittyi muitakin. Kirkolle saavuttiin hyvissä ajoin, siellä olivat odottamassa Jopi ja kortteeripaikan vanha isäntä Antti. Haudankaivaja Huttusen avustamana haettiin arkku ruumishuoneelta ja tuotiin kirkon seinustalle mustien, havuilla koristeltujen rahien päälle. Sahalta oli saapunut poika-Pekan entisiä työkavereita, jotka halusivat saattaa hänet viimeiselle matkalle. Kuusi rotevaa miestä asettui kantoliinoiniin odottamaan papin ja lukkarin saapumista. Saattoväki odotti jonossa asianmukaisessa järjestyksessä ja haudankaivaja vei sanan sakastiin, että kaikki oli valmista. Pappi ja lukkari saapuivat, lukkari aloitti virren, johon saattoväki yhtyi ja haudankaivaja lähti arkun edellä hitain askelin kävelemään avointa hautauskohti. Toimitus haudalla ei kestänyt kauan, kun naisväkeä alkoi jo vilu väräytellä. Hauta luotiin umpeen, Jopi puhui myös haudalla, veisattiin viimeinen virsi ja sitten haudankaivaja Huttunen pyysi saattoväkeä kahville luokseen.

Muistokahvit oli juotu ja miehet polttaneet Armironsa, Reetastiina alkoi pukea takkia päälleen kotiin lähtöä tehden. Hyvästeltiin saattovieraat ja talonväki. Jopin kanssa sovittiin, että Kalle tulee ajamaan Liinakon kanssa lopun savotan.

Kotimatalla ajojärjestys oli sama kuin tullessakin. Joskus kun hevosia oli paljon, niin kyläläiset halusivat kokeilla kenen hevonen on ensimmäisenä surutalon pihassa.

Isä-Pekka astui tupaan Reetastiinan kanssa ja sanoi, ettei kahta mene kolmannelta.

-Meillä ei sitten ole enää kuin yksi Pekka, vastasi surullinen Reetastiina.

Naiset aloittivat vielä virren;

1 Mä että täältä erkanen, Sen katson voitokseni, Sil' ilon, Jeesus, iäisen

Suot luonas sielulleni. Myös ruumis, joka lahomaan, Kuin siemen maahan mullataan,

Taas nousee kirkkahana.

2 Pois riisun katoavaisuuden, Pois syntipuvun heitän. Päälleni puen autuuden,

Alastomuuden peitän. Elämän kruunun siellä saan, Jonk` ompi rakkaudessaan

Mull` Jeesus valmistanut.

3 Mä pääsen tyyneen rantahan Myrskyistä, jotka pauhaa; Kiusausista maailman
Saan ijäks kaiken rauhaa, Vaivoista pääsen lepohon, Pimeydestä valohon,
Itkusta taivaan riemuun.

4 Vaihtuupi majan` riutuva Tähdellisehen uuteen. Tää elo kurja, katoova
Ikuseen kirkkauteen. Silmäni siell` selkenee, Erehys kaikki erkanee
Ja murhe iloks muuttuu.

5 Eloa tätä eloksi Ei sanoakkaan saata; Mut kurjuudenhan viimeksi
Haudassa pitää saada. Jok` ainoo silmänräpäys On meille matkan lyhennys,
Lähennys lepoomme.

6 Voi elämäämme katalaa, Sen turhaa hyörinätä. Sen hehkuvaista hekumaa
Iloa häilyvätä! Kuolossa vasta voitto on, Se pääsy ompi ilohon,
Surusta riemuun suureen.

7 Oi kuolo, toivo hurskasten, Mut hirmu ynsei` tten, Sä rohkaisija hiljaisten,
Mut pelko ylpei` tten! Köyhille taivaan avajat, Mut vääriltä sen avarat
Sä rikkaudet suljet.

8 Ah, Jeesus, turvani, Mua viemään maalle sille, Jonk` avasi sun voittosi
Perinnöks uskoville. Suo niin mun päättää juoksuni, Ett` tulis sieluni luoksesi
Valittujen pyhäis seuraan.

[Takaisin Kotiseutuaineisto-sivulle](#)